MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

DOVILĖ BRASIENĖ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMAI IR JŲ PREVENCIJA INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *Doc. dr. Gintautė Žibėnienė*

Vilnius, 2013

Turinys

ĮVADAS 3

1. VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE YPATUMAI 10
1.1. Internetinių socialinių tinklų samprata 13
1.2. Vaiko teisės į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumo išsaugojimo pažeidimas 16
1.3. Vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo pažeidimas 18
1.4. Vaiko teisės sveikai augti ir vystytis pažeidimas 20

2. PREVENCINĖS GALIMYBĖS SPRENDŽIANT VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMUS INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE 24
2.1. Įstatymai ir kiti teisės aktai užtikrinantys vaiko teises internete 25
2.2. Nacionalinių prevencinių programų ir projektų, skirtų saugiam vaiko darbui internete užtikrinti, rengimas 29
2.3. Tėvų, globėjų (rūpintojų) pareigos ir atsakomybė, užtikrinant vaiko teises internete 33
2.4. Pedagogų pareigos ir atsakomybė, užtikrinant vaiko teises internete 35

3. MOKINIŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIO Į VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMUS IR PREVENCIJĄ INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE TYRIMO ANALIZĖ 42
3.1. Mokinių, pedagogų apklausos tyrimo metodika ir organizavimas 42
3.2. Mokinių savivoka apie galimus internetiniuose socialiniuose tinkluose vaiko teisių pažeidimus bei turimus gebėjimus užtikrinti savo saugų darbą internete 44
3.3. Pedagogų požiūris į galimus vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose 62
3.4. Pedagogų galimybės užtikrinti vaiko saugų darbą internete lyginant mokytojų ir mokinių požiūrį 64

IŠVADOS 74
REKOMENDACIJOS 77
LITERATŪROS SĄRAŠAS 78
SANTRAUKA 85
SUMMARY 86
PRIEDAI 87

ĮVADAS

Aktualumas ir naujumas. Lietuvoje sparčiai plintant internetinių socialinių tinklų portalams vis daugiau paauglių įsitraukia į socialinius tinklalapius. Spartus elektroninių priemonių vystymasis prilygsta sprogimui, o tokio jų poveikio kasdieniniame žmogaus gyvenime nesenai dar nebuvo galima net įsivaizduoti. Asmeninis bendravimas vis labiau pasitraukia į šešėlį, ir vis dažniau sutinkame jauno žmogaus tipą, kurį austrų filosofas G. Anders įvardino „masių eremitu“ (Interneto kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus: tyrimo ataskaita, 2005). Vaikai – savita kompiuterinių technologijų, ypač interneto, vartotojų grupė. Vaikai ypač greitai išmoksta vartoti kompiuterines technologijas, nesunkiai perpranta kompiuterinių technologijų naujoves, kone kasdien atranda naujas internetinių socialinių tinklalapių siūlomas galimybes. Tačiau kartu su naujais vaikų įgūdžiais, naujais poreikiais, naujomis intelektinėmis ir bendravimo galimybėmis atsiranda ir naujos rizikos, nepatirtos grėsmės. Augančios informacinių technologijų galimybės atveria naują saviraiškos erdvę imituojančią visapusiškumą ir visuotinumą, o tuo pačiu ir tampa jaudinančiu klausimu, sukeliančiu daug diskusijų visuomenėje pastaruoju metu (Safe Social Networking, 2009). Šiuo metu žalingo turinio internete reguliavimas yra viena opiausių informacinės visuomenės plėtros problemų, susilaukiantis ypatingo įvairių Europos valstybių dėmesio, todėl tėvams, globėjams (rūpintojams) ir pedagogams atsiranda naujas uždavinys – surasti būdus kaip apsaugoti savo vaiką nuo tokių virtualios aplinkos grėsmių kaip elektroninės patyčios, priekabiavimai, grasinimai, viliojimai, siekiant seksualiai išnaudoti, asmeninės informacijos paviešinimas, platinimas ir nusavinimas, žalingas ir neteisėtas interneto turinys ir pan.

Remiantis Internet World Stats (2007) duomenimis, Lietuvos interneto vartotojų skaičius per pastarojo dešimtmečio pirmąją pusę sparčiai didėjo (Riškus, Sujeta, 2011). Pasak M. Mačėnaitės kt. (2011), sparti interneto paslaugų plėtra, augantis naudojimasis jomis atskleidžia grėsmes, kurios pirmiausia paliečia vaikus ypač aktyviai besinaudojančius interneto paslaugomis. Kaip teigia Fraser M., Dutta S. (2010), socialinių tinklų svetainių patrauklumas kerta sienas sudarydamas tinklus bet kokiai įmanomai bendruomenei. Vaikai, kuriems labai svarbus bendravimas su bendraamžiais šiose svetainėse tenkindami bendravimo poreikius kolekcionuoja draugus, taip pasak autorių motyvuoti pirmiausia neracionalių instinktų megzti socialinius ryšius bei kaip teigia L. Buffardi (2008) turėdami narcisistinių ketinimų: polinkį parodyti, išreikšti save. Dalyvaudami internetiniuose socialiniuose tinkluose paaugliai labai dažnai susiduria su daugybe grėsmių ir pavojų, kur pažeidžiamos jų teisės. Esant dabartinei situacijai būtina garsiai kalbėti apie vaikų saugų darbą internete. Tam būtinas pedagogų, tėvų, žiniasklaidos ir visos visuomenės bendradarbiavimas šviečiant ir informuojant vaikus apie internete, internetiniuose socialiniuose tinklalapiuose galimus jų teisių pažeidimus ir apie saugų

naršymą šiuose svetainėse: kokios grėsmės, kaip apsisaugoti. Ypač svarbus tampa mokyklos bendruomenės vaidmuo, šviečiant ne tik mokinius, bet ir jų tėvus apie jų vaikų saugų darbą internete. Deja, dažnai mokytojų žinios ir gebėjimai šioje srityje atsilieka, todėl **tyrimo problema** šiame darbe yra išsiaiškinti, kaip patys vaikai suvokia interneto rizikas ir grėsmes, kuomet pažeidžiamos jų teisės, kokius apsisaugojimo nuo žalingo poveikio būdus žino ir naudoja, kaip reaguoja į incidentus elektroninėje erdvėje. Taip pat siekiama išanalizuoti pedagogų požiūrį į internetiniuose socialiniuose tinkluose tykančius pavojus, grėsmes, kokias prevencijos priemones jie taiko sprendžiant internetinių grėsmių problemas, siekdami užtikrinti vaiko teises internete. Nors 2010 m. atlikus tyrimą (remiamasi ir šiame darbe ankstesnio darbo teorine struktūra, jos medžiaga) ir bandyta atskleisti mokinių dalyvavimo internetiniuose socialiniuose tinkluose kaip vienos iš laisvalaikio leidimo formą kaip svarbiausią ir priimtiniausią, ištirti su kokiomis internetinėmis vaiko teisių užtikrinimo problemomis mokiniai susiduria šiuose tinkluose ir kaip mokytojai bei tėvai prisideda prie vaiko teisių užtikrinimo internete (tirta viena Vakarinio rajono miesto mokykla ir viena kaimo mokykla, apklausti 92 mokiniai ir 11 mokytojų), tačiau turimų duomenų šiai dienai nepakanka (Brasienė, 2010). Siekiant tyrimo naujumo ir norint išsiaiškinti konkrečios vienos Vakarinio rajono miesto gimnazijos situaciją, vykdomas kitas tyrimas, kad vėliau būtų imamasi konkretaus veiksmų plano, atsižvelgiant į esamą situaciją.

Ištirtumas – apie vaikų saugų dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose kaip apie tiriamąjį reiškinį imta kalbėti visai nesenai. Vaikų privatumo apsaugą internete, kokią informaciją reikėtų pateikti tėvams, mokytojams ir paslaugų teikėjams aprašė M. Marčėnaitė, D. Paulikienė, I. Skersinytė ir D. Šinkūnienė (2011). Paauglių elgseną internetinėje erdvėje tyrinėjo J. Ruškus, D. Ţvirdauskas, V. Kačenauskaitė, R. Ţvirdauskienė (2009). Virtualios erdvės daromą žalą vaikams aprašė T. Butvilas, A. Juozapaitytė (2007), L. Straubergaitė, S. Petrauskas (2007). J. Ruškus, D. Ţvirdauskas, V. Kačenauskaitė (2010) nagrinėjo ir viktimizacijos vartojant internetą problemą, tyrė kokiomis interneto teikiamomis temomis domisi mokyklinio amžiaus vaikai, kaip patys vaikai suvokia interneto grėsmes ir kokias vaikų reakcijas sukelia grėsmės internete. D. Bereikienė, Ž. Vascova (2011) rašė apie interneto keliamas grėsmes ir vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą bei tyrė valstybės pareigą vaikui užtikrinti saugios internetinės erdvės pusiausvyros problemas, nurodė problemos sprendimo būdus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu UAB „Factus Dominus“ (2003) organizavo tyrimą ir pateikė tyrimo ataskaitą (2005), kurioje nagrinėjo kompiuterinių žaidimų įtaką didinant smurtą prieš vaikus, taip pat analizavo vaikų apsaugą nuo smurto internete, kompiuterinių žaidimų politikos ypatumus, pagrindines kryptis, pristatė tyrimo rezultatus. R. Pilkauskaitė-Valickienė, S. Raižienė, R. Žukauskienė (2009) tyrinėjo kaip

elektroninės patyčios paplitusios tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių, taip pat R. Pilkauskaitė-Valickienė kartu su S. Žukaityte (2011) aiškinosi ar skiriasi suvoktas saviveiksmingumas tarp patyrusių ir nepatyrusių elektroninių patyčių paauglių. J. Ruškus, I. Sujeta (2011) aiškinosi, kaip moksleiviai vaikinai suvokia internetinę pornografiją, kaip jie atpažįsta internetines pornografijos grėsmes, kokias jie patys, kaip potencialūs internetinės pornografijos vartotojai, projektuoja prevencines priemones pornografijos grėsmėms išvengti.

Lietuvos vaikai, kartu su kitų 24 Europos šalių vaikais, dalyvavo tyrime „ES vaikai internete II“ („EU Kids Online II“). Tyrimo metu buvo siekiama įvertinti Europos vaikų interneto naudojimo ypatumus bei tokius reiškinius kaip vaikų susidūrimas su seksualinio ar prievartinio turinio informacija, patyčiomis elektroninėje erdvėje, priklausomybe nuo interneto, galimais pavojais pokalbių svetainėse ir socialiniuose tinkluose ir kt**.** Projektą koordinavo mokslininkų grupė iš Londono Ekonomikos ir Politikos mokslų mokyklos (angl. „London School of Economics and Political Science“), o Lietuvos tyrėjus atstovavo Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros mokslininkai A. Laurinavičius, R. Žukauskienė, L. Ustinavičiūtė.

Ši problema nagrinėjama ir užsienio šalių autorių darbuose, kur apie internetinius socialinius tinklus ir apie vaikų dalyvavimą juose rašo ir tyrinėja T. Oneill, D. Zinga (2008), M. Frasser, S. Dutta (2010), B. Wellman (1996). Socialinių tinklalapių grėsmes, privatumo ir pasitikėjimo pažeidimą, intelektinės nuosavybės ir autorinių teisių pažeidimus, garbės ir orumo pažeidimus bei baudžiamųjų įstatymų pažeidimus juose, įskaitant priekabiavimą, seksualinius nusikaltimus bei elektronines patyčias tyrinėjo M. Zwart , M. Henderson. D. Lindsay, M. Philips (2010). A. Troiano (2008) pabrėžė nepilnamečių dalyvavimo socialiniuose tinkluose saugumo užtikrinimo svarbą, pusiausvyros tarp vaikų patiriamų rizikų ir teisės į privatumą problemas. D. Boyd (2007) nagrinėjo jaunimo asmeninės informacijos viešinimo, asmens privatumo atskleidimo internetinėje erdvėje ypatumus, pabrėžė jaunimo švietimo šia tema svarbą ir aktualumą, S. Vandoninck, L. Haenens, R. D. Cock, V. Donoso (2011) tyrinėjo paauglių dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose ir jų susidūrimą su internetinėmis rizikomis ir grėsmėmis. L. Buffardi, W. Campbell (2005) tyrinėjo kaip narcisistiniai požymiai atsiskleidžia internetiniuose socialiniuose tinkluose. N. Ballantyne, Z. Duncalf, E. Daly (2010) išsiaiškino tėvų, globėjų, vaiko priežiūros specialistų, politikų, žiniasklaidos ir kitų asmenų vaidmens svarbą šviečiant ir informuojant vaikus apie socialiniuose tinklalapiuose tykančias grėsmes ir pavojus.

Tyrimo objektas. I ir II gimnazijos klasės mokinių vaiko teisių pažeidimai internetiniuose socialiniuose tinkluose ir šių pažeidimų prevencijos galimybės.

Magistro darbe keliama **hipotezė** – mokiniai ir pedagogai suvokia apie galimus vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose, tačiau dažnai nepakankamai žino arba jiems trūksta informacijos apie šių pažeidimų prevencines galimybes.

Darbo tikslas yra aptarti vaiko teisių galimus pažeidimus ir prevenciją internetiniuose socialiniuose tinkluose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai ir teisiškai pagrįsti vaiko teisių pažeidimų internetiniuose socialiniuose tinkluose ypatumus.

2. Įvardinti vaiko teisių pažeidimų prevencijos galimybes siekiant užtikrinti vaiko saugų dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose teoriniu ir teisiniu lygmeniu.

3. Ištirti mokinių suvokimą apie galimai internetiniuose socialiniuose tinkluose patiriamus jų teisių pažeidimus, gebėjimus bei galimybes užtikrinti savo saugų darbą internete.

4. Ištirti pedagogų požiūrį į vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose ir galimybes užtikrinti vaiko saugų darbą internete.

5. Palyginti mokinių ir mokytojų požiūrį į mokykloje teikiamas galimybes užtikrinti vaikų saugų darbą internete.

Metodai

Magistro darbe naudojami teoriniai (duomenų analizė, mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė bei apibendrinimo) ir empiriniai (mokinių, pedagogų anketinė apklausa) metodai, siekiant išanalizuoti tyrimo objektą bei pasiekti išsikeltą tyrimo tikslą ir uždavinius. Teoriniai tyrimo metodai: *duomenų analizės metodas* – *š*is metodas naudojamas siekiant išanalizuoti statistinius duomenis ir pateikti vaiko teisių pažeidimų internetiniuose socialiniuose tinkluose statistinį portretą Lietuvoje. *Mokslinės literatūros analizės metodas bei dokumentų analizės metodas* – šie metodai naudojami mokslinės literatūros, dokumentų, t.y. Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių darbų, įvairių straipsnių, įstatymų ir kitų teisės aktų, analizei, kadangi darbe siekiama kompleksiškumo ir nuoseklumo. *Apibendrinimo metodas* – šis metodas naudojamas apibendrinant naudotą literatūrą, dokumentus, gautus empirinius tyrimo duomenis, darant tyrimo išvadas, formuluojant pagrindinius tyrimo ir viso darbo teiginius. Empiriniai tyrimo metodai: *anketinės apklausos metodas* – šiuo metodu siekiama išsiaiškinti tiriamųjų požiūrį į tiriamą reiškinį. Netikimybinės atrankos būdu išanalizuota 170 gimnazistų ir 35 mokytojų anketos. Tyrimas atliktas 2012 metų gruodžio 17-21 dienomis. Tyrimo metu išsiaiškintas internetinių grėsmių tarp gimnazijos mokinių paplitimas ir raiška, kuomet pažeidžiamos jų teisės, prevencijos organizavimo ir įgyvendinimo gimnazijoje ypatumai. Statistiniai duomenys apdorojami taikant kompiuterinę programą Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 21.0 for Windows. Anketinės apklausos duomenų apdorojimas

grindžiamas kiekybinės analizės (aprašomosios) ir kokybinio turinio (Content) analizės metodais. Aprašomoji statistika pateikiama, vertinant veiksnių paplitimą, dažnumą, skirtumus. Chi kvadrato ($\chi 2$) testas taikytas skirtumo tarp atsakymų pasiskirstymų skirtingose respondentų grupėse statistiniam reikšmingumui įvertinti, nurodytas laisvės laipsnis (df) ir reikšmingumo ($p < 0,05$) lygmuo. Gauti tyrimo rezultatai pateikti paveiksluose, naudojant Microsoft Office Excel 2010 programą, o duomenų skaičiavimai nepateikiami.

SĄVOKOS

Asmens duomenų atskleidimas, paviešinimas – bet kuri informacija, susijusi su asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis, kaip asmens kodas, vienas ar keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai. Telefono numeris, elektroninio pašto adresas, vartotojo vardas, slaptažodis taip pat yra asmens duomenys (Mačėnaitė ir kt., 2011).

Elektroninės patyčios – tai socialinė agresija ir žiaurumas, kai siunčiama žalinga informacija, dažnai tęsiant mokykloje pradėtą tyčiojamąjį, kerštaujant. Patyčios internete vyksta siunčiant asmens reputacijai žalingą medžiagą, siekiant sukelti nemalonumų, atskleidžiant kieno nors paslaptis, pašalinant iš internetinio tinklo grupės, siunčiant bauginančią informaciją (Ruškus ir kt., 2010).

Internetas – tarptautinis (pasaulinis) kompiuterių tinklas, kaip visiems prieinamos informacijos šaltinis (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005).

Internetinė priklausomybė – tai neįveikiamas troškimas naudotis internetu, kai žmogus nekontroliuoja savo elgesio ir žmogui didesnį pasitenkinimą teikia prie kompiuterio praleistas laikas nei realus bendravimas (Bulotaitė, 2009).

Internetinės grėsmės – tai duomenų išviliojimas, įsilaužimas, draudžiama arba žalinga informacija, viliojimas seksualinio išnaudojimo tikslais, priklausomybė nuo interneto, elektroninės patyčios, grasinimai, gąsdinimai (Povilaitis, 2013).

Internetiniai socialiniai tinklai – tai internetinė ryšių platforma, leidžianti žmonėms susisiekti ir kurti tų pačių pažiūrų vartotojų tinklus. Socialinių tinklų paslaugoms būdingi požymiai: siekiant sukurti vartotojo profilį (aprašą), prašoma pateikti asmeninių duomenų; suteikiamos priemonės, leidžiančios vartotojams skelbti savo medžiagą (nuotraukas, dienoraščius ir kt.); suteikiama galimybė susisiekti ir užmegzti kontaktus su kitais vartotojais pagal jų profilyje pateiktą informaciją. Socialinių tinklų pavyzdžiai: Facebook, One.lt, Draugas.lt, Twitter ir kt. (Mačėnaitė ir kt., 2011).

Grasinimai – tai talpinimas internete arba siuntimas grasinančios medžiagos, pagal kurią galima įtarti, kad asmuo patiria žalos, pateko į nemalonę (Ruškus ir kt., 2010).

Prevencija – išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005).

Prevencija – šalinimas užbėgant už akių (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Programa – kokio nors veikimo planas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005).

Projektas – tai planas, sumanymas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005).

Vaikas – žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Vaiko teisės – tai vaiko pilietinės, politinės, ekonominės, socialinės bei kultūrinės teisės. Jos gina vaikų teises į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą ir įtvirtina išsamų vaiko teisių ir teisėtų interesų sąrašą: vaiko teisę gyventi ir augti, vaiko teisę į identiškumą, vaiko teisę į sveikatos apsaugą, teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, teisę į individualybę ir jos išsaugojimą, teisę būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo, teisę laisvai reikšti savo pažiūras ir nuomonę, teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisę į gyvenimo sąlygas, valstybės paramą ir išlaikymą, į poilsį ir laisvalaikį, socialinių teisių užtikrinimą ir aprūpinimą, ir pan. (Sakalauskas, 2000).

Vaiko teisių pažeidimai – tai neteisėtas trukdymas vaikui naudotis savo teisėmis ir laisvėmis ar kitokia vaiko teises pažeidžianti veika (Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, 2012).

Žalingas interneto turinys – tai neigiama viešoji informacija, daranti neigiamą poveikį nepilnamečiams (Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymas, 2009).

1. VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE YPATUMAI

Kad vaikas savo paties ir visuomenės labui naudotųsi numatytomis teisėmis ir laisvėmis, žmonių bendrija pasak I. Žiupsnienės (cit. pagal Juodaitytė, 2007) turi pripažinti vaiko teises ir jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis. „Kaip teigia G. Sakalauskas (2000), imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi būti atsižvelgiama į svarbiausią kriterijų – vaiko interesus. Vaiko interesai pasak autoriaus – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Šiuo principu turi vadovautis valstybės institucijos, nevyriausybinės organizacijos, vaiko tėvai ir globėjai (rūpintojai), kurių pagrindinis rūpestis turi būti vaiko interesai ir jo teisių apsauga“ (cit. pagal Brasienė, 2010).

Vaiko sąvoka apibūdinama labai įvairiai. Mokslinio, publicistinio, meninio stiliaus literatūroje yra daugybė skirtingų vaiko sąvoką apibūdinančių formuluočių. Pavyzdžiui, pasak L. Jovaišos (2007) vaikas – tai augantis, bręstantis 1 – 12 metų žmogus. Analizuojant dokumentus ir kitus teisės aktus vaiko sąvoka apibrėžiama kiek kitaip. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje (Žn.,1995, Nr. 60-1501) teigiama, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-likos metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsniu (Žin., 1996, Nr. 33-807), vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.7 ir 2.8 straipsniuose (Žn., 2000, Nr. 74-2262) nurodoma, jog asmenys iki 18-os metų vadinami nepilnamečiais, tačiau jie skirstomi į dvi grupes: iki 15 metų (neturintys veiksnumo) ir nuo 15 iki 18 metų (turintys dalinį veiksnumą). Pagal galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus vaikas iki 18 metų laikomas neveiksniu, kitaip tariant, daugeliu atvejų teisiniuose santykiuose negali veikti savo vardu. Neveiksnumas pasak M. Mačėnaitės ir kt. (2011) reiškia, jog dėl nepakankamos brandos vaikas negali visiškai suprasti ir prisiimti savo teisių ir pareigų, įgyvendinti ir tinkamai ginti savo interesų, todėl įstatymai įpareigoja tėvus būti tėvus teisėtais vaiko atstovais ir juo rūpintis, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus.

Yra pripažįstama, kad vaikai yra specifinė žmonių grupė, nes jie yra nesubrendę, jauno amžiaus ir yra priklausomi nuo suaugusiųjų. Tačiau suaugusieji ne visuomet į vaiką žiūri kaip į asmenį, todėl neretai vaikas vertinamas tik funkcine, o ne asmenybine prasme. Pradedama labiau kreipti dėmesį ko vaikas neatliko, kuo nusižengė arba dar blogiau - kai kurie tėvai ar globėjai (rūpintojai) iš vis nebesidomi savo vaiku. Į viešumą iškyla vis daugiau atvejų kuomet yra pažeidžiamos vienos ar kitos vaikų teisės, todėl ypač darosi aktualu aptarti klausimą, kodėl vaiko

teisės išskiriamos iš žmogaus teisių ir yra akcentuojamos. Atsiranda santykis tarp žmogaus teisių ir vaiko teisių, o visa tai būtų galima išreikšti trimis aspektais:

1. Vaikas kaip ir kiekvienas žmogus turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis geba naudotis;

2. Atsižvelgiant į fizinį ir protinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo. Įstatymais ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti sudarytos galimybės sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protiškai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Visos šios priemonės padeda įgyvendinti vaiko teisių privilegiją, sureikšmina vaiko interesus. Vaikas turi privilegines teises į ypatingą apsaugą ir priežiūrą bei visapusiškai palankiomis sąlygomis progresyviai ugdyti savo asmenybę;

3. Atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t.y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) negeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantų vaidmenį. Pagrindinis jų veiklos principas turi būti tik vaiko interesų įgyvendinimas (Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos, 1996).

Vaikai dėl ypatingos savo teisinės padėties yra išskirtinė asmenų grupė, todėl visuomenės užduotis – siekti, kad kiekvieno vaiko gyvenimas būtų prasmingas, o kiekvieno vaiko teisės užtikrintos. Siekiant užtikrinti vaiko teises Lietuvoje yra reglamentuota ir ratifikuota daugybė įstatymų, teisės aktų. Vieni iš svarbiausių teisės aktų užtikrinančių vaiko teises – tai 1992 m. ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija, kurioje apibrėžiami 10 svarbiausių principų, numatytų vaikams naudotis savo teisėmis ir laisvėmis. 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Vaiko teisių konvenciją - pirmąjį tarptautinį dokumentą, ginantį tokį platų ir išsamų žmogaus teisių spektrą - vaiko pilietines, politines, ekonomines, socialines bei kultūrines teises. Jis gina vaikų teises į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą. Vadovaujantis šiuo dokumentu vaiko teisės tapo ne tik deklaruojamos, bet tarptautiniu mastu pripažįstamos ir ginamos. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (Žn.,1995, Nr. 60-1501) – tai labiausiai pripažintas juridinis dokumentas, kuris ratifikuotas beveik visose 192-jose pasaulio šalyse (išskyrus JAV ir Somalį). Konvencija įpareigoja suaugusiuosius visuomenės narius, o ypač ugdomąją ar socialinę veiklą praktikuojančius (tėvus, mokytojus, socialinius darbuotojus ir pan.) įgyvendinti vaiko teises. 1996 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą (Žin., 1996, Nr. 33-807), kurio paskirtis gerinti vaiko teisių apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija (2006) ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių gynimo ir laisvių pagrindus. „Kaip teigia G. Sakalauskas (2000) minėti teisės aktai įtvirtina išsamų vaiko teisių ir teisėtų interesų sąrašą: vaiko teisę gyventi ir augti, vaiko teisę į identiškumą, vaiko teisę į sveikatos apsaugą, teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir

laisvę, teisę į individualybę ir jos išsaugojimą, teisę laisvai reikšti savo pažiūras ir nuomonę, teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisę į gyvenimo sąlygas, valstybės paramą ir išlaikymą, į poilsį ir laisvalaikį, socialinių teisių užtikrinimą ir aprūpinimą, ir pan.“ (cit. Brasienė, 2010). Deja labai dažnai šios vaiko teisės yra pažeidinėjamos ir neužtikrinimas vaiko saugumas.

Dabartiniai vaikai pasak R. Berns (2009) turi gyventi pasaulyje, kuriame tėvai daug dirba, narkotikai lengvai prieinami, seksas – televizijoje ir internete, o smurtas vos pasukus už kampo. Į vaikus pasak autorės žiūrima kaip į vartotojus. Vaikai taip pat yra daugelio smurto formų aukos. Vaikai naudojami kaip vergai, kareiviai, darbininkai. Vaikais nesirūpinama, juos skriaudžia, žaloja, žudo. Tai nutinka gatvėje, mokykloje, ligoninėje, **internete**, laisvės atėmimo vietoje, žiniasklaidoje, namuose ir kitose vietose, kur vaikai turėtų būti saugūs pažeidžiamos jų teisės. Vaikai yra pažeidžiami ir daug kur priklausomi nuo suaugusiųjų. Jie negali patys apsiginti, o jų nuomonės mažiausiai paisoma. Būtina imtis specialių priemonių, kad būtų sumažintas vaikų pažeidžiamumas (Septyni argumentai, kurių pakanka pagrįsti kvietimą: kurkime Europą vaikams ir su vaikais, 2006). Vaikai norėtų, jog suaugusieji jais labiau pasitikėtų ir leistų aktyviau dalyvauti priimant sprendimus, gerbtų jo teisę būti vaiku. Pasak vaikų, apie jų teises turėtų būti daugiau kalbama ir labiau atsižvelgiama į reikiamos paramos suteikimą iš suaugusių asmenų (Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai, 2010).

Internetinei kultūrai plintant vaikų ir paauglių tarpe vis garsiau pradedama kalbėti apie internetines grėsmes ir pavojus, vaikų saugaus dalyvavimo internete užtikrinimą. „ES Vaikai internete II“ atlikta apklausa parodė, kad vaikai pakankamai aktyviai naudojasi internetu: 86 procentai tyrime dalyvavusių Lietuvos vaikų turi prieigą prie interneto ir ja naudojasi, o vidutinis pradedančiųjų internautų amžiaus yra 8 metai. Net 95 procentai internetu besinaudojančių Lietuvos vaikų prisijungia prie interneto ne rečiau kaip kartą per savaitę, 72 procentai tai daro kasdien. Šiuo požiūriu Lietuva, lyginant ją su kitomis 24 tyrime dalyvavusiomis šalimis, yra vienuoliktoje vietoje. Taigi Lietuvos vaikų aktyvumas internetinėje erdvėje yra gana aukštas. Šiuo metu pasak D. Bereikienės, Ž. Vašcovos (2011) esamas teisinis reguliavimas nesudaro pakankamo teisinio pagrindo eliminuoti internetines grėsmes, kylančias vaikui bendraujant ir susirašinėjant internetinėje erdvėje, nacionaliniai teisės aktai, įtvirtinantys vaiko teisę į bendravimo ir susirašinėjimo slaptumą, iš esmės nediferencijuoja vaiko teisės į saviraišką apimties pagal vaiko bendravimo ir susirašinėjimo priemones bei būdus, įstatymų leidėjai šių vaiko teisių turinio apimties nesieja su vaiko amžiumi bei brandos lygiu, todėl atsiranda ir neigiami reiškiniai – iškyla naujos grėsmės – tokios kaip priekabiavimas, patyčių ir asmeninių duomenų atskleidimas elektroninėje erdvėje, problemos, o taip pat pažeidžiamos vaiko teisės ir internete. Remiantis „ES apklausos internete II“ tyrimo rezultatais **pagrindinės su interneto naudojimu susijusios rizikos ir grėsmės yra šios: pornografija, patyčios, seksualinio turinio**

žinučių gavimas, kontaktai su nepažįstamais žmonėmis, susitikimai su asmenimis, su kurias kontaktas buvo užmegztas internete, kitų interneto vartotojų sukurto potencialiai žalingo turinio informacija, piktnaudžiavimas asmeniniais duomenimis. Net 49 proc. 13-14 metų vaikų dalyvavusių apklausoje iš 25 Europos šalių patyrė bent vieną ar daugiau šių grėsmių, o 15-16 metų amžiaus grupėje patirtų internetinių grėsmių skaičius išaugo iki 63 proc. Pastebėta, jog susidūrimas su internetinėmis grėsmėmis dažnėja su vaiko amžiumi. Kuo vyresnis vaikas, tuo dažniau jis susiduria su internetinėmis grėsmėmis arba suvokimas, sąmoningumas apie internetinėje erdvėje galimai patiriamas grėsmes darosi labiau suvoktas, išreikštas. Saugios ir atsakingos vaikams internetinės aplinkos kūrimas, užtikrinant vaiko teises pasitelkus teisinę duomenų bazę, viena iš valstybių ir visuomenės prioritetinių veiklos krypčių. Tai labai svarbus žingsnis siekiant, kad vaikų naršymas internetine būtų saugesnis ir vaiko teisės šiuose tinkluose nebūtų pažeistos.

1.1. Internetinių socialinių tinklų samprata

„Socialinio tinklo fenomenas yra daugelio socialinių ir elgsenos mokslų, tokių kaip psichologija, sociologija, kultūrinė antropologija, ugdymo mokslas, politologija, vadyba ir kitų esminis interesas. Socialinis tinklas apibrėžiamas kaip „*žmonių (grupių) socialinių santykių ar ryšių (jų pobūdžio) struktūra*“ (Antinienė ir kt., 2004, p. 34). Pasak R. Žiliūkaitės (2004) socialinis tinklas suprantamas kaip tarpusavio ryšiais susietų individų, jų grupių ar organizacijos darinys. Kalbant apie socialinius tinklus ir apie internetą, kaip teigia autorė, pagrindinis dėmesys sutelkiamas į socialinius tinklus kaip į individus, į jų tarpusavio ryšio susietus darinius“ (cit. Brasienė, 2010). D. Boyd ir N. Ellison virtualius socialinius tinklus apibrėžia kaip uždaras žiniatinklio bendruomenes, kurios suteikia galimybę individams save pristatyti, kurti socialinius tinklus ir nustatyti bei palaikyti ryšius su kitais. virtualių socialinių tinklų svetaines apibrėžia kaip žiniatinklio paslaugą, individams leidžiančią:

1) susikurti viešus arba pusiau viešus asmeninius aprašus (profilius) apibrėžtos sistemos viduje;

2) įvardyti sąrašą kitų vartotojų, su kuriais palaikomas ryšys (Šuminas, 2009).

Svarbiausi virtualių socialinių tinkle elementai yra individų asmeniniai aprašai, kuriuose kiekvienas vartotojas įdeda pagrindinius duomenis apie save. Individas, norėdamas tapti virtualaus socialinio tinkle nariu, turi susikurti savo asmeninį aprašą, kuriame dažniausiai nurodomas asmens vardas, pavardė, amžius, gyvenamoji vieta, pomėgiai ir kita panaši informacija. Be to, dauguma socialinių tinklų svetainių leidžia vartotojams į savo asmeninį aprašą įsikelti nuotraukas ir kitą vaizdinę medžiagą. Prisijungę prie socialinių tinklų svetainių vartotojai yra skatinami konkrečioje sistemoje susirasti savo pažįstamus asmenis ir taip

maksimaliai išplėsti savo virtualų socialinį tinklą. Viešas ryšių demonstravimas taip pat yra svarbus socialinių tinkle svetainių komponentas. Visiems matomas draugų sąrašas yra tarsi nuoroda į kiekvieno draugo asmeninį aprašą, kuris kitiems vartotojams teikia galimybę plėsti savo socialinio tinklo svetainės draugų sąrašą (Šuminas, 2009).

„Socialinis tinklas yra vienas iš esminių asmens socialinės integracijos ir socialinės adaptacijos veiksnių. Svarbiausias socialinių tinklų formavimosi motyvas – saugumo siekis (Antinienė ir kt., 2004). Pasak R. Žiliūkaitės (2004) pagrindinės socialinių tinklų funkcijos yra ištekliai veiklai – tai galimybė susilaukti emocinės, socialinės bei gauti įvairialypės informacijos. Socialinis tinklas yra vienas iš bendruomenės komponentų, todėl individai įsijungdami į įvairius diskusijų forumus, pokalbių grupes labai lengvai gali tapti tos virtualios interesų bendruomenės nariu. Kaip teigia B. Wellman ir kt. (1996), kuomet internetiniai tinklai sujungia žmones, jie tampa daugiau nei mašinomis – jie tampa socialiniais tinklais vadinamais kompiuteriniais socialiniais tinklais. Pasak autorių kompiuterinių tinklų pradžią reikėtų laikyti 1960 m., kai JAV gynybos departamentas įdiegė ARPANET sistemą ir sujungė keletą kompiuterių į vieną tinklą. Kaip rašo autoriai, vėliau išpopuliarėjus asmeniniams kompiuteriams ir internetui tapus pasauliniam visi individai tapo sujungti į tinklą ir į tam tikrus tinklus. Internetiniai socialiniai tinklai kaip masinis internetinis fenomenas atsirado 1990 m. ir per pastaruosius metus jis smarkiai išplito (Safe Social Networking, 2009)“ (cit. Brasienė, 2010).

Šiame darbe naudojama sąvoka „internetiniai socialiniai tinklai“ reiškia veiklą, per kurią asmenys užmezga ir plėtoja socialinius ryšius su kitais asmenimis. Socialinių tinklų svetainės taip pat dar vadinamos socialine programine įranga ir socialine media, suteikia priemones kurti ir palaikyti ryšius internetu (Jones S. ir kt., 2008). Internetiniai socialiniai tinklapiai, tokie kaip, pavyzdžiui, Facebook.com, Youtube.com, One.lt, Draugas.lt, Klase.lt,. leidžia asmenims pristatyti save, sudaryti savo socialinius tinklus ir sukurti ar palaikyti ryšius su kitais. Dalyviai gali naudoti svetaines bendravimui su žmonėmis, kuriuos jie jau žino realybėje arba susipažinti su naujais žmonėmis. Kaip teigia J. Ruškus ir kt. (2010) socialiniai tinklai – sparčiai populiarėjanti interneto vartojimo tema. Socialiniai tinklai tiesiogiai atliepia kiekvieno, ypač moksleivio, poreikį bendrauti ir būti socializacijos subjektu. Pasak autorių socialiniuose interneto tinkluose greitai tampama grupės nariu, susirandama realių arba virtualių draugų, keičiamasi ne tik informacija, bet ir nuotaikomis, įspūdžiais, dienotvarke, įvykiais. Socialiniai tinklai kaip teigia autoriai leidžia juose dalyvaujantiems priklausyti vienai arba kitai grupei pagal interesus, tose grupėse savo interesus plėsti, susipažinti su naujais žmonėmis, kurie turi tokių pačių interesų, dalintis naujienomis, organizuoti jau nebe virtualius, bet realius įvykius.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento Namų ūkių, turinčių asmeninį kompiuterį, interneto prieigą 2012 m. pateiktais duomenimis, Lietuvoje 55,2 procentų namų ūkių turėjo

interneto prieigą namuose. Lyginant su ankstesniais metais namų ūkių, turinčių internetinę prieigą skaičius didėja. Aktyviausia interneto, kaip ir bet kuri naujų technologijų, naudotojų grupė – vaikai ir paaugliai. Tyrimai, atlikti kitose šalyse, rodo, kad bene pusė visų interneto vartotojų yra paaugliai, o mažamečiai iki 5 metų sudaro 25 procentus visų interneto vartotojų (Davidavičius, ir kt. 2008). Išpopuliarėję socialiniai tinklai tokie kaip One.lt, Draugas.lt, Frype.lt, Facebook.com ir kitos panašios svetainės, kuriose susiburia ir bendrauja vaikai, pasidalijama informacija, palaikomas ryšys su draugais, kuriuos realiai galbūt sutinka rečiau pritraukia vis daugiau nepilnamečių vaikų (Janušauskienė, 2009). „Pagrindinė priežastis dėl kurios paaugliai lankosi internetinėse svetainėse – tai galimybė pabendrauti su draugais tiek iš aplinkos, tiek iš virtualios erdvės. Reikalingos informacijos gavimas yra ne ką mažiau svarbesnė priežastis. Kitos priežastys – tai laisvalaikio praleidimo forma arba tiesiog neturėjimas ką veikti, norėjimas žaisti žaidimus ir t.t. (Straubergaitė, Petrauskas, 2007)“ (cit.Brasienė, 2010). „ES Vaikai internete II“ atliktos apklausos rezultatai parodė, jog vaikai išnaudoja skirtingas potencialiai naudingas interneto galimybes: vieni 9-16 metų vaikai naudoja internetą mokyklos užduotims atlikti (85 proc.), kiti žaidžia žaidimus (83 proc.), dar kiti žiūri video klipus (76 proc.) ir susirašinėja (62 proc.). Mažesnis skaičius vaikų talpina į internetą vaizdo medžiagą (39 proc.) ar žinutes (31 proc.), naudoja internetinę vaizdo kamerą (31 proc.), naudojasi duomenų dalijimosi puslapiais (16 proc.), rašo „blogą“ ar dienoraštį (11 proc.). Lietuvos vaikai labai teigiamai vertina interneto suteikiamas galimybes. 63 procentai internetu besinaudojančių Lietuvos vaikų mano, kad tai yra labai naudinga ir vertinga veikla vaikams, todėl tenka pripažinti, jog negalima išvengti, jog vaikai nesinaudotų internetu, tiksliau internetinių socialinių tinklų galimybėmis. Naudotis internetiniais socialiniais tinklais sakingai turi būti skatinama, nes tai gali būti puikaus laisvalaikio leidimo, švietimo ir vystimosi priemonė.

M. Fraser, S. Dutta (2010) teigia, kad internetiniai socialiniai tinklai tampa vis galingesni ir keičia kiekvieno internauto kasdienybę: požiūrį į patį save, sąveiką su kitais. Visa socialinė sąveika yra susijusi su asmeninės tapatybės klausimais, o šiuose tinkluose visų pirma privaloma susikurti savo tapatybes, kad būtų galima sąveikauti su kitais. Internete savęs pateikimas yra atsiejamas nuo kūno ir neturi betarpiškų tiesioginio kontakto akis į akį pasekmių. Tokiu būdu dauguma internetinių socialinių tinklų vartotojų tampa savo asmenybės klastojimo, iškraipymo, melagingos ir netikros informacijos pateikimo meistrais. Todėl galima drąsiai teigti, jog internetiniame pasaulyje vietinė asmenybė pavirsta daugialype. Atsiranda grėsmė bendrauti su žmogumi tokiu, kuris realiai galbūt net neegzistuoja. Pasak J. Ruškaus ir kt. (2010) čia galima susipažinti su žmonėmis, kurie slepia savo tikrą tapatybę, prisistato kitu vardu, naudodami manipuliacinius metodus gali įtraukti patirties neturintį jauną žmogų į jo sveikatai grėsmingus dalykus, galinčius virsti patyčiomis bei žeminančiais komentarais. „Pagrindinės grėsmės ir

pavojai su kuriais vaikai ir paaugliai susiduria internetiniuose socialiniuose tinkluose – tai priekabiavimas elektroninėje erdvėje (priekabiavimas prie vaikų interneto svetainėse ar mobiliojo telefono žinutėmis), viliojimas (kai suaugęs žmogus susidraugauja su vaiku, siekdamas seksualiai jį išnaudoti), tyčiojimas ir pavojingas elgesys, pavyzdžiui, asmeninės informacijos atskleidimas. Taip pat internetas kelia grėsmę ir vaikų bei paauglių fizinei, psichinei, emocinei ir socialinei brandai ir taip šiuose tinkluose pažeidžiamos vaiko teisės (Safe Social Networking, 2009)“ (cit. Brasienė, 2010).

1.2. Vaiko teisės į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumo išsaugojimo pažeidimas

„Vadovaujantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 16 straipsniu (Žn.,1995, Nr. 60-1501) bei Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 ir 10 straipsniais, (Žin., 1996, Nr. 33-807), kiekvienas vaikas turi teisę į savo asmeninių duomenų privatumą ir šių duomenų išsaugojimą, teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo slaptumą“ (cit. Brasienė, 2010). Vaikas teisę į privatumą ir duomenų apsaugą įgyja nuo gimimo, todėl M. Mačenaitė ir kt. (2011) teigia, jog ši vaiko teisė yra viena pagrindinių žmogaus teisių, kurią numato ir gina tarptautiniai dokumentai ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Pasak autorės privatumo apsauga reiškia, kad nė vienas vaikas neturi patirti neteisėto kišimosi į jo asmeninį, šeimyninį gyvenimą, būsto neliečiamybę, susirašinėjimo paslaptį, vadinasi asmeninė su vaiku susijusi informacija turi būti saugoma ir gali būti naudojama tik konkretiems tikslams ir teisės aktų nustatytais tikslais, tačiau socialiniuose tinklalapiuose ši teisė labai dažnai yra pažeidžiama.

Remiantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu (Žin., 1996, Nr. 33-807) asmens duomenys – tai bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai arba netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis, kaip asmens kodas, vienas ar keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai. Kaip teigia M. Mačėnaitė ir kt. (2011), telefono numeris, elektroninio pašto adresas, vartotojo vardas, slaptažodis taip pat yra asmeniniai duomenys. Nors įvairiuose pranešimuose, siekiant apsaugoti vaikus internete ir kalbama apie tai, kad internete reikėtų skelbti kuo mažiau savo asmeninės informacijos, tačiau vaikai ypač dažnai elgiasi priešingai ir taip pažeidžia vieną pagrindinių savo teisių – tai teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą. Jungdamiesi prie internetinių socialinių tinklų jie nemažai atskleidžia savo asmeninės informacijos – tai gali būti ir vaiko tikras vardas, ir pavardė, gimimo data, el. pašto adresas bei telefono numeris. Asmens tapatybė labai lengvai gali būti nustatyta ir pagal įvairius kitus vaikų ir paauglių duomenis, pavyzdžiui, mokyklos pavadinimą, sporto klubą, vietą, kurioje vaikas ar paauglys gyvena ir pan.

Kaip teigia M. Mačėnaitė (2011) netgi pagal interneto protokolo adresą galima sužinoti, iš kurio kompiuterio naršyta internete, ir taip netiesiogiai nustatyti vaiko tapatybę bei pažeisti vaiko teisę į privatumą. Internetiniuose socialiniuose tinkluose galima talpinti asmenines nuotraukas, įkelti video iš savo asmeninio gyvenimo (jeigu ne tu – tai gali padaryti tavo draugas arba priešas), rašyti savo dienoraštį ir t.t. Nepažįstamam žmogui išsiųstos nuotraukos arba atskleisti asmeniniai duomenys gali būti lengvai išplatinti internete, o tai taip pat susiję su vaiko teisės į privatumą pažeidimu. Internetiniai dienoraščiai gali būti daug metų viešai publikuojami internete, kad kiti galėtų juos perskaityti. Publikuoti internete nuotraukas, padarytas telefonu, su kamera ar skaitmeniniu fotoaparatu, lengva ir greita, todėl publikavus nuotrauką internete labai sunku ją apsaugoti nuo platinimo, keitimo ar naudojimo kituose kontekstuose ir apsaugoti savo kaip vaiko teisę į asmeninį gyvenimą ir privatumo elektroninėje erdvėje slaptumą. Kaip teigia D. Bereikienė, Ž. Vačsova (2011) asmeninės informacijos apie mokinį išplatinimą reiktų laikyti kaip viena iš tarpusavio agresijos formų. Pasak autorių, asmeninės informacijos paskelbimas traktuotinas kaip didelę svarbą turinti smurto forma, nes taip yra kerštaujama, tikimasi asmenį, apie kurį teikiama informacija, pažeminti, vadinasi pažeidžiama ne tik vaiko privatumo teisė, bet ir teisė būti apsaugotam nuo smurto. Atsiradus internetui visa sistema institucijų, kaupiančių asmens duomenis neišnyko, tačiau atsirado galimybė lengviau atrasti ir pasinaudoti žmogaus duomenimis, pažeisti jo privatumo apsaugą. Todėl visa tai paskatino žmones kreipti daugiau dėmesio į asmens informacinio privatumo teisinės apsaugos problemas (Civilka, ir kt., 2004).

Didžiausio pasaulyje programinės įrangos gamintojo Microsoft užsakymu atlikto tyrimo, kurio metu visoje Europoje buvo apklausta 20 tūkstančių 14-19 metų paauglių duomenimis, nors paaugliai ir žino apie internete tykančias grėsmes ir yra su jomis susipažinę, tačiau net 37 procentai sakė vis tiek viešinantys savo atvaizdus ir asmeninę informaciją elektroninėje erdvėje (Nuo internetinių pavojų Lietuvos paauglius žada saugoti ir lietuviška pažinčių svetainė, 2012). Vadinasi, nors ir prieigą prie asmeninės informacijos galima riboti, tačiau viskas priklauso nuo pačio vaiko elgesio. „Labai dažnai neatsargiai elgdamiesi paaugliai apie save papasakoja labai daug savo asmeninės informacijos net ir visai nepažįstamiems asmenims, o tai tampa lobiu priekabiautojams ir seksualiniams išnaudotojams. Asmeninės informacijos, kurią naudojant galima nustatyti vaiko tapatybę ir kontaktinių duomenų (vardo, pavardės, adreso ir telefono numerio) atskleisti vis dėlto nereikėtų, tačiau vaikai to dažnai nesupranta ir elgiasi priešingai ir taip pažeidžia viena pagrindinių savo teisių – tai teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą. Kad vaikas išsaugotų savo privatumą, turi suprasti, kad jų pateikta informacija gali būti greitai panaudota savanaudiškiems priekabiautojų ir seksualinių išnaudotojų tikslams“ (cit. Brasienė, 2010). Neapdairiai platindami savo nuotraukas internete vaikai rizikuoja atsidurti reklamoje, erotinio ar pornografinio pobūdžio

svetainėse. Kaip teigia M. Mačėnaitė (2011) vaikas, kaip duomenų subjektas, ne visada gali savo teises įgyvendinti pats – dažniausiai tai už jį gali padaryti tėvai ar kiti vaiko teisėti atstovai.

Vadinasi, vaikai ir paaugliai dalyvaudami internetiniuose socialiniuose tinkluose neatsargiai elgdamiesi su savo asmenine informacija, atskleisdami apie save per daug asmeninės informacijos rizikuoja susidurti su tokiomis internetinėmis grėsmėmis, kaip asmeninės informacijos paviešinimas, plagijavimas, nusavinimas ir taip pažeisti vieną savo pagrindinių teisių – tai teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą.

1.3. Vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo pažeidimas

„Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 19 ir 34 straipsniais (Žn.,1995, Nr. 60-1501) bei Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 ir 47 straipsniais (Žin., 1996, Nr. 33-807), vaikai turi būti apsaugoti nuo visų rūšių smurto ir seksualinio išnaudojimo“ (cit. Brasienė, 2010). Išpopuliarėjus internetiniams socialiniams tinklams vis daugiau vaikų susiduria su šiomis internetinių socialinių tinklų grėsmėmis: viliojamu, priekabiavimu, patyčiomis, o taip pažeidžiama viena iš pagrindinių vaiko teisių – tai teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto formų ir išnaudojimo.

Šeima ir mokykla jau senai susiduria su priekabiavimo ir patyčių problema, tačiau apie elektronines patyčias ir priekabiavimus kaip apie naują smurto formą imta garsiai kalbėti visai nesenai. Patyčios ir priekabiavimas internete – tai grasinimai, persekiojimai ir kiti žeminantys veiksmai virtualioje erdvėje. Ši patyčių forma yra ypatingai paplitusi internetiniuose socialiniuose tinkluose. Vaiko teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo formų internetiniuose socialiniuose tinkluose pažeidžiama vaikams gavus įžeidžiančias ar skaudinančias žinutes; rašant pasityčiojančius komentarus ir/ar kuriant prieš asmenį nusistačiusias grupes, prie kurių gali prisijungti visi interneto vartotojai (Lost in Cyber world, 2012). *Patyčios* pasak D. Olweus – „*tai sąmoningas, neišprovokuotas, nuolatinis vieno asmens ar grupės fizinis ar žodinis vienas kito užgauliojimas, siekiant sukurti nuolatinius prievartos ar įžeidinėjimų modelius“* (Targamadzė, Valeckienė, 2007, 159 p.). *Priekabiavimas – tai tyčinis, pasikartojantis agresyvus bendraamžių elgesys, nukreiptas į silpnesnį vaiką, siekiant sukelti jam fizinį arba emocinį skausmą* (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2012). Pasak autorių priekabiavimas ir patyčios tai sinonimai, tik kalbant apie elektroninę erdvę labiau paplitusi patyčių sąvoka. Elektroninės patyčios – tai XXI amžiaus reiškinys, susijęs su naujausių informacinių technologijų naudojimu ir vis labiau plintantis fenomenas. Elektroninės patyčios gali vykti 24 valandas per parą. Taikant informacines technologijas, informacija greitai plinta, virtualioje erdvėje sunku pašalinti jų turinį, todėl dažniausiai elektroninės patyčios yra anoniminės (Willard, 2006). Labiausiai paplitusios šios elektroninių patyčių formos: įžeidinėjimai, šmeižimas,

apsimetimas, apgaulė, atstūmimas, persekiojimas bei smurtinių vaizdų filmavimas ir įkėlimas (Elektroninės patyčios darbuotojams, 2013). Dažnai susiduriama su tuo, kad skriaudėjai aiškindami savo poelgius, sako, kad jie nieko blogo nenorėjo ar tiesiog juokavo, tačiau patyčios tai nėra tas pats kaip humoras. Kai norima pajuokauti, linksma būna visiems, patyčių atveju – vienam vaikui ar net keliems vaikams yra skaudu ir liūdna (Pilkauskaitė-Valickienė ir kt. 2009). Elektroninėmis patyčiomis tyčia siekiama užgauti, išgąsdinti, pažeminti individą ar visą jų grupę, paskleisti melagingą, įžeidžiančią informaciją, o tai jau susiję su vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto pažeidimu. Lietuvoje R. Pilakauskaitės-Valickienės ir kt. (2009) atliktas tyrimas parodė, jog nuo 6 iki 18,4 procentų Klaipėdos apskrities tyrime dalyvavusių vyresniųjų klasių moksleivių per paskutinius du mėnesius kartą arba dažniau patyrė elektroninių patyčių tekstiniais pranešimais, telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais, telefoniniais skambučiais, elektroniniu paštu, pokalbių svetainėse, trumposiomis žinutėmis ar internetinėse svetainėse. Minėtas tyrimas parodė, jog vyresniųjų klasių berniukai dažniau nei mergaitės patyrė visų minėtų formų elektroninių patyčių, o laikas, praleistas internete, yra svarbus rizikos veiksnys tapti internetinių patyčių auka, ir ypač turint omenyje berniukų imtį. Patyčios elektroninėje erdvėje vyksta, kai mažametis, vaikas ar paauglys yra kankinamas, žeminamas, trikdomas ar kitokiu būdu tampa kito vaiko, mažamečio ar paauglio taikiniu elektroninėje erdvėje. Kitaip nei įprastos patyčios, patyčios elektroninėje erdvėje ne visada būna nukreiptos į bejėgę auką, kadangi mokiniai bendraudami elektroninėje erdvėje gali nuslėpti savo tapatybes. Visgi silpnesni mokiniai dažniau tampa patyčių internetinėje erdvėje aukomis. Pasak J. Ruškaus ir kt. (2009) elektroninės patyčios pasireiškia piktais tarpusavio ginčais, vartojant necenzūrinius žodžius, įžeidinėjančių žinučių siuntimu, melagingos informacijos apie vaiką skleidimu, intymios informacijos išplatinimu, gąsdinimais siunčiant grasinančias žinutes. Kaip teigia autoriai šios patyčios gali padaryti didžiulę emocinę žalą jas patiriančiam vaikui, paveikti jo savigarbą. Pykčiai, nesutarimai internete dažniausiai būna labai aršūs bei žiaurūs, ne retai pasibaigiantys susiburiant į dvi priešininkų stovyklas ir tolimesnių santykių aiškinimusi realiame gyvenime naudojant fizinę prievartą (Ruškus kt., 2009).

Internetiniuose socialiniuose tinkluose galima susidurti ir su viliojimu. Viliojimas – tai psichologinis manipuliavimas, klastingi žaidimai su jaunais žmonėmis pokalbių svetainėse Pažintis užmezgama turint seksualinio išnaudojimo tikslų. Viliojant internete nusikaltėliai pasinaudoja aukų naivumu ir patiklumu, pirmiausia užsitikrindami jų pasitikėjimą, tam, kad vėliau jas įtrauktų į seksualinio pobūdžio veiklas, kurios yra atliekamos prieš kamerą stebint auką, arba priviliojant auką ir išgaunant jos sutikimą susitikti realybėje. Dažniausiai tokius sutikimus lydi seksualinė prievarta ir išnaudojimas (Lost in Cyber world, 2012). Vaikai internetiniuose socialiniuose tinkluose dažnai gali susidurti ir su viliojimo, siekiant seksualiai

išnaudoti grėsme, o taip pažeidžiama vaiko teisė būti apsaugotam nuo vienos iš smurto rūšies formų – tai seksualinės prievartos.

Vadinasi vaikams internetiniuose socialiniuose tinkluose susidūrus su elektroniniais grasinimais, patyčiomis, persekiojimais, seksualiniais viliojimais, kurie pasak M. Mačėnaitės (2011) pasireiškia interneto naudojimu siunčiant ar skelbiant žinutes ar atvaizdus, kuriais siekiama įbauginti, pažeminti ar suvilioti kitą asmenį, dažnai susiduriama su šiomis smurto formomis: fizine, emocine, psichologine arba net seksualine ir taip pažeidžiama vaiko teisė būti apsaugotam nuo įvairių smurto formų.

1.4. Vaiko teisės sveikai augti ir vystytis pažeidimas

„Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 6 straipsniu (Žn.,1995, Nr. 60-1501) bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 7 ir 8 straipsniais (Žin., 1996, Nr. 33-807), kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę sveikai augti ir vystytis. Tačiau paaugliams vis daugiau laiko praleidžiant internetiniuose socialiniuose tinkluose daroma žala tiek fiziniam, tiek psichiniam, tiek socialiniam vystymuisi ir pažeidžia viena vaiko pagrindinių teisių – sveikai augti bei vystytis“ (cit. Brasienė, 2010).

„Šiame raidos etape svarbiausiu paauglio poreikiu tampa bendravimas su bendraamžiais, todėl pasak L. Straubergaitės, S. Petrausko (2007), būtent paaugliai labai dažnai renkasi internetinius socialinius tinklalapius ir ten praleidžia didžiąją dalį savo laisvo laiko. Poreikis bendrauti – vienas iš būdingiausių žmonijos bruožų, nes būtent bendraudamas žmogus gali tenkinti daugelį svarbiausių savo poreikių, t.y., keistis informacija, gauti reikalingų žinių ir tvarkyti savo kasdieninius reikalus, geriau pažinti ir suprasti save, dalintis savo mintimis ir jausmais, atskleisti savo individualybę, daryti aplinkiniams įtaką ir nesvarbu ar bendraujama tiesiogiai ar naudojamasi internetu. Bendrauti mus skatina – socialiniai poreikiai (Bendravimo psichologija, 2006). Pasak I. Gabrilavičiūtės (2009), nors internetiniai socialiniai tinklai ir padeda bendrauti su draugais, palaikyti santykius su jais, tačiau psichologai pastebi, kad laikui bėgant bendravimo įgūdžiai gali keistis, nes įprantama mintis reikšti kitaip. Bendraujant šiuose tinkluose keičiasi ne tik bendravimo įgūdžiai, bet vaikams ir paaugliams pasak M. Jackevičiaus (2009) daug laiko praleidžiant socialiai izoliuotiems silpsta imuninė sistema bei taip pažeidžiama viena pagrindinių vaiko teisių sveikai augti ir vystytis. Socialiai izoliuotas vaikas tampa jautresnis įvairioms ligoms. Kaip teigia autorius, bendraudami tiesiogiai vaikai turi galimybę stebėti pašnekovo veido išraiškas, atpažinti jausmus, emocijas, nuotaikas, apkabinti liūdintį draugą. Tačiau naudojantis bendravimu socialiniuose tinkluose, mažėja gebėjimas atpažinti žmonių emocijas vien dėl to, kad mažėja tiesioginė komunikacija“ (cit. Brasienė, 2010).

„Priklausomybė nuo kompiuterio, kaip ir nuo kitų dalykų tampa grėsminga tada, kai ima trukdyti paaugliui realiame gyvenime (Straubergaitė, Petrauskas, 2007). Jaunajai kartai gresia nauja liga – priklausomybė nuo kompiuterio. Pasinėrę į virtualų pasaulį jie tolsta nuo tikrovės: nebenori ir nebemoka bendrauti su draugais, atsiriboja nuo šeimos, apleidžia mokslus. Negydant šios priklausomybės ji gali pereiti į kitas formas, išprovokuoti psichikos ligas (Lukošiūtė, 2010). Internetinės priklausomybė pasak L. Straubergaitė, S. Petrauskas (2007) reiškiasi, kai paauglys praleidinėja pamokas, pradeda blogiau mokytis sumažėja jo socialumas, nes praranda draugus, aplaidžiai žiūri į savo pareigas šeimoje ir mokykloje. Pasikeičia ir paauglio sąmoningumo būklė: jam svarbus tik ekrane vykstantis gyvenimas, net sapnai susiję su internetu, paauglys jaučia depresiją, kamuoja bloga nuotaika. Sumažėjus paauglio fiziniam krūviui, prastėja sveikata: padažnėja pulsas, didėja kraujo spaudimas, skaudą galvą, silpsta akys ir taip vėl vaikas susiduria su vaiko tesės sveikai vystytis pažeidimu. Žaidžiant žaidimus, kad ir tuose socialiniuose tinkluose, nuolat patiriamas stresas – pervargsta nervų sistema. Pasak S. Lukošiūtės (2010), praleidžiantį prie kompiuterio daug laiko vaiką ima kamuoti košmarai, pervargimas, nes jis blogai išsimiega. Kaip teigia straipsnio autorė, priklausomybė nuo kompiuterio yra labai didelė problema, tačiau Lietuvoje į tai dar nėra kreipiamas didelis dėmesys. Lietuvoje dar nėra pakankamai literatūros, kaip gydyti priklausomybę nuo kompiuterio ir interneto, nors pasak psichologų ir medikų pagal jo daromą žalą šią priklausomybę būtų galima lyginti su narkomanija, alkoholizmu“ (cit. Brasienė, 2010). Anot L. Bulotaitės, „Informacija – tai XX a. pabaigoje atsiradęs narkotikas “. L. Bulotaitė (2009) išskiria penkias priklausomybės nuo interneto rūšis:

1. Kiberseksuali priklausomybė. Tai priklausomybė nuo pornografinių puslapių, pornografijos svetainių. Žmogus jaučia pasitenkinimą naršydamas šiuos puslapius.

2. Kibernetinių tarpusavio santykių priklausomybė. Draugystės, užsimezgančios pokalbių svetainėse, pakeičia tikrus draugus, tikrus santykius.

3. Kompulsyvus elgesys tinkle. Lošimas, dalyvavimas įvairiuose aukcionuose, pirkimas tinkle.

4. Informacinis perkrovimas. Kompulsyvus naršymas po duomenų bazes.

5. Priklausomybė nuo kompiuterio. Manija žaisti kompiuterinius žaidimus, naršyti po programas.

Priklausomybės ligų psichologė N. Bagdonaitė (2011) akcentuoja, kad vis daugiau asmenų pasineria į virtualųjį pasaulį, nenutuokdami apie galimas internetines grėsmes. Besiformuojančios asmenybės, daug laiko praleidžiančios bendraudamos internete ar socialiniuose tinklalapiuose, dažnai būna nervingos, jų prastesni bendravimo įgūdžiai, menka savivertė. Pasak autorės internetinė priklausomybė – tai sveikatos sutrikimas, kurį reikia gydyti,

tačiau visuomenė ir medicina dar rimtai nežiūri į šią priklausomybės formą, todėl metodai ir gydymo būdai dar neišrasti Psichologas R. Povilaitis (2013), į internetinę priklausomybę taip pat žiūri, kaip į internetinę grėsmę, su kuria vaikai gali susidurti ir pažeisti vieną iš savo teisių – tai sveikai augti ir vystytis.

„Pasak G. Budvytienės (2005) daug laiko prie kompiuterio praleidžiančio vaiko elgesys smarkiai keičiasi, atsiranda psichikos pokyčių, kurie sąlygoja problemas mokykloje: prastėja pažymiai, praleidinėjamos pamokos, vengiama joms rengtis, nebesidomima klasės ir mokyklos gyvenimu, atsiribojama nuo bendraamžių. Pasak G. Kvieskienės (2005), tokie vaikai pasižymi lėtesne kognityvine raida, yra įtarūs ir nepatenkinti išoriniu pasauliu. Vaikai pradeda meluoti, nesako teisybės, aiškina tėvams, kad internete jie randa medžiagos pamokoms, kad iki išnaktų sėdi prie kompiuterio, nes mokosi. Jų nebedomina namų reikalai, nebenori su šeima vykti į svečius, pramogauti, skuba atlikti darbus, kad tik vėl galėtų sėsti prie kompiuterio, dažnai atrodo susirūpinę, susimąstę, nesugeba kritiškai savęs vertinti. Priklausomybė nuo kompiuterio, jeigu ji yra susiformavusi, prilygsta psichikos ligai, kuriai gali būti paskirtas ir ambulatorinis gydymas (Budvytienė, 2005)“ (cit. Brasienė, 2010). Priklausomybė nuo interneto atsiranda pamažu. Iš pradžių vaikas tiesiog aktyviai domisi ir gauna pasitenkinimo iš glaudaus bendravimo su kompiuteriniu pasauliu. Vėliau, dingsta kiti susidomėjimo objektai, pasitenkinimas kompiuteriniu pasauliu virsta poreikiu. Šis potraukis sukelia problemas šeimoje, moksluose, asmeniniame gyvenime. Svarbu, kad šeimos nariai spėtų laiku įsikišti, nes priklausomybė nuo interneto gali atsirasti stebėtinai greitai (Nekrasova, Nekrasova 2008).

Vadinasi susidūrus su tokiomis internetinėmis grėsmėmis kaip internetinė priklausomybė, taip pat vaiko pablogėjusi fizinė, psichologinė, emocinė būklė įrodo, kad internetiniuose socialiniuose tinkluose neretai vaikai susiduria ir su vaiko teisės sveikai augti ir vystytis pažeidimu.

Apibendrinus galima teigti, jog šiai dienai negalima išvengti, jog vaikai nesinaudotų internetinių socialinių tinklų galimybėmis. Vaikų dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose turi būti ne ribojamas, o saikingai skatinamas, nes tai gali būti puikaus švietimo ir vystimosi priemonė, tačiau vaikams dalyvaujant šiuose tinkluose atsiskleidžia ir internetinės grėsmės, kurios pažeidžia vaiko teises ir neužtikrinamas vaiko saugus darbas internete. Vaiko teisių pažeidimams šiuose tinkluose turi būti skirtas ypatingas valstybės dėmesys, pirmiausia į pagalbą pasitelkiant teisinę duomenų bazę, iškeliant į viešumą naują vaiko teisę – tai teisę būti apsaugotam nuo internetinių grėsmių. Nors Lietuvoje ir yra išleista bei ratifikuota daugybė įstatymų ginančių vaiko teises, daug dėmesio skiriama vaiko teisių pažeidimams šeimoje, mokykloje, tačiau dar nelabai kreipiamas dėmesys, kad vaiko teisės pažeidinėjamos ir internete, nepabrėžiamas vaiko teisių užtikrinimo aktualumas internete. Vis daugiau vaikų susiduriant su

tokiomis internetinėmis grėsmėmis kaip pornografija, patyčios, grasinimai, viliojimai, siekiant seksualiai išnaudoti, seksualinio turinio žinučių gavimas, kontaktai su nepažįstamais žmonėmis, kitų interneto vartotojų sukurto potencialiai žalingo turinio informacija, piktnaudžiavimas asmeniniais duomenimis, jų paviešinimu, nusavinimu, kuomet pažeidžiamos tokios vaikų teisės: teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą, teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo formų, teisė sveikai augti ir vystytis, būtina iškelti į viešumą vaiko teisę būti apsaugotam nuo interneto grėsmių ir susisteminti, sureguliuoti įstatyminę bazę užtikrinančią šią vaiko teisę internete.

2. PREVENCINĖS GALIMYBĖS SPRENDŽIANT VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMUS INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE

„Prevencija – tai visuma įvairiausių auklėjimo metodų, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, prieštaraujantiems moralės ir teisės normoms. Priemonė – tai „*objektas ar veiksmas, naudojamas kuriuo nors tikslu. Priemone vadinama viskas, kas naudojama užsibrėžtam tikslui pasiekti, tai gali būti ir auklėjimo, mokymo priemonės bei mokymosi metodai*“ (Jovaiša, 2007, p. 230)“ (cit. Brasienė, 2010). Prevencija – tai išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005). Šiuo atveju tikslas – vaiko saugus darbas internete, kurį galima užtikrinti taikant įvairias teisines, edukacines, švietimo, prevencines bei technines priemones. Siekiant šio tikslo svarbu šviesti ir mokyti ne tik patį jaunuolį, bet ir visą mokyklos bendruomenę bei šeimą. Būtinas nuolatinis ir glaudus visų šių asmenų, institucijų bendravimas ir bendradarbiavimas.

Apsisaugoti patiems ir apsaugoti savo vaikus nuo grėsmių, susijusių su nesaugiu interneto naudojimu ir dalyvavimu internetiniuose socialiniuose tinkluose, reiškia turėti informaciją apie galimas grėsmes, žinoti būdus, kaip jų išvengti bei į ką kreiptis pagalbos. Tiek pedagogai, tiek mokyklos bendruomenė bei visa visuomenė, žiniasklaida privalo mokinius šviesti apie saugų darbą internete, taikant edukacines, švietimo ir prevencines priemones. Specialistai pabrėžia, jog apsisaugoti galima ne tik šviečiant, informuojant mokinius apie jų saugų darbą internete, bet ir taikant specialius techninius įrankius. Neabejotina, kad valstybė turėtų koordinuoti kovą su netinkamu internetu turiniu. Valdžia finansuoja švietimo įstaigų naudojimąsi internetu, taigi ji turėtų pasirūpinti, kad mokiniai galėtų saugiai naudotis žiniatinkliu. Kompiuteriuose turi būti įdiegiamos vaikų apsaugos nuo interneto grėsmių programos (Vaikai ir internetas, 2010). Turinio filtravimo programa tiria į kompiuterį ateinančius duomenis ir užtikrina, kad bus praleista tik nustatytus parametrus atitinkanti informacija. Apsaugos programos turėtų būti įdiegiamos ne tik mokymo įstaigose, bet ir namuose esančiuose kompiuteriuose. Naudojant apsisaugojimo būdus – užkardas, kontroliuojančias į kompiuterį patenkantį srautą bei technines priemones – tai interneto turinio filtravimo programas, kurios apribotų kompiuterio galimybes pereiti prie tam tikrų psichiką žalojančių interneto resursų ir pavyktų apmažinti internetinių grėsmių paplitimo mastą, nes tokios programos pagal pasirinkimą blokuoja pornografijos, pedofilijos, smurto vaizdų ar necenzūrinių žodžių turinčias interneto svetaines (Davidavičius ir kt., 2008).

2.1. Įstatymai ir kiti teisės aktai užtikrinantys vaiko teises internete

Lietuva, kaip ir daugelis Europos Sąjungos valstybių informaciją internete siekia kontroliuoti įvairiais teisės aktais, tačiau dėl interneto specifikos, šioje srityje juos taikyti gerokai sudėtingiau nei kitose visuomenės informavimo priemonėse, nacionalinėje 2007 m. Microsoft konferencijoje savo pranešime kalbėjo R. Remeika (2007), dirbantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos kancleriu. Pasak R. Remeikos (2007) Informacinės visuomenės plėtros komiteto (dabar jau Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos) vienas iš tikslų turėtų būti - sukurti Lietuvoje palankias sąlygas tiek valstybės tiek privačioms iniciatyvoms, padėsiančias išrasti sąlygas saugiam internetui ir užtikrinančias sėkmingą Lietuvos integraciją į vieningą Europos informacinę erdvę. „Kaip teigia E. Žiobienė (2006), internetui taikomos tos pačios įstatymo nuostatos kaip ir kitoms žiniasklaidos priemonėms, tokioms kaip televizija, spauda ir pan. Deja, nesugebėjimas jų kontroliuoti sukuria terpę viešėti draudžiamiems dalykams – tai internetinėms grėsmėms, su kuriomis labai dažnai susiduria nepilnamečiai ir dėl kurių pažeidžiamos vaikų teisės“ (cit. Brasienė, 2010).

Vienas iš pagrindinių įstatymų reguliuojančių visuomenės informavimo sritį Lietuvoje – Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 82-3254), kuris nustato viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę. Nors jame internetas nėra išskirtas kaip savarankiškas būdas viešai platinti informaciją, konkrečiai neapibrėžta ir atsakomybė už internetu platinamos informacijos turinį, tačiau tai nereiškia, kad internetu skelbiamai informacijai netaikomi visuomenės informavimo principai, o atsakomybės už internete išplatintą pranešimą nėra. Tokiu atveju atsakomybė būtų taikoma vadovaujantis bendraisiais atsakomybės kilimo pagrindais remiantis draugiško interneto tinklalapyje pateikiamoje informacijoje apie teisės aktus (Teisės aktai, 2012). Vadovaujantis šiuo įstatymu informacinės visuomenės informavimo priemonė yra visuomenės informavimo priemonės, kuriomis skleidžiant viešąją informaciją teikiamos informacinės visuomenės paslaugos (tai gali būti knyga, laikraštis, žurnalas, biuletenis ar kitas leidinys, televizijos, radijo programa, kino ar kita garso ir vaizdo studijos produkcija, informacijos agentūros pranešimas, **elektroninėmis priemonėmis platinamas pranešimas, šiuo atveju – internetas**).

Informaciją internete taip pat reglamentuoja Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas (Žin., 2009, Nr. 86-3637), kuris nustato viešosios informacijos, darančios nepilnamečiams neigiamą poveikį kriterijus, apibrėžia kokia informacija ribojama, kokia draudžiama. Šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalis (Žin; 2009, Nr. 86-3637) apibrėžia neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios

informacijos sąvoką. Vadovaujantis šiuo įstatymu neigiama viešąja informacija laikoma tokia informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečio psichinei, fizinei sveikatai, fiziniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi, pavyzdžiui sukelianti baimę ir siaubą, skatinanti savęs žalojimą ir kt. Minėtas įstatymas įtvirtina draudimą tiesiogiai skleisti nepilnamečiams, t.y. jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti naudotis viešąja informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečiui; tokio pobūdžio informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti arba tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų naudotis, arba turi būti naudojamos techninės priemonės, sudarančios prielaidas riboti tokios informacijos pasiūlą nepilnamečiams (Bereikienė, Vašcova, 2011). Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje (Žin., 2011, Nr. 132-6277) įtvirtintos imperatyvos, jog prieigas prie viešųjų kompiuterinių tinklų (interneto) paslaugas teikiantys asmenys privalo užtikrinti Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos aprobuotų žalingo interneto turinio, darančio neigiamą poveikį nepilnamečiams, filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsniu (Žin., 2009, Nr. 86-3637) neigiama informacija nepilnamečiui laikytina ši viešoji informacija:

1) smurtinio pobūdžio, skatinanti agresyvumą ir nepagarbą gyvybei;

2) kai skatinamas turto naikinimas ar gadinimas;

3) kai stambiu planu rodomas mirusio, mirštančio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas asmens tapatybei nustatyti;

4) erotinio pobūdžio;

5) sukelianti baimę ar siaubą;

6) skatinanti lošti, raginanti, siūlanti dalyvauti azartiniuose lošimuose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis;

7) kuria palankiai vertinama priklausomybė nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, taip pat nuo kitų medžiagų, kurios vartojamos arba gali būti vartojamos svaiginimosi tikslais, ir kuria skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas;

8) skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę, detalizuojanti savižudybės priemones ir aplinkybes;

9) kuria teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai;

10) susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu;

11) kuria skatinamas žmogaus orumą žeminantis elgesys;

12) kuria iš žmogaus ar žmonių grupės tyčiojamasi arba žmogus ar žmonių grupė niekinami dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar kitais panašiais pagrindais;

13) kai demonstruojami inscenizuoti paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinių tikrumo įspūdį;

14) kuria skatinama nepilnamečių seksualinė prievarta ir jų išnaudojimas, nepilnamečių lytiniai santykiai;

15) kuria skatinami lytiniai santykiai;

16) kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata;

17) kai vartojami nešvankūs posakiai, žodžiai ar nepadorūs gestai;

18) kai patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus;

19) kuria skatinami blogi mitybos, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai;

20) kai demonstruojami masinės hipnozės seansai, kurių poveikio objektas yra visuomenės informavimo priemonės auditorija;

21) kuri susijusi su asmens duomenų paskelbimu.

Lietuvos Respublikos Reklamos įstatyme (Žin., 2000, Nr. 64-1937) aiškiai įvardinama draudžiama reklama, nustatyti aiškūs reklamos naudojimo reikalavimai, reklaminės veiklos subjektų atsakomybė bei reklamos naudojimo kontrolės Lietuvos Respublikoje teisiniai pagrindai. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 1, 2, 3, 4, 6, 7, 24, 33 ir 34 straipsniai (Žin., 2008, Nr. 22-804) gina žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, susijusį su asmens duomenų tvarkymu. Daug nuostatų draudžiančių ar ribojančių tam tikrą informaciją yra Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 165-170, 309 straipsniuose (Žin., 2000, Nr. 89-2741), Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 2.22-2.24, 6.250 straipsniuose (Žin., 2000, Nr. 74-2262), Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso su pakeitimais ir papildymais (2012) 2141-23, 2478, 2479, 2591 straipsniuose bei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (2006) II skirsnio „Žmogus ir valstybė“ 22 ir 25 straipsniuose ir kt. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003-03-05 nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“, kuriuo nustatyta viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo šiuose tinkluose nuostatos, jų įgyvendinimas ir laikymosi kontrolė bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1121 „Neigiamą poveikį nepilnamečių

vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašas“, kuriuo nustatyti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo reikalavimai taip pat papildo teisės aktų, užtikrinančių vaiko saugų darbą internete turinį. (Teisės aktai, 2012).

Pasak D. Bereikienės, Ž. Vašcovos (2011) vaikui saugi erdvė internete turi būti užtikrinama pirmiausia teisinėmis priemonėmis ribojant grėsmę keliančios informacijos sklaidą arba prieigą prie tokios informacijos, o ne varžant vaiko konstitucinę teisę bendrauti ir susirašinėti. „Kaip teigia G. Sakalauskas (2000), valstybei tenka svarbus visuomenės uždavinys – apsaugoti savo nepilnamečių interesus, jų gerovę bei dvasinę psichinę raidą nuo neigiamos viešosios informacijos, o tuo pačiu ir nuo neigiamo interneto poveikio, žalingo turinio ir internetinių grėsmių, užtikrinant vaiko teises“ (cit. Brasienė, 2010). Vadovaujantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 17 straipsniu (Žn., 1995, Nr. 60-1501) valstybės dalyvės įsipareigoja ne tik rūpintis, kad vaikas galėtų laisvai naudotis nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija ir medžiaga, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinę ir psichinę brandą, bet ir formuoja principus, kurie padeda apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos. Virtuali erdvė kaip nauja sąvoka mažai ką sakanti žmonėms, kurie nesusipažinę su ja, tačiau šių dienų vaikams ir paaugliams, tai gerai pažįstama. Kaip teigia D. Bereikienė, Ž. Vašcova (2011), nepaisant teisės normų, kurios įtvirtina vaiko teises į saugią internetinę aplinką bei į vaiko teisių užtikrinimą internetinėje erdvėje gausos, šių teisių realizavimas nėra užtikrintas. Nacionaliniai teisės aktai nustato valstybės pareigą tinkamai ginti prioritetines vaiko teises ir teisėtus interesus, tame tarpe užtikrinti saugią vaikui interneto aplinką. Pasak autorių valstybė yra atsakinga už tinkamą teisinį reguliavimą, sudarantį prielaidas sprendžiant bet kokius klausimus, susijusius su vaiku, imantis bet kokių priemonių, liečiančių vaiką, vadovautis prioritetinės vaiko interesų apsaugos principu. Saugios internetinės erdvės vaikui užtikrinimas yra sudėtingas, nes šiuo metu nėra teisės normomis įtvirtintos grėsmės vaikui internete definicijos[1]. Grėsmės internete turėtų būti vertintinos ne tik pagal informacijos internete turinį, tačiau būtina diferencijuoti grėsmes internetinėje erdvėje ir pagal vaiko amžių, brandumo lygį. Nors pasak R. Povilaičio (2013) vaiko internetines grėsmes ir siekiama riboti teisės aktais, bet dažniausiai pasak jo tokias grėsmes sunku kontroliuoti šioje erdvėje ir jos dažniausiai nepasiekia tokio lygmens, už kurį būtų numatyta kokia nors teisinė atsakomybė, todėl vaiko teisės šiuose tinkluose yra dažnai pažeidinėjamos.

[1] Definicija – tai tikslus loginis apibrėžimas, sąvokos turinio nusakymas, apibrėžtis (Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas, 2000).

2.2. Nacionalinių prevencinių programų ir projektų, skirtų saugiam vaiko darbui internete užtikrinti, rengimas

„Atsižvelgiant į tai, kad visame pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, informacinių technologijų vartotojų amžius vis jaunėja ir ten vaikai vis dažniau susiduria su interneto įvairiomis grėsmėmis ir pavojais, kuomet pažeidžiamos jų teisės. Tampa ypač aktualu užtikrinti vaikų apsaugą nuo žalingos ir neigiamą poveikį turinčios informacijos internete, o tam būtina rengti įvairias programas, vykdyti projektus skirtus šviesti ir mokyti nepilnamečius, jų tėvus, mokytojus ir visą visuomenę“ (cit. Brasienė, 2010).

Nuo 1999 m. Europos sąjunga vykdo „Veiksmų planą dėl saugesnio interneto vartojimo“ programą. Jos tikslas – sukurti europietišką specialių telefonų linijų, filtravimo ir interneto turinio žymėjimo sistemą ir surengti šviečiamųjų ir mokinių sąmoningumo akcijų. 2003-2004 m. ši programa išplečiama: dėmesys sutelkiamas į tinklo plėtrą ir keitimąsi informacija, derinant švietimą, vartotojo galimybes ir apsaugą, įspėjant apie internete nepilnamečius tykančius pavojus. „Saugesnis internetas plius“ – tai Europos Komisijos Informacinės visuomenės ir žiniasklaidos generalinio direktorato programa 2005-2008 m. laikotarpiui. Programa „Saugesnis internetas plius“ pakeitė „Saugesnio interneto veiksmų planą“, kuris buvo įgyvendinamas Europos Sąjungos valstybėse narėse nuo 1999 iki 2004 metų. Programos tikslai – skatinti saugesnį, ypač vaikų, naudojimąsi internetu ir naujomis jo technologijomis bei kovoti su neteisėtu ir galutinių vartotojų nepageidaujamu turiniu. Programą sudaro keturios veiklos sritys: kova su neteisėtu turiniu; nepageidaujamo ir žalingo turinio aptikimas bei šalinimas; saugesnės aplinkos skatinimas bei informacijos sklaida (Saugesnis internetas LT AN-HL: metinė viešoji ataskaita, 2009). „Saugesnis internetas" – tai Europos Komisijos Informacinės visuomenės ir žiniasklaidos generalinio direktorato naujausia programa, skirta 2009-2013 m. laikotarpiui. Naujoji programa yra skirta kovoti ne tik su neteisėtu turiniu, bet ir žalingu elgesiu, pavyzdžiui, vaikų viliojimu ir priekabiavimu. Pagal šią programą sukurti veikia Saugesnio interneto centrai, kurie savo veiklą vykdo 30 Europos šalių. Šiuos saugesnio interneto centrus sudaro informavimo centrai, specialios telefono linijos, o kai kuriose šalyse ir pagalbos linijos. Šie centrai yra atsakingi už informatyvumą teikiant patarimus jaunimui, tėvams ir mokytojams. Programą sudaro keturios veiklos kryptys: visuomenės informatyvumo didinimas; informacinio tinklo, skirto pranešti apie neteisėtą ir žalingą turinį bei elgesį visuomenei kūrimas, kai didelis dėmesys skiriamas vaikų seksualiniam išnaudojimui, viliojimui arba kibernetiniui bauginimui; saugesnės internetinės aplinkos kūrimo skatinimas; žinių apie naudojimąsi interneto technologijomis ir jų keliamas grėsmes ir padarinius vaikams sudarymas (Safer Internet LT SIC: Annual Public Report, 2011).

Nuo 2005 m. kovo 5 d. ir Lietuvoje pradėta įgyvendinti „Saugesnio interneto“ programa, kurią pradėjo įgyvendinti bendrovė „Bitė Lietuva“, Švietimo ir mokslo ministerija ir Socialinių ir psichologinių paslaugų centras, laimėję Europos Komisijos skelbtą konkursą. Nuo 2007 m. balandžio mėn. programa įgyvendinama Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos kartu su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Nuo 2009 m. balandžio mėn. šią programą įgyvendina Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba kartu su Švietimo informacinių technologijų centru, o nuo 2012 m. liepos mėn. Švietimo informacinės technologijos centras bendradarbiaudamas su Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba ir dviem naujais partneriais – asociacija „Langas į ateitį“ ir viešąja įstaiga „Vaikų linija“, koordinuoja „Saugesnio interneto LT“ programą.

„Saugesnis internetas LT“ – tai programa, skirta atkreipti visuomenės dėmesį į nelegalią ir žalingą informaciją internete, susijusią su tokiais Lietuvos įstatymų numatytais pažeidimais kaip pornografija, pedofilija, rasizmas, ksenofobija. Ypač daug dėmesio skiriama vaikus bei paauglius apsaugoti nuo žalingo interneto turinio. 2007 m. įgyvendinant programą „Saugesnis internetas plius“ konsorciumo nariai Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba ir Švietimo ir mokslo ministerija pradėjo vykdyti projektą „Informacijos sklaidos ir karštosios linijos veiklą Lietuvoje siekiant užtikrinti saugesnį internetą“ (kitaip – „Saugesnis internetas LT“). Konsorciumas laimėjo Europos Komisijos surengtą konkursą ir nuo 2007 m. balandžio mėn. iki 2009 m. kovo mėn. įgyvendino projektą „Saugesnis internetas LT“, kurio tikslas buvo įsteigti nacionalinį informacijos apie saugesnį internetą sklaidos centrą Lietuvoje su karštąja linija, ir šviesti visuomenę saugesnio interneto klausimais bei padėti vaikams, tėvams ir ugdytojams išvengti su skaitmeniniais ryšiais susijusių pavojų. Be to, projekto tikslas buvo vykdyti karštosios linijos, kuria būtų priimami ir apdorojami vartotojų pranešimai apie neteisėtą ir žalingą turinį internete, funkcijas (Saugesnis internetas LT AN-HL: galutinė viešoji ataskaita, 2007-2009).

Įgyvendinant „Saugesnio interneto plius“ programą **2009-2010 m.** Lietuvoje, buvo vykdomas projektas **„Saugesnis Internetas LT AN-HL“** („Safer Internet LT AN-HL“), kurio tikslas buvo skleisti informaciją ir naudoti karštąją liniją. Per ataskaitinį laikotarpį – nuo 2009 m. balandžio 1 d. iki 2010 m. kovo 31 d., siekiant padidinti visuomenės informuotumą, buvo vykdomos įvairios informacijos sklaidos kampanijos televizijoje, radijuje ir internete. Pagrindiniu projekto renginiu tapo „Saugesnio interneto diena“, surengta 2010 m. vasario 9 dieną. Be to, buvo vykdomos įvairios visuomeninės kampanijos, atliekamas šviečiamasis darbas, administruojamas projekto tinklalapis www.draugiskasinternetas.lt, kuriame vaikams ir jų tėveliams bei pedagogams pateikiama daug aktualios informacijos apie saugesnį naudojimąsi internetu ir būdus, kuriais jaunieji interneto vartotojai gali apsisaugoti nuo žalingos informacijos

ir kitų galimų grėsmių. Sukurta įvairių informacijos sklaidos priemonių, išleistas ir Lietuvos vaikams bei jaunimui mokyklose išdalytas patarimų bukletas „Kas slypi internete ir ką turi žinoti“, sukurtas dokumentinis filmas apie vaikų saugumą internete „Tinklas“, kuris buvo platinamas internete ir transliuojamas įvairiais televizijos kanalais. Taip pat vyko ir įvairūs seminarai bei konferencijos, surengtas „Saugesnio interneto akademijos“ turas po Lietuvą, kur netradicinėje aplinkoje mobiliajame „Teobuse“ vyko paskaitos vaikų saugaus darbo internete tema. Kita svarbi veikla – naudojama karštoji linija, skirta pranešimams apie aptiktą žalingą arba neteisėtą interneto turinį gauti. Lietuvos karštoji linija tapo laikinąja „INHOPE“ asociacijos nare nuo 2008 m. gegužės mėn., o pilnateise „INHOPE“ asociacijos nare nuo 2009 m. gegužės mėn. Asociacijos misija – remti ir stiprinti karštųjų linijų veiklą visame pasaulyje, užtikrinant greitą atsaką į pranešimus apie neteisėtą informaciją internete ir tokiu būdu – saugų internetą. Šiais veiksmais siekiama tarptautiniu lygiu kovoti su vaikų pornografijos medžiagos platinimu, neteisėta veikla pokalbių svetainėse bei rasizmu ir t.t. Dalyvavimas šios asociacijos veikloje leidžia gautus pranešimus perduoti kitų šalių karštosioms linijoms, kai neteisėtas turinys susijęs su ne Lietuvoje saugoma informacija. Tolesni karštosios linijos planuojami veiksmai buvo sudaryti susitarimus su pagrindiniais Lietuvos interneto paslaugų teikėjais dėl „juodųjų sąrašų“ sudarymo siekiant blokuoti tinklalapius, kuriuose yra aptinkamas neteisėtas arba žalingas turinys, o taip pat daryti įtaką teisėsaugos institucijoms siekiant, kad toks turinys būtų operatyviai šalinamas iš Lietuvos tinklalapių. (Saugesnis internetas LT AN-HL: galutinė viešoji ataskaita, 2007-2009; Saugesnis internetas LT AN-HL: metinė viešoji ataskaita, 2009). Lietuva taip pat yra prisijungusi prie „INSAFE“ tinklo, kuris vienija 33 pasaulio šalis. Prisijungimo prie tinklo veiklą koordinuoja Lietuvos saugesnio interneto informacijos sklaidos centras. „INSAFE“ bendradarbiavimo tinklo misija yra suteikti piliečiams galimybę naudotis internetu ir kitomis interneto technologijomis saugiai ir efektyviai. Tinklas prisiima atsakomybę už piliečių, ypač vaikų ir jaunimo, Vyriausybės, pedagogų, tėvų, žiniasklaidos ir visų kitų atitinkamų subjektų teisių apsaugą ir jų poreikius. „INSAFE“ partneriai glaudžiai dirba kartu, pasidalija geriausia praktika, informacija ir turimais ištekliais, taip pat dalyvauja tinklo organizuojamuose susitikimuose ir mokymuose, kurių metu yra dalijamasi informacijos sklaidą didinančia medžiaga su kitais tinklo centrais. Tarptautinis bendradarbiavimas Lietuvos centrui suteikė galimybę mūsų šalies visuomenei teikti naujausią ir aktualiausią informaciją, taip pat naudotis jos platinimo būdais, pasitvirtinusiais kitose Europos valstybėse (Saugesnis internetas LT AN-HL: metinė viešoji ataskaita, 2009).

2011-2012 m. Lietuvoje baigiamas įgyvendinti projektas **„Saugesnis Internetas LT SIC“** („Safer Internet LT SIC“), o **2012-2014 m**. įgyvendinamas projektas **„Saugesnis Internetas LT SIC II“** („Safer Internet LT SIC II“), kuris yra ankstesnio projekto tęsinys.

Projekto tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į žalingą informaciją ir elgesį internete; skatinti saugesnį, ypač vaikų, naudojimąsi internetu ir naujomis technologijomis, suteikti visuomenei galimybę anonimiškai pranešti apie neteisėtą ar žalingą interneto turinį bei teikti pagalbą vaikams, susidūrusiems su kibernetinėmis patyčiomis, seksualiniu viliojimu, žalingu turiniu ir kita nemalonia ar bauginančia patirtimi naudojantis interneto technologijomis. Projekto metu įgyvendinami šie uždaviniai:

1. Saugesnio interneto informavimo centro funkcijų vykdymas – tai visuomenės švietimas saugaus interneto klausimais (vykdo Švietimo informacinės technologijos centras, asociacija „Langas į ateitį“ , „Pagalbos linija“ ir „Karštoji linija“).

2. „Karštosios linijos“ funkcijų vykdymas. Interneto svetainėje (www.draugiskasinternetas.lt) galima pranešti apie pastebėtą neteisėtą ar žalingą informaciją internete, kuri bus patikrinama ir perduodama atsakingoms institucijoms (vykdo Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba).

3. „Pagalbos linijos“ funkcijų vykdymas. Skambinant daugelyje Europos šalių veikiančiu vienodu nemokamu pagalbos vaikams telefono numeriu 116111 teikiama pagalba vaikams, internete susidūrusiems su tokiais pavojais kaip viliojimas, patyčios, priekabiavimas, žalingas turinys, ar kita nemalonia ar bauginančia patirtimi naudojantis interneto technologijomis (nuo 2011 m. liepos mėn. Lietuvoje vykdo VšĮ „Vaikų linija“) (Apie programą, 2012).

Įgyvendindama mokyklų tobulinimo programą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. 759) ir siekdami, kad mokyklų tobulinimo programos dalyviai išmoktų saugotis internete tykojančių pavojų, apsaugotų savo kompiuterį, savo informaciją nuo nesankcionuoto priėjimo, galėtų saugiai naudoti internetą bei interneto technologijas ekspertų darbo grupė parengė rekomendacijas „Saugus darbas internete“. Informacinių technologijų ekspertų komisija 2005 m. gegužės 31 d. posėdyje pritarė rekomendacijų „Saugus darbas internete“ naudojimui mokyklose. Šios rekomendacijos supažindina su grėsmėmis, kylančiomis iš interneto, bei apsaugos būdais. Rekomendacijos skiriamos interneto vartotojams, dirbantiems su asmeniniu kompiuteriu, pajungtu į internetą mokykloje arba namuose. (Saugus darbas internete: rekomendacijos, 2005).

„Siekiant plėtoti vaikų informacinį švietimą Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2006 m. patvirtinta „Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams“ programa. Programą vykdo Švietimo ir mokslo ministerija, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, Švietimo plėtotės centras, Viešoji įstaiga „Šiuolaikinės mokyklos centras“. Šia programa siekiama ugdyti mokinių informacinį raštingumą, skatinant jų kritinį mąstymą, gebėjimą vertinti ir naudotis informacija, mokyti kritiškai suvokti ir analizuoti žiniasklaidos reiškinius, naudotis internetu ir kitais informacijos,

reklamos ir pramogų šaltiniais, puoselėjant mokinių sąmoningumą, pilietinę ir kultūrinę brandą, socialinius įgūdžius. Įgyvendinant šią programą mokiniai mokosi veiksmingai ieškoti ir rasti, kritiškai vertinti ir atsakingai naudotis spaudoje, radijo ir televizijos laidose, kino filmuose, internete ir kitokiais būdais pateikiamą informaciją, reklamą, pramogas. Be kita ko, mokiniai supažindinami su internete skelbiama informacija, susipažįsta ir mokosi įvertinti interneto keliamas grėsmes bei žalą. Mokykla gali integruoti minėtą programą į atskirus dalykus arba mokyti kaip atskirą dalyką. Mokymai vyksta per pamokas, grupinius ir individualius projektus, organizuojant užklasinę veiklą. Tėvai skatinami padėti mokiniams atlikti namų darbus ir kartu su mokykla ugdyti vaikų informacinį raštingumą, kritinį mąstymą (Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-424 „Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų programa, 2006)“ (cit. Brasienė, 2010).

Kovodamas su vaikų seksualiniu ir kitokiu išnaudojimu Paramos vaikams centras nuo 2012 m. gruodžio 4 d. taip pat pradėjo vykdyti socialinę kampaniją apie vaikų saugumą internete „Niekada nežinai, kas yra kitoje pusėje“. Socialinė kampanija yra Paramos vaikams centro įgyvendinamo projekto „Vaikų seksualinio išnaudojimo prevencija ir intervencija“ dalis. Projektą remia Europos Komisijos Vidaus reikalų generalinio direktorato Prevencijos ir kovos prieš nusikalstamumą programa. Socialinės kampanijos tikslas yra atkreipti dėmesį į vaikų bendravimo virtualioje erdvėje bei susitikimų realiame gyvenime pavojų; didinti vaikų, paauglių saugumą internete. Kampanija skirta vaikams, paaugliams ir suaugusiems, kurie turi vaikų ar dirba su vaikais. Kampanijos metu transliuojami video ir audio klipai, eksponuojami dideli plakatai miestuose, platinami plakatai, skrajutės vaikams ir paaugliams, atnaujintas internetinis puslapis. Socialinės kampanijos informacija platinama mokyklose, bibliotekose, viešajame transporte, kad ji pasiektų vaikus, paauglius ir suaugusiuosius (Niekada nežinai, kas yra kitoje pusėje, 2012)

2.3. Tėvų, globėjų (rūpintojų) pareigos ir atsakomybė, užtikrinant vaiko teises internete

Remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais vaikas iki 18 metų yra laikomas neveiksniu, kitaip tariant, daugeliu atvejų teisiniuose santykiuose negali veikti savo vardu. Neveiksnumas reiškia, jog dėl nepakankamos brandos vaikas negali visiškai suprasti ir prisiimti savo teisių ir pareigų, įgyvendinti ir tinkamai ginti savo interesų, todėl šiuo laikotarpiu įstatymai įpareigoja tėvus būti teisėtais vaiko atstovais ir juo rūpintis, auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus (Mačėnaitė ir kt., 2011).

Internetui tapus neatskiriama vaiko kasdieninio gyvenimo dalimi, šiuolaikiniai tėvai susiduria su naujais iššūkiais. Pasak M. Mačėnaitės ir kt. (2011) jie yra priversti apsaugoti vaiką

nuo internete tykančių grėsmių, apginti jų teises, bet tuo pačiu metu ir per daug neriboti jo galimybių naudotis vertinga informacija, bendrauti, reikšti pažiūras bei įsitikinimus, tyrinėti ir tobulėti. Be to, tėvams yra tiesiog privaloma mokyti savo vaiką atsakingo elgesio su kitais interneto vartotojais ir atsakomybės už savo veiksmus, tai viena, tai jų pareiga. Kaip teigia M. Mažionienė ir kt. (2012) siekdami apsaugoti vaiko teises ir teisėtus interesus internete, kiekvienas tėvas turi gerai išmanyti pavojus bei nuolat apie tai kalbėtis su savo vaiku. Kalbėdami apie šiuos pavojus tėvai turėtų nepamiršti, jog vaikas dažnai nesuvokia neigiamų interneto naudojimo pasekmių ir tinkamai neįvertina rizikos. Todėl svarbu išmokyti vaiką ne tik vertinti interneto teikiamas galimybes, bet ir įžvelgti galimas grėsmes bei nesivadovauti nuomone, jog „man taip neatsitiks“. Sprendžiant su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus, vaikas, gebantis suformuluoti savo pažiūras ir išsakyti savo nuomonę, turi teisę būti išklausytas, todėl įgyvendinant vaiko teises, susijusias su jo apsauga, tėvai turėtų būti suinteresuoti ne tik nuolat tartis su vaiku, bet atsižvelgdami į vaiko amžių ir fizinį bei psichologinį išsivystymą, įtraukti jį ir į sprendimų priėmimo procesą. Galimybė efektyviai dalyvauti priimant sprendimus yra tiesiogiai susijusi su vaiko branda, todėl M. Mačėnaitė ir kt. (2011) išskiria du vaiko brandos etapus, padedančius nustatyti tėvų vaidmenį ir atsakomybę pagal vaiko amžių:

1. Vaikai iki 14 metų – tėvai veikia vaiko vardu, priima sprendimus, dėl vaiko teisių tinkamo įgyvendinimo, gina susijusias vaiko, kaip duomenų subjekto, teises ir duoda sutikimą dėl vaiko asmeninių duomenų tvarkymo. Tėvai taip pat atsako už neteisėtą vaiko elgesį ir teisių pažeidimus virtualioje erdvėje bei už vaiko neteisėto elgesio sukeltas neigiamas pasekmes kitiems asmenims.

2. Vaikai nuo 14 iki 18 metų – tėvai veikia kartu su vaiku ir jį skatina aktyviau dalyvauti priimant su jo teisėmis susijusius sprendimus. Šio amžiaus vaikas priklausomai nuo jo brandos ir situacijos, kurioje jis veikia, sprendimus gali priimti pats, tačiau tėvai visada išlaiko teisę veikti nepilnamečio vaiko vardu gindami jo interesus. Nuo 16 metų paauglys pats gali atsakyti už savo elgesį virtualioje erdvėje ir būti patrauktas administracinėn atsakomybėn už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą bei baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą, kitų asmenų šmeižimą ar įžeidimą.

Kaip teigia M. Mažionienė ir kt. (2012), tėvai kartais galvoja, kad jeigu vaikas leidžia laiką namie ir naudojasi kompiuteriu neišeidamas iš savo kambario, jis yra saugioje aplinkoje ir su juo niekas negali atsitikti, tačiau jie taip galvodami klysta, nes su internetinėmis grėsmėmis ir pavojais jie gali susidurti net neišeidami iš namų. Čia ypač svarbus tampa tėvų domėjimasis tuo, ką jų vaikas veikia virtualioje erdvėje. Autorė tėvams pateikia kelis būdus, padedančius įsitraukti į virtualų savo vaikų gyvenimą bei siekiant užtikrinti jų saugumą:

- Laikyti kompiuterį bendro naudojimo patalpoje ir periodiškai tikrinti, ką vaikas daro prie kompiuterio. Kalbėti su vaiku, kokios veiklos internete jam patinka, kuo jis domisi, kokios informacijos dažniausiai ieško.
- Padėti vaikui atskirti, ką jam galima talpinti virtualioje erdvėje, o ko nevertėtų viešinti.
- Akcentuoti slaptažodžių parinkimo ir saugojimo svarbą.
- Kalbėti su vaiku apie bendravimo su nepažįstamais žmonėmis galimas rizikas, t.y. kiek nepažįstamajam galima apie save pasakoti, klausti, ar vaikas yra tikras, kad vėliau ši informacija nebus to žmogaus paviešinta ar naudojama netinkamiems tikslams.
- Susitikimas su internetiniu draugu – tai irgi svarbus klausimas aptarimui su vaiku, kaip potencialiai rizikingas. Nevertėtų vaiko gąsdinti žiauriomis istorijomis apie vagystes ir išprievartavimus, bet kalbėti apie galimas pasekmes, aptarti realius pavojus yra būtina.
- Tėvai gali domėtis ir apsilankyti interneto erdvėse, kur dažniausiai lankosi vaikai ir paaugliai, t. y. žinoti apie tai, kokie socialiniai tinklai yra populiarūs, kodėl jie yra įdomūs vaikams, kuo galima užsiimti virtualioje erdvėje, kokios yra naujovės.
- Svarbu tėvams patikrinti, kokia informacija yra prieinama virtualioje erdvėje apie jo vaiką.
- Svarbu tėvams tampa įdiegti filtravimo ir stebėjimo programas savo namų kompiuteryje.

Remiantis šeimos interneto saugumo sutartimi tėvams būtina atlikti savo pareigą ir padėti vaikams saugiai naršyti internete. Siekiant užtikrinti savo pareigas tėvams būtina laikytis šių taisyklių: žinoti, kokiomis paslaugomis ir tinklalapiais naudojasi vaikas; nustatyti saikingas kompiuterio naudojimo taisykles ir gaires, aptarti jas ir pakabinti šalia kompiuterio kaip priminimą vaikui, nereaguoti pernelyg jautriai, jei vaikas pasakys apie ką nors „bloga“, ką jis rado ar daro internete, stengtis žinoti, kas yra vaiko „internetiniai bičiuliai“ ir bičiulių sąraše esantys kontaktiniai asmenys; stengtis užtikrinti, kad namų kompiuteris būtų vietoje, kur renkasi visa šeima; pranešti apie įtartiną ir nelegalią veiklą bei tinklalapius kompetentingoms įstaigoms; sudaryti vaikams rekomenduojamų tinklalapių sąrašą; dažnai tikrinti, kur vaikai lankėsi internete; ieškoti būdų filtruoti ir blokuoti netinkamą interneto medžiagą, kad ji nepasiektų vaikų bei kalbėtis su jais apie jų atradimus internete ir kiek įmanoma dažniau pačiam kartu su jais ieškoti nuotykių internete (Šeimos interneto saugumo sutartis: tėvų sutarties dalis, 2013).

2.4. Pedagogų pareigos ir atsakomybė, užtikrinant vaiko teises internete

Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymu (Žin., 2011, Nr. 38-1804) švietimas yra veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško

gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus, o mokytis – prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė. Mokykla šiame įstatyme apibūdinama kaip įstaiga, kurios pagrindinė veikla – formalusis arba (ir) neformalusis švietimas. Pedagogas apibūdinamas, kaip asmuo, ugdantis ir mokantis mokinius pagal formaliojo arba neformaliojo švietimo programas, todėl šviečiant ir informuojant vaikus ir paauglius apie internete tykančius pavojus ir grėsmes nereikėtų pamiršti ir pedagogo vaidmens, kuris pasak M. Mažionienės ir kt. (2012) yra labai reikšmingas. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos konstitucijos (2006) 40-41 straipsniais mokykla yra atsakinga už vaiko ugdymą.

Kartais yra galvojama, kad suaugusiems nevertėtų kištis į situaciją, nes vaikai turi patys ieškoti sprendimų ir mokėti susitvarkyti su susiklosčiusia situacija savarankiškai. Iš kitos pusės, pastebima, kad dažnai vaikai jaučiasi pasimetę ir nežino kaip reaguoti į patirtus incidentus elektroninėje erdvėje. Vaikams yra reikalinga suaugusiojo žmogaus pagalba, galinčio ne tik patarti, bet ir išklausyti vaiką. Taip pat pagalbos gali reikėti skriaudžiantiems kitus vaikams bei stebėtojams, mačiusiems iš šono situaciją. Paprastai vaikai, kurie nėra skriaudžiami, retai patys kreipiasi pagalbos, todėl suaugusiems sprendžiant situaciją svarbu įtraukti į sprendimą visus joje dalyvaujančius vaikus ir suteikti jiems reikiamą pagalbą (Mažionienė, 2012) .

Apie vaiko teisių užtikrinimą ir apie galimus vaiko teisių pažeidimus turi būti nuolat kalbama mokykloje. Apie tai turi nuolat kalbėti ne tik ugdytojas, klasės auklėtojas, bet ir visa mokyklos bendruomenė. Mokytojo vaidmuo pabrėžiamas ir „Langas į ateitį“ asociacijos pateiktoje nuotolinio mokymo kursų medžiagoje „Saugesnis internetas pedagogams“. Šioje mokymo medžiagoje numatoma, jog pedagogas turėtų būti vienas pagrindinių asmenų teikiantis informaciją ir šviečiantis mokinius šia tematika, nepertraukiamai bendradarbiauti ir su mokinio tėvais bei pasidalinti turima informacija ir su jais. Remiantis „Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams“ programa (2006) ir „Saugesnio interneto pedagogams“ paskaitų medžiaga (2013) apie patiriamas internete galimas grėsmes, kaip saugotis ir į ką kreiptis pagalbos galima kalbėti per integruotą dalyko pamoką (pavyzdžiui, informacinės technologijos, matematikos, dailės ir pan.), taip pat klasės valandėlės metu, įvairių išvykų, ekskursijų, renginių metu, pakviečiant ir mokinių tėvus ir globėjus. Ugdytinių saugaus interneto žinios ir įgūdžiai gali būti formuojami ne tik informacinių technologijų, bet ir kitose, pavyzdžiui, pilietinio ugdymo, socialinio ugdymo, etikos pamokose. Mokyklinėje informacinių technologijų dalyko programoje jau numatytos pagrindinės technologinės informacijos saugumo žinios, tačiau nekalbama apie internetinių socialinių tinklalapių pavojus bei tinkamą elgesį internete. Šias žinias geriausiai suteiktų socialiniai pedagogai ar specialiai pasirengę klasės auklėtojai. Kiekvienas pedagogas privalo plačiai kalbėti apie internetinio turinio žalą mokykloje, suteikdamas šiai temai egzistuojančios problemos

statusą ir kartu su mokiniais bei mokinių tėvais kurti jo sprendimo būdus. Suprantama, kad mokyklos darbuotojai negali būti atsakingi už tai, kas vyksta mokinių namuose, negali kontroliuoti vaikų elgesio po pamokų, tačiau mokyklos darbuotojai pastebėję netinkamą elgesį, vykstantį mokyklos teritorijoje turi į jį koreguoti ir stabdyti. Labai svarbu pasak M. Mažionienės ir kt. (2012), jog mokiniai turėtų galimybę saugiai pranešti apie patiriamas grėsmes, nebijodami įstaigos darbuotojų nepriėmimo ar nuvertinimo. Būna atvejų, kuomet mokyklos darbuotojai nepastebi netinkamo elgesio, o sužino iš pačių vaikų ar jų tėvų. Dažnai nukentėjęs vaikas ir jo tėvai kreipiasi į mokyklos darbuotojus pagalbos, nes yra pasimetę ir nežino, ką daryti, todėl autorė pateikia veiksmų planą, kurio gali imtis mokyklos darbuotojai sužinoję apie galimai patiriamą grėsmę vaikui:

- **Įvertinti** grėsmę vaikui.
- **Surinkti informaciją**. Išsiaiškinti, kas skriaudžia, kokiu būdu, kiek mokinių yra įsitraukę, kiek laiko visa tai tęsiasi.
- **Saugoti įrodymus**. Yra svarbu išsaugoti esamus įrodymus, geriausiai juos saugoti elektroniniame ir atspausdintame variante.
- **Pranešti visų įsitraukiusių į situaciją vaikų tėvams**. Informavimo būdas ir tikslas priklauso nuo situacijos, t. y. nuo to, kas įvyko ir kaip vaikai įsitraukė, nuo paties patiriančio grėsmę vaiko išgyvenimų ir poreikių.
- **Informuoti** vaiką ir jo tėvus apie galimus problemos sprendimo būdus ir organizacijas, į kurias galima kreiptis.
- **Suteikti grėsmę patyrusiam vaikui galimybę gauti emocinę ar psichologinę pagalbą**, pavyzdžiui, pasiūlyti kreiptis į mokykloje dirbantį psichologą, paskambinti emocinę paramą teikiančių tarnybų telefonais.
- **Apsaugoti** patiriantį grėsmę vaiką nuo galimo skriaudėjų keršto.

Pasak R. Povilaičio (2013) būtina reaguoti į vaikų patiriamas grėsmes internete, pirmiausia bandant susisiekti su tinklalapio administracija pateikiant pranešimą apie netinkamo turinio informaciją, pavyzdžiui, kitiems vaikams patalpintus vaiką žeidžiančią nuotrauką, jam to nenorint. Vėliau, jei tai susiję su teisiniais dalykais, bandyti apie tai pranešti policijai ar kitoms teisinėms institucijoms. Pasak psichologo reikia nebijoti kreiptis pagalbos ir ieškoti galimų problemos sprendimo būdų.

Kaip teigia M. Mažionienė ir kt. (2012) yra nemažai prevencinių žingsnių, kurių gali imtis mokykla kovodama su internetinėmis grėsmėmis, nors ji pateikia tik elektroninių patyčių prevencijos žingsnius, tačiau šie žingsniai puikiai tinka ir su kitomis vaikų patiriamomis internetinėmis grėsmėmis kovoti ir šiuos **prevencinius žingsnius** galima klasifikuoti taip:

1. Reiškinio paplitimo įvertinimas. Tai anonimiškos mokinių ir kitų mokyklos bendruomenės narių apklausos atlikimas, kuris vėliau pagal gautus duomenis juos analizuojant, lyginant pagal klases ir lytį, kitus požymius parodytų, kokia situacija yra konkrečioje mokykloje, kad būtų imtasi tolesnių veiksmų plano (Mažionienė ir kt., 2012).

2. Mokyklos strategijos sukūrimas. Mokykla turėtų sukurti vaikų patiriamų internetinių grėsmių mažinimo strategiją, kurioje būtų aiškiai įvardinama, kaip mokykla vertina vaikų internete patiriamas grėsmes ir ko mokykla siekia. Strategijoje yra svarbu apibrėžti, koks elgesys yra laikomas netinkamu mokymo įstaigoje ir aiškiai aprašyti, kokie veiksmai priskiriami prie interneto grėsmių. Remiantis aprašytu apibrėžimu, yra kuriamos taisyklės ir skiriamos pasekmės už jų pažeidimą. Strategijos turinys turi būti aiškus ir suprantamas tiek vaikams, tiek jų tėvams, o strategija gali būti pristatyta visai bendruomenei mokslo metų pradžioje (Mažionienė ir kt., 2012).

3. Įstaigos personalo apmokymai. Mokymai gali suteikti mokyklos darbuotojams žinių apie interneto grėsmių reiškinį, jų priežastis ir pasekmes, reagavimo į interneto grėsmes bei jų prevencijos būdus. Ugdymo įstaigos personalui svarbu žinoti, kur daugiausiai laiko praleidžia jaunimas internete, kokios yra informacinių technologijų funkcijos ir galimybės, kaip galima atpažinti interneto grėsmes. Šias žinias mokyklos darbuotojams gali suteikti išoriniai konsultantai ar įstaigoje dirbantys specialistai, turintis atitinkamą išsilavinimą ir patirtį (Mažionienė ir kt., 2012).

Remiantis „Saugesnio interneto pedagogams“ nuotolinių mokymo kursų medžiaga (2013) dauguma švietimo įstaigų pedagogų yra dalyvavę kvalifikacijos tobulinimo kursuose, surengtuose pagal Pedagogų kompiuterinio raštingumo standarto reikalavimus. Šiame standarte numatytos technologinės saugaus kompiuterio bei interneto vartojimo žinios, žinios apie virusus, apsaugą nuo jų, programų naujinimą, interneto užkardą, saugų el. pašto naudojimą ir pan., tačiau nedaug dėmesio skiriama organizacinei saugai, o žinios apie vaikų apsaugą nenumatytos visai. Todėl rekomenduotina švietimo įstaigai surengti vidinius mokymus ir supažindinti pedagogus su mokykloje taikomomis duomenų saugos taisyklėmis, saugiu interneto naudojimu bei vaikų apsauga nuo interneto pavojų. Mokyklos socialiniai pedagogai turėtų būti pasirengę informuoti ugdytinius bei jų tėvus apie interneto grėsmes, apsisaugojimo nuo jų būdus, o atsiradus realiai patyčių, persekiojimo, išnaudojimo, bauginimo grėsmei ar padariniams - kartu su mokyklos administracija padėti jiems kaip ir įprastiniais atvejais.

4. Tėvų švietimas. Tėvų vaidmuo sprendžiant vaikų patiriamų grėsmių internete situacijas yra labai svarbus. „Pedagoginis tėvų švietimas tai – suaugusiųjų mąstymą veikiantis reiškinys, aktyvi, kryptinga edukacinė veikla, siejama ir su jų sąmonėjimu, tinkamu savo, kaip ugdytojo, vaidmens suvokimu, gebėjimu konstruktyviai mąstyti, elgtis, konkrečių kompetencijų

įgijimu. Šio švietimo tikslas yra sėkminga vaiko socializacija, pasiekiama gerinant tėvų švietimo kokybę bei partnerystę su jais“ (cit. Leliūgienė, Simanavičiūtė, p. 120). Pasak autorių galimos dvi pedagoginio tėvų švietimo būdų kryptys: orientuotos tik į žinių turėjimą, gausinimą, kai tėvai yra mokyklos paslaugų gavėjai, bei būdai, orientuoti ne tik į žinių, bet taip pat į patirties gausinimą, požiūrių, vertybių peržiūrėjimą, kompetencijų formavimąsi, gilinimą, kai tėvai yra mokyklos paslaugų teikėjai ir gavėjai.

Ypatingai reikšmingas tėvų dalyvavimas kuomet vaikai patiria grėsmių internete už mokyklos teritorijos ribų, pavyzdžiui, namuose. Tėvų švietimą pasak I. Leliūgienės, G. Simanavičiūtės (2010) galima traktuoti kaip ugdymo įstaigos atsaką į socialinį užsakymą, kuris būtinas visuomenei, nuolat tobulinančiai save atsižvelgiant į edukacinius procesus, tačiau mokyklose dažnai pasigendama pedagoginio tėvų švietimo ir konsultavimo sistemos. Kaip teigia M. Mažionienė ir kt. (2012) tėvai ne visada žino, kokią informaciją apie save vaikai pateikia viešoje erdvėje, kaip bendrauja, taip pat jiems gali trūkti informacijos apie tai, kur vaikai gali susidurti su internetinėmis grėsmėmis. Mokykla gali raginti tėvus domėtis tuo, ką vaikai veikia internete, skatinti juos dalyvauti vaikų švietime. Tėvams galima pristatyti saugumo internete rekomendacijas susirinkimų ir kitų susitikimų metu, tai pat siunčiant jiems informacinius laiškus. Taip pat tėvams gali būti pateikta naudinga informacija apie vaikų saugumą virtualioje erdvėje: kur galima kreiptis pagalbos susidūrus su vienais ar kitais pavojais internete, paaiškinimas kokiais atvejais galima kreiptis į mokyklą, policiją,

5. Kompiuterio, interneto naudojimo taisyklių ugdymo įstaigoje sukūrimas. Rekomenduojama paskirti darbuotojus, atsakingus už saugumo elektroninėje erdvėje užtikrinimą įstaigoje. Šalia techninės kompiuterių priežiūros, darbuotojai tikrintų mokyklų kompiuteriuose esančių kietųjų diskų turinį, o taip pat rūpintųsi ugniasienių, filtravimo ar stebėjimo programų diegimu, priežiūra ir duomenų peržiūra. Kompiuterių klasėje gali būti pakabintos trumpos saugumo instrukcijos mokiniams, pateikiant rekomenduojamų svetainių sąrašą. (Mažionienė ir kt., 2012). Interneto naudojimo taisyklių sukūrimas, pasak M. Mačėnaitės (2011) pateikiant svarbiausius perspėjimus dėl veiksmų, kurie gali sukelti pavojų internete yra labai svarbus žingsnis, siekiant užtikrinti vaiko saugų darbą internete. Autorė rekomenduoja, jog tose vietose, kur mokiniams yra suteikta galimybė naudotis internetu, pavyzdžiui bibliotekose, informacinių technologijų kabinetuose nustatyti naudojimosi internetu ir kompiuteriais tvarką su ja supažindinti mokinius, techninėmis priemonėmis apriboti prieigą prie interneto svetainių, kuriose yra smurtinio, vaikams žalingo pobūdžio informacijos, apriboti galimybę siųsti žalingo, nelegalaus turinio informaciją, nelegalius žaidimus ir pan.

Pasak J. Ruškaus ir kt. (2010) daugybė priemonių ir rekomendacijų, kurios diegiamos praktikoje, yra neveiklios ir neveiksmingos. Neveikia pernelyg paprastos ir moralizuojančios

taisyklės, gąsdinimas, ribojimai, baime grįsta taktika. Būtina didinti visų – vaikų, tėvų – žinojimą ir supratimą, kas vyksta internete. Būtina kuo daugiau inicijuoti diskusijų šiais klausimais, kad vaikai geriau suvoktų galimus spąstus internete ir galėtų geriau atpažinti rizikas bei atsispirtų interneto gundymams. Svarbu ugdyti tėvų, ir vaikų supratimą, kad būtina neužsisklęsti vienoje veikloje, kad vaikas turi užsiimti ir kitomis laisvalaikio veiklomis, ne tik internetu. Pasak autoriaus sąmoningumo didinimas, ir mokinių, ir jų tėvų, laikytina esmine prevencine priemone. Vykdant prevencinį darbą mokykloje, pasak M. Mažionienės (2012) svarbu šviesti mokinius apie tinkamą bendravimą bei saugų elgesį elektroninėje erdvėje:

- **Supažindinti** mokinius su bendromis saugumo taisyklėmis: svarbu atsargiai parinkti prisijungimo/ vartotojo slaptažodžius ir nesidalinti jais su kitais; reikėtų kruopščiai apgalvoti, kokią informaciją apie save norima pateikti (vertėtų vengti skelbti savo kontaktinę informaciją: telefono numerį, gyvenamos vietos adresą, mokymo įstaigą ir t. t.) (Mažionienė ir kt., 2012).
- **Paaiškinti mokiniams**, kaip susidūrus su internetinėmis grėsmėmis jie galėtų elgtis ir kur kreiptis pagalbos (Mažionienė ir kt., 2012).
- **Kalbėti su vaikais apie reikšmingą stebėtojų vaidmenį** internetinių grėsmių situacijoje. Aptarti, kaip stebėtojai galėtų reaguoti, pavyzdžiui, papasakoti mokyklos darbuotojui apie patiriamą grėsmę (Mažionienė ir kt., 2012).
- **Įtraukti mokinius į prevenciją**. Reikėtų kviesti vyresnių klasių mokinius ieškoti informacijos apie saugumą virtualioje erdvėje, ruošti prezentacijas ir vesti kitiems mokiniams pamokas apie interneto pavojus ir tai, kaip jų išvengti. Dažnai informacija, išgirsta iš bendraamžių ar vyresnių vaikų, mokiniams gali atrodyti įdomesnė, aiškesnė ir prieinamesnė, negu kuomet ją pristato suaugęs žmogus. Tokio pobūdžio pamokos gali būti vedamos su suaugusiųjų priežiūra. Patirties iš mokinių gali semtis ir mokyklos darbuotojai – mokiniai gali būti puikūs patarėjai informacinių technologijų klausimais. (Mažionienė ir kt., 2012).Pasak J. Ruškaus ir kt. (2010) refleksija ir diskusija, tikėtina, yra labiausiai plėtotinos ir potencialiai veiksmingos priemonės, didinant vaikų psichologinį bei socialinį atsparumą. Atpažinti grėsmes, didinti sąmoningumą, suvokti savisaugą galima tik esant grupinei išmoningų bei jautrių vaikų situacijoms pedagogų ir įvairių – teigiamų ir neigiamų – patyrimų turinčių mokinių diskusijai. Prioritetiška ugdyti pedagogų ir mokinių gebėjimą drauge analizuoti jautrias temas, tradiciškai esančias tabu, neišsakytas, neišdiskutuotas. Veiksminga mokinių savivokos didinimo priemonė, hipotetiškai vertinant pasirėmus kritine teorija, gali būti pasak autorių yra diskusijų grupės. Diskusijų grupėse mokiniai, padedami socialinio pedagogo arba psichologo, gali inicijuoti ir tęsti diskusijas apie interneto vartojimo potencialias bei realias grėsmes, dalintis savo ir kitų patirtimi.

Debatų organizavimas šia tema laikytinas veiksminga priemone, užtikrinant vaiko saugų darbą internate.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje būtina kurti ir įgyvendinti nuoseklią vaikų saugaus darbo internete užtikrinimo politiką, taikant prevencines, šviečiamąsias, technines priemones, nepamirštant ir teisinių. Nors vaiko internetines grėsmes ir siekiama riboti teisės aktais, numatant administracinę, baudžiamąją atsakomybę už vaiko teisių šiuose tinkluose pažeidimus, tačiau dažniausiai tokias grėsmes sunku kontroliuoti internetinėje erdvėje ir jos nepasiekia tokio lygmens, už kurį būtų numatyta kokia nors teisinė atsakomybė. Nacionaliniai teisės aktai nustato valstybės pareigą tinkamai ginti prioritetines vaiko teises ir teisėtus interesus, tame tarpe užtikrinti saugią vaikui interneto aplinką, tačiau saugus darbas internete neužtikrinimas, nes šiuo metu nėra teisės normomis įtvirtinto grėsmės vaikui internete apibrėžimo, grėsmės internete vertintinos tik pagal informacijos internete turinį (netinkama, ribojama viešąją informacija), tačiau neatsižvelgiama į grėsmių internetinėje erdvėje diferencijavimą pagal vaiko amžių ir brandos lygį. Tam numatyta rengti įvairias programas, vykdyti projektus skirtus šviesti ir mokyti nepilnamečius, jų tėvus ir visą visuomenę. Tačiau vien projektų ir programų rengimo nepakanka – būtinas mokinių, tėvų, mokytojų ir visos visuomenės dėmesys egzistuojančiai problemai, šių asmenų nuolatinis tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas, įtaigi informacinė sklaida vaiko saugaus darbo internete užtikrinimo klausimais. Svarbu didinti pačių vaikų sąmoningumą, skatinti juos domėtis kompiuterinės priklausomybės, interaktyvios aplinkos poveikio ir žalos klausimais, vadinasi, sprendžiant šią problemą būtinas mokinių švietimas, už kurį atsakingi turėtų būti tėvai ir mokytojai. Tėvai turėtų būti tie asmenys, su kuriais mokiniai kalbėtųsi apie savo saugų darbą internete, pasipasakotų apie patiriamas grėsmes internete ir nebijotų kreiptis pagalbos. Mokykla turėtų būti įstaiga, kurioje būtų vykdoma prevencinė veikla, į šią prevencinę veiklą turėtų būti įtraukiami ne tik mokiniai, bet ir tėvai bei visa visuomenė. Siekiant užtikrinti vaikų saugų darbą internete rekomenduojami šie prevenciniai žingsniai mokykloje – tai reiškinio paplitimo įvertinimas, mokyklos strategijos sukūrimas, taip pat būtini ir įstaigos personalo apmokymai bei tėvų švietimas ir kompiuterio, interneto naudojimo taisyklių ugdymo įstaigoje sukūrimas. Tik teisinių, organizacinių, technologinių priemonių visuma gali sudaryti vaikui saugios internetinės aplinkos prielaidas.

3. MOKINIŲ IR PEDAGOGŲ POŽIŪRIO Į VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMUS IR PREVENCIJĄ INTERNETINIUOSE SOCIALINIUOSE TINKLUOSE TYRIMO ANALIZĖ

3.1. Mokinių, pedagogų apklausos tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimas buvo organizuojamas Vakarų Lietuvos rajono miesto gimnazijoje gavus administracijos sutikimą. Tyrimo tikslas – atskleisti internetinių grėsmių paplitimą tarp gimnazijos mokinių, kuomet pažeidžiamos jų teisės bei prevencijos organizavimą ir įgyvendinimą.

Generalinė imtis – 180 (I-II) klasių gimnazistai, 43 pedagogai ir kiti mokyklos darbuotojai.

Paprastosios atsitiktinės atrankos būdu išanalizuotos 170 gimnazistų anketos ir 35 pedagogų ir kitų mokyklos darbuotojų anketos. Tyrimo imtis patogioji, nes ją sudarė respondentai, kuriuos buvo nesunku rasti atsižvelgiant į tyrėją dominančias tiriamųjų charakteristikas.

Tyrimas atliktas 2012 metų gruodžio 17-21 dienomis. Tyrimas vyko dviem etapais. Pirmuoju etapu mokiniams klasės valandėlės metu buvo išdalintos anketos, tiriamieji prieš tyrimą buvo instruktuojami (supažindinti su tyrimo tikslu, anketos turiniu, pabrėžiamas tyrimo anonimiškumas). Visos apklausos metu dalyvavo apklausėjas, siekiant instruktuoti vaikus iškilus neaiškumams. Pirmojo etapo metu 10 gimnazistų nepanoro dalyvauti apklausoje motyvuodami, kad „nenori“, „tingi“ ar „tiesiog neturi tam laiko“, todėl duomenų analizėje naudojamos tik 170 pilnai užpildytos anketos. Apklausoje dalyvavo 88 (52 proc.) pirmokai ir 82 (48 proc.) antrokai. Iš jų 112 merginų (66 proc.) ir 58 vaikinai (34 proc.). Antruoju etapu: pedagogų susirinkimo metu pedagogams ir kitiems mokyklos darbuotojams išdalintos anketos, tiriamieji prieš tyrimą buvo instruktuoti (supažindinti su tyrimo tikslu, anketos turiniu bei pabrėžiamas tyrimo anonimiškumas). Apklausoje sutiko dalyvauti 35 iš 43 galimų respondentų, atsisakiusieji motyvavo nenoru ir neturėjimu tam laiko. Anketavimas pasirinktas ir pateiktas popierine forma, dalyvaujant apklausėjui todėl, kad norėta apklausti kuo didesnį skaičių tiriamųjų, susigrąžinti kuo didesnį išdalintų anketų skaičių, prieš apklausą ir apklausos metu instruktuoti respondentus (iškilus būtinumui, pvz., nesuvokiant klausimo esmės), taip pat dėl galimybės kontroliuoti situaciją: sekti atsakymo į klausimus eigą ir taip gauti papildomą informaciją stebėjimo būdu, užtikrinant anketos duomenų užpildymo tikslumą.

Gimnazistams buvo pateikta 23 klausimų anketa: 1-7 klausimai – atskleidžia internetinių socialinių tinklų svarbą mokinių gyvenime bei tiriamųjų asmeninių duomenų atskleidimą, viešinimą elektroninėje erdvėje. 8-9 klausimai – atskleidžia mokinių turimus

gebėjimus jiems dalyvaujant internetiniuose socialiniuose tinkluose, 10-12 klausimai skirti įvertinti tiriamųjų požiūrį į galimai patiriamas internetines grėsmes ir pavojus, kuomet pažeidžiamos vaiko teisės. 12-14 klausimai atskleidžia gimnazijos mokinių patiriamas interneto grėsmes ir pavojus, o 15-16 klausimai – į ką gimnazistai kreipiasi pagalbos, patyrę interneto grėsmes ir pavojus bei kaip šios grėsmės yra stabdomos. 17-23 klausimai atskleidžia interneto grėsmių ir pavojų, kuomet pažeidžiamos vaiko teisės prevencijos organizavimo gimnazijoje ir šeimoje ypatumus. Tyrimo anketą rengė pats darbo autorius, remiantis magistrinio darbo teorinėje dalyje išdėstytomis nuostatomis, anksčiau atlikto tyrimo duomenimis. Anketą sudaro atviro ir uždaro tipo klausimai. Tyrimo tipas – kiekybinis.

Pedagogams buvo pateikta 17 klausimų anketa: 1-3 klausimai – atskleidžia tiriamųjų požiūrį į vaikų patiriamas grėsmes ir pavojus, kuomet pažeidžiamos vaikų teisės, o 4-5 klausimai atskleidžia gimnazijos mokinių patiriamas interneto grėsmes ir pavojus, su kuriais mokytojai savo darbe susiduria. 6 klausimas skirtas išsiaiškinti pedagogų požiūrį į mokinių lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastis. 7-17 klausimai atskleidžia mokinių internetinių grėsmių ir pavojų, kuomet pažeidžiamos vaiko teisės prevencijos organizavimo ir įgyvendinimo gimnazijoje ypatumus. Tyrimo anketa parengta remiantis magistrinio darbo teorinėje dalyje išdėstytomis nuostatomis, remiantis anksčiau atlikto tyrimo duomenimis. Anketą sudaro atviro ir uždaro tipo klausimai. Tyrimo tipas – kiekybinis.

Atliekant tyrimą stengtasi vadovautis etikos principais ir nepažeisti tyrėjo etikos. Pirmiausia institucijos vadovo buvo atsiklausta apie leidimą jų gimnazijoje atlikti tyrimą. Gavus institucijos vadovo sutikimą, mokiniai ir mokytojai buvo supažindinami su tyrimu. Respondentai buvo informuojami apie visus tyrimo aspektus, kurie galėtų įtakoti jų apsisprendimą dalyvauti tyrime, pabrėžiamas tyrimo anonimiškumas, konfidencialumas. Remiantis V. Židžiūnaite (2006) vienas iš neetiškų tyrimo aspektų yra vertimas dalyvauti tyrime, todėl tyrime dalyvavo tik tie asmenys, kurie savanoriškai sutiko jame dalyvauti. Gerbiami ir tie, kurie atsisakė, jiems nebuvo daroma įtaka, kad apsigalvotų ir dalyvautų tyrime. Su tiriamaisiais kurie sutiko dalyvauti tyrime susitartas konkretus laikas, kada bus atliekamas tyrimas, pasirinkta artima jų darbinė aplinka, kuri yra jiems jau gerai žinoma, skirta tiriamiesiems užpildyti anketą tiek laiko, kiek prireikia. Mokiniai ir mokytojai iš anksto dar prieš tyrimą buvo supažindinami su tyrimu, jo tikslu, panaudojimu. Tyrimo metu siekta konfidencialumo ir anonimiškumo principo. Pasak K. Kardelio (2002) privaloma užtikrinti tyrimo duomenų saugumą, konfidencialumą, teisinius principus, todėl klausimynas yra anonimiškas ir jame neprašoma nurodyti kitų asmeninių dalykų iš kurių būtų galima nustatyti žmogaus asmenybę. Pateikiant tyrimo duomenis, pateikiama nepilna informacija apie tiriamąjį, garantuojamas tyrimo duomenų slaptumas.

Tyrimo duomenys apdoroti kompiuterine programa Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 21.0 for Windows. Duomenų rezultatai pateikti paveiksluose, naudojant Microsoft Office Excel 2010 programą.

3.2. Mokinių savivoka apie galimus internetiniuose socialiniuose tinkluose vaiko teisių pažeidimus bei turimus gebėjimus užtikrinti savo saugų darbą internete

Norint išsiaiškinti mokinių savivoką apie galimai internetiniuose socialiniuose tinkluose patiriamas rizikas ir grėsmes, kuomet pažeidžiamos jų teisės bei turimus gebėjimus užtikrinti savo saugų darbą internete buvo apklausti 170 gimnazijos I ir II klasės mokiniai (žr. priedą Nr. 1).

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kokias internetines veiklas tiriamieji renkasi savo laisvalaikiu. Išanalizavus gautus rezultatus galima teigti, jog informacinių pažintinių tinklalapių naršymas (31,2 proc. tiriamiesiems ši veikla yra labai svarbi, o 52,9 proc. ji yra svarbi) bei vaizdo ir medžiagos mainai, peržiūra ir klausymas (41,8 proc. tiriamiesiems ši veikla yra labai svarbi, o net 50 proc. ši veikla yra svarbi) – svarbiausios veiklos internete, kurias renkasi gimnazistai. Ne ką mažiau svarbesnė veikla yra dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose (24,7 proc. tiriamųjų ši veikla labai svarbi, o 42,9 proc. ši veikla yra svarbi). Prekyba pasitelkiant internetą (63,5 proc. tiriamiesiems ši veikla nelabai svarbi arba nesvarbi) ir pornografijos (88,3 proc. tiriamiesiems ši veikla nelabai svarbi arba nesvarbi) puslapių peržiūros ne itin svarbios gimnazistų internetinės veiklos (žr. 1 pav.).

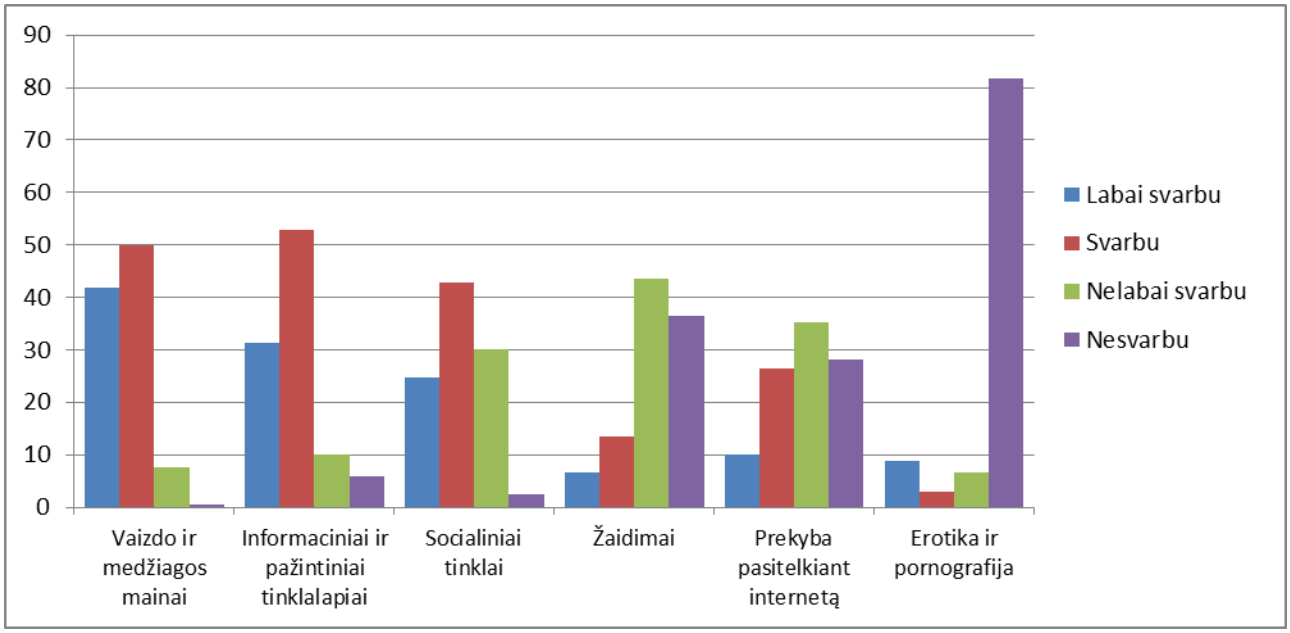

1 pav. Gimnazistų mėgstama laisvalaikio veikla (proc.)

Lyginant tyrimo duomenis pagal lytį nustatyta, kad tiek merginoms, tiek vaikinams (67,6 proc.) bendravimas internetiniuose socialiniuose tinkluose yra vienodai svarbi veikla,

tačiau vaikinai dažniau nei merginos žaidžia internetinius žaidimus ($\chi 2$ = 19,862, df = 3, p<0,00). Iš to galima daryti išvadą, jog gimnazistai išnaudoja skirtingas potencialiai naudingas interneto galimybes – tai informacijos ir pažintinių tinklalapių bei vaizdo ir medžiagų mainai, kurie padeda gimnazistams mokytis, susirasti reikiamos informacijos ir ja pasidalinti su savo draugais ir pažįstamais. Taip pat internete atsiveria ir dalyvavimo internetiniuose socialiniuose tinkluose galimybė, kuri remiantis studijuota literatūra padeda tenkinti bendravimo poreikį ir būti socializacijos subjektu. Šis poreikis ypač svarbus tokio amžiaus jaunuoliams.

Tiriamųjų buvo klausiama ir apie praleidžiamą internete laiką kasdien. Iš gautų rezultatų matyti, jog tiek merginos (87,5 proc.), tiek vaikinai (77,6 proc.) prie interneto kasdien praleidžia nuo 1 iki 4 valandų. Tačiau vaikinų (17,2 proc.) praleisto laiko internete trukmė ilgesnė nei merginų (9,8 proc.) ($\chi 2$ = 10,384, df = 4, p<0,03), jie linkę prie interneto praleisti 5 val. ir daugiau. (žr. 2 pav.).

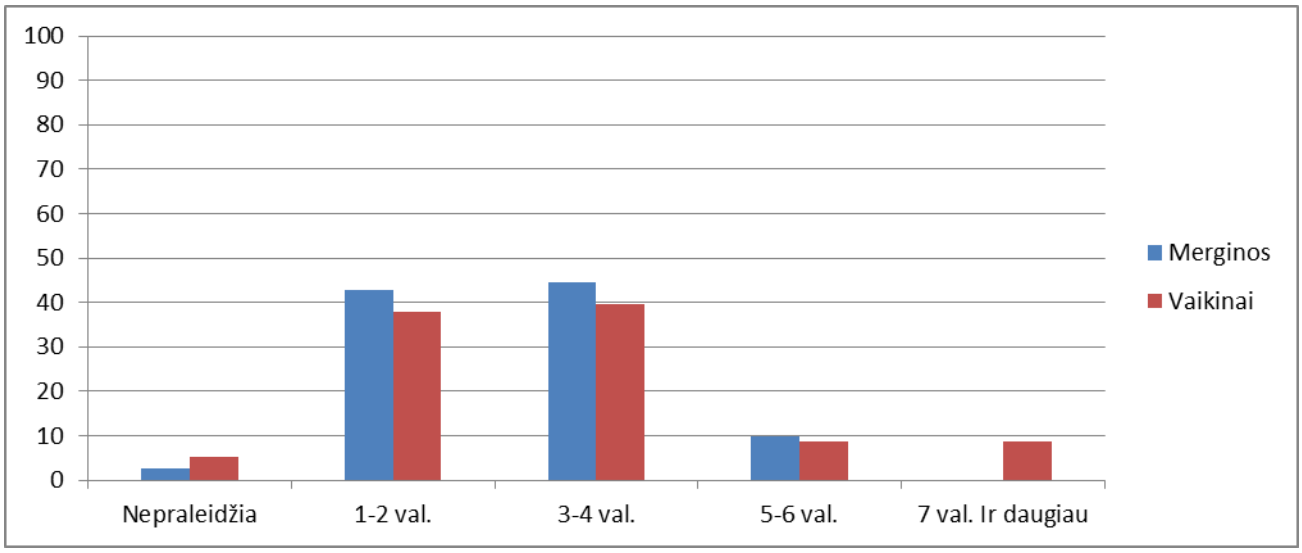

2 pav. Gimnazistų praleistas laikas internete kasdien pagal lytį (proc.)

Lyginant tyrimo duomenis pagal klases nustatyta, kad pirmokai (45,5 proc.) prie interneto praleidžia dažniausiai 1-2 val., o antrokai (47,6 proc.) 3-4 val. Iš to galima daryti išvadą, jog internetas šių dienų jaunuoliams yra neatsiejama kasdieninės veiklos dalis be kurios gimnazistai neįsivaizduoja savo laisvalaikio.

Siekiant išsiaiškinti socialinių tinklų svarbą gimnazistų gyvenime, buvo klausiama apie jų esamo profilio sukūrimą ir naudojimą internetiniuose socialiniuose tinkluose. Daugelis tyrime dalyvavusių gimnazistų (92,7 proc.) teigė turį savo profilį internetiniuose socialiniuose tinkluose. Tik nedidelė dalis tyrime dalyvavusių gimnazistų daugiau vaikinai (4,9 proc.) nei merginos (2,4 proc.) ($\chi 2$ = 6,242 df = 2, p<0,01) neturi susikūrę profilio socialiniame tinkle. Kaip teigia J. Ruškus ir kt. (2010) socialiniai tinklai – sparčiai populiarėjanti interneto vartojimo tema. Pasak autorių socialiniuose interneto tinkluose greitai tampama grupės nariu, susirandama realių arba

virtualių draugų, keičiamasi ne tik informacija, bet ir nuotaikomis, įspūdžiais, dienotvarke, įvykiais ir t. t. Šiai dienai ypač paplitęs posakis „Jei tavęs nėra „Facebook“ vadinasi tavęs nėra visai“ pasako, kad internetiniai socialiniai tinklai yra neatsiejama kasdieninės veiklos dalis, kurioje paaugliai dalyvauja, leidžia savo laisvalaikį ir be kurio jau neįsivaizduoja savo gyvenimo. Kai kuriems vaikams ir paaugliams – tai tarsi liga, nuo kuriuos jie negali pasveikti. Valandų valandas praleisdami prie kompiuterio ir įklimpę į bereikšmės informacijos liūną jie tarsi atsiskiria nuo šio pasaulio. Tai – antras jų gyvenimas, kurį galima susikurti tokį, kokį tik nori, todėl paaugliams jis atrodo įdomesnis nei realusis pasaulis. Sukūrę savo profilį socialiniuose tinkluose gimnazistai dažniausiai laiko jį uždarą, kurį gali peržiūrėti tik draugai, taip teigė 53,7 proc. tyrime dalyvavusių gimnazistų (iš jų 39,06 proc. merginų ir 14,64 proc. vaikinų) ar iš dalies uždarą ir jį gali peržiūrėti tik draugų draugai arba asmenys, kuriuos jie yra prijungę tinkle, taip mano 36,6 proc. tiriamųjų (iš jų 24,4 proc. merginų ir 12,2 proc. vaikinų). 21,36 proc. pirmokių ir 17,7 proc. antrokių linkusios savo profilį laikyti uždarą, taip pat 13,42 proc. pirmokių ir 10,98 proc. antrokių linkusios laikyti savo profilį uždarą tik iš dalies. Vadinasi merginų profilio nustatymai yra uždari, matomi tik jų draugams. Tiek pirmokės, tiek antrokės merginos linkusios savo profilį laikyti uždaresnį, taip save apsaugoti nuo nepažįstamų ir nepageidaujamų žmonių peržiūrų. Vaikinai (iš jų 2,45 proc. pirmokų ir 3,68 proc. antrokų) dažniau nei merginos (iš jų 2,45 proc. pirmokių ir 1,22 proc. antrokių) ($\chi 2$ = 7,614, df = 2, $p<0,05$) linkę savo profilio nustatymą padaryti viešą, kurį gali peržiūrėti kiekvienas. Vadinasi vaikinai kitaip nei merginos linkę savo profilį laikyti prieinamą ir matomą nepažįstamiems ir nepageidaujamiems žmonėms, viešą profilį linkę turėti antrokai. Iš to galime daryti išvadą, jog gimnazistams, ypač merginoms svarbu, jog talpinama informacija socialiniuose tinkluose būtų matoma tik jų draugams, pažįstamiems ar asmenims esantiems jų kontaktuose. Tačiau tiriamųjų paklausus apie žmones esančius jų kontaktuose tik 52,4 proc. gimnazistų: merginų (iš jų 18,28 pirmokių ir 15,84 proc. antrokių) ir vaikinų (iš jų 8,53 proc. pirmokų ir 9,75 proc. antrokų) teigė, jog savo kontaktais dalinasi tik su savo pažįstamais arba draugais. Į kontaktus nepažįstamus žmones priima tiek vaikinai, tiek merginos. Vadinasi nors savo profilį gimnazistai laiko ir uždarą arba uždarą tik iš dalies, bet priimti į kontaktus nepažįstami žmones tik įrodo, kad gimnazistai internetiniuose socialiniuose tinkluose lengvai atskleidžia savo asmeninę informaciją ir ja dalinasi su nepažįstamais asmenimis nepagalvodami kokie pavojai ir rizikos jų tyko.

Gimnazistų buvo klausiama ir apie asmeninės informacijos talpinimą internetiniuose socialiniuose tinkluose. Tyrimo rezultatai parodė, jog pateikdami asmeninę informaciją socialiniame tinkle gimnazistai dažniausiai nurodo savo pavardę (94,5 proc.), įsikelia nuotrauką, kurioje matyti veidas (87,2 proc.) bei nurodo mokyklą (84,1 proc.), kurioje mokosi ir savo tikrąjį

amžių (68,3 proc.). Lyginant tyrimo duomenis pagal lytį nustatyta, kad tiek vaikinai, tiek merginos savo profilyje talpina panašią savo asmeninę informaciją, tačiau vaikinai linkę atskleisti savo profilyje daug daugiau informacijos nei merginos. Vaikinai (17,7 proc.) kitaip nei merginos (20,1 proc.) ($\chi 2$ = 8,655, df = 1, $p<0,03$) dažniau savo profilyje nurodo ir savo pomėgius, laisvalaikio veiklą. Vaikinai (4,6 proc.) kitaip nei merginos (1,5 proc.) savo profilyje nurodo ir savo telefono numerį bei kartais ir savo namų adresą (1,8 proc.). 4,9 proc. gimnazistų pateikia ir kitą savo asmeninę informaciją: šeimos ir giminystės ryšius, informaciją apie lankomus būrelius. Nors įvairiuose pranešimuose siekiant apsaugoti vaikus internete kaip teigia M. Mačėnaitė ir kt. (2011) ir kalbama apie tai, kad internete reikėtų skelbti kuo mažiau savo asmeninės informacijos, tačiau vaikai ypač dažnai elgiasi priešingai, tai įrodo ir tyrimo metu gauti rezultatai. Jungdamiesi prie internetinių socialinių tinklų jaunuoliai atskleidžia nemažai savo asmeninės informacijos – ta tikras vardas, ir pavardė, gimimo data, el. pašto adresas bei telefono numeris, talpinamos asmeninės nuotraukos, vaizdo įrašai iš savo kasdieninio jaunuolių gyvenimo. Nepažįstamam žmogui išsiųstos nuotraukos arba atskleisti asmeniniai duomenys gali būti lengvai išplatinti internete. Publikuoti internete nuotraukas, padarytas telefonu, su kamera ar skaitmeniniu fotoaparatu, lengva ir greita, todėl publikavus nuotrauką internete labai sunku ją apsaugoti nuo platinimo, keitimo ar naudojimo kituose kontekstuose. Nuotraukų kopijos ir kita asmeninė informacija gali lengvai patekti į kelias vietas ir gali būti labai sunku jas iš ten visiškai panaikinti. Vadinasi, nors ir prieigą prie asmeninės informacijos galima riboti, tačiau viskas priklauso nuo jaunuolio elgesio. Dažnai neatsargiai elgdamiesi paaugliai apie save papasakoja daug savo asmeninės informacijos net ir visai nepažįstamiems asmenims, o tai tampa lobiu priekabiautojams, seksualiniams išnaudotojams bei besityčiojantiems. Remiantis studijuota literatūra, asmeninės informacijos, kurią naudojant galima nustatyti vaiko tapatybę ir kontaktinių duomenų (vardo, pavardės, adreso ir telefono numerio) atskleisti vis dėlto nereikėtų, tačiau gimnazistai elgiasi priešingai (žr. 3 pav.).

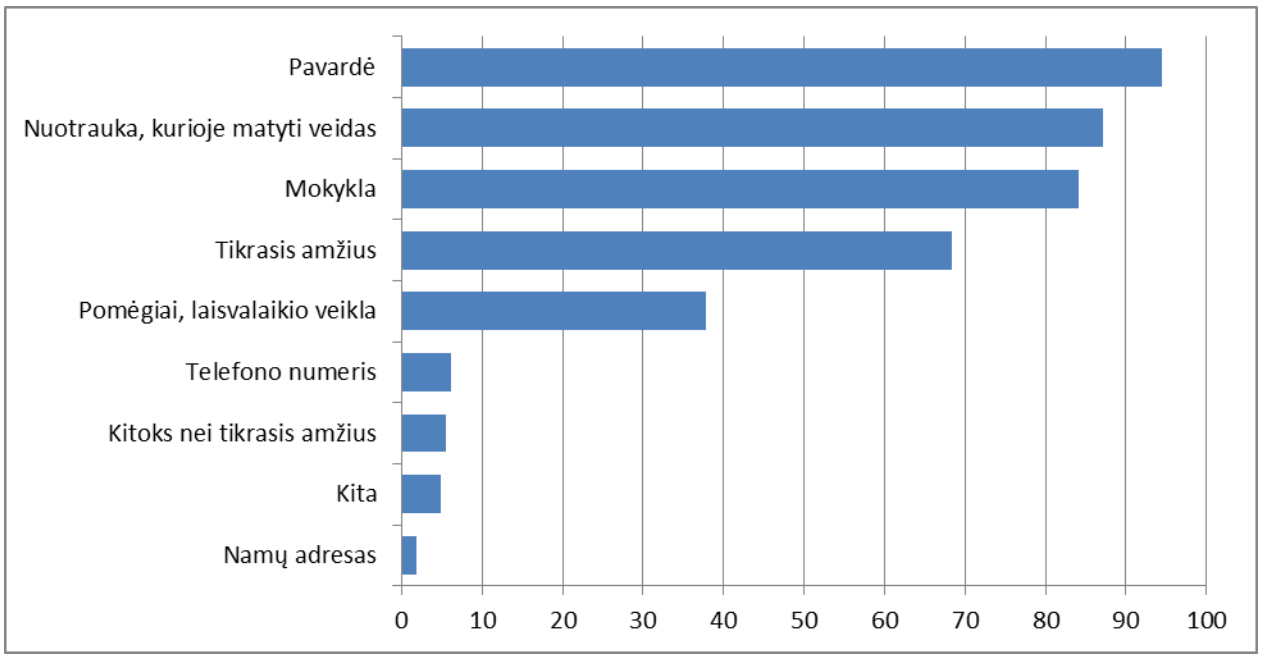

3 pav. Gimnazistų asmeninės informacijos pateikimas socialinio tinklo profilyje pagal lytį (proc.)

Gimnazistų buvo klausiama apie jų lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastis. 77,1 proc. mokinių mano, jog pagrindinė jų lankymosi priežastis yra noras bendrauti, susipažinti su draugais. Pasak L. Straubergaitės, S. Petrausko (2007) socialiniai tinklai atveria galimybę pabendrauti su draugais ne tik iš realios aplinkos, bet ir iš virtualios erdvės taip praplečiant savo pažinčių ratą. Kita ne ką mažiau svarbesnė priežastis pasak gimnazistų (43 proc. merginų ir 17,7 proc. vaikinų) yra neturėjimas ką veikti. Vadinasi gauti tyrimo rezultatai tik dar kartą įrodo, kad dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose tampa kasdieninė ir svarbi gimnazistų laisvalaikio leidimo forma, dažniausiai neturint ką veikti arba siekiant bendrauti su draugais, užmegzti naujas pažintis (žr. 4 pav.).

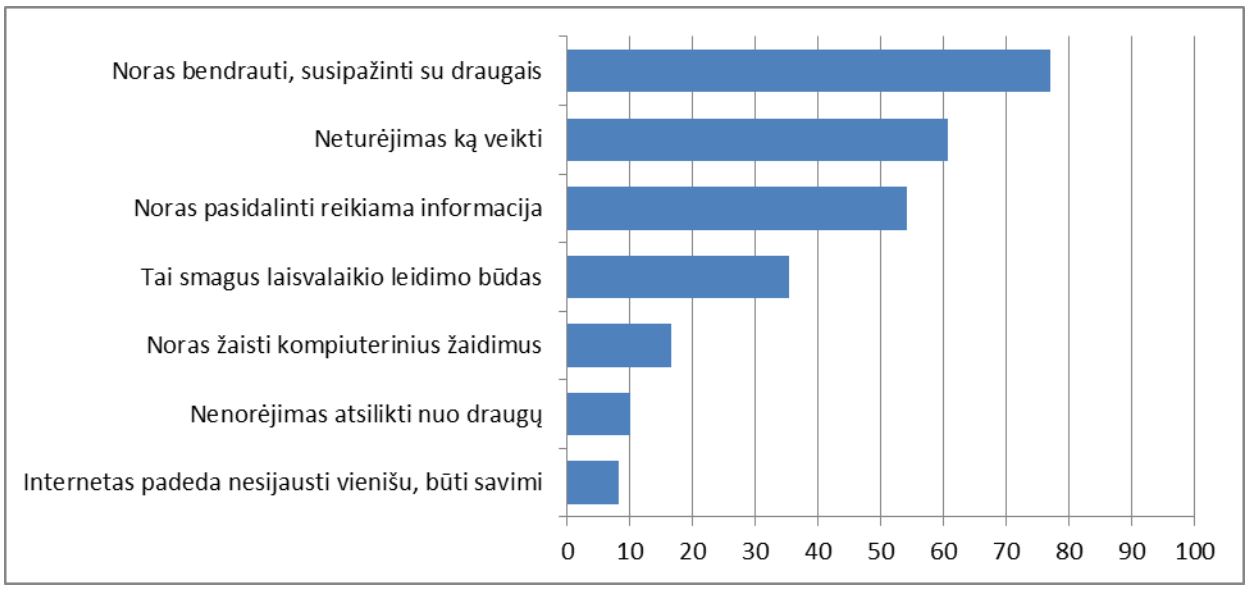

4 pav. Gimnazistų lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastys (proc.)

Lyginant tyrimo rezultatus pagal klases bei lytį nustatyta, jog prie svarbiausių priežasčių gimnazistai nurodo ir norą pasidalinti reikiama informacija, ši priežastis svarbi yra pirmokėms (19,99 proc.) ir antrokėms (18,23 proc.) merginoms bei antrokams vaikinams (10 proc.). Pirmokams vaikinams (8,82 proc.) internetinių socialinių tinklų naršymas atrodo smagus laisvalaikio leidimas. Nesvarbios priežastys – tai nenorėjimas atsilikti nuo draugų bei sudaryta galimybė nesijausti vienišu. Vadinasi internetas nepadeda būti savimi, nugalėti vienišumo jausmo, nes labai dažnai remiantis studijuota literatūra tapatybes paaugliai socialiniuose tinkluose išsigalvoja arba susikuria. Internetinėje erdvėje lengviau negu realybėje susikurti save, išsigalvoti savo tapatybę, pasakotis apie save kartais ir nebūtus dalykus ir taip sulaukti draugų pripažinimo (Frasser, Dutta, 2010).

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti gimnazistų bendravimo internetiniuose socialiniuose tinkluose ypatumus. Tiriamųjų buvo klausiama apie turimas žinias bendravimui internete, ar jų turi pakankamai. 80,6 proc. gimnazistų (iš jų 50,6 proc. merginų ir 30 proc. vaikinų) nurodė turintys pakankamai žinių bendravimui internete. Remiantis studijuota literatūra paauglystė – tai svarbiausias amžiaus tarpsnis žmogaus psichosocialiniams įgūdžiams formuotis. Šiame tarpsnyje paauglys formuoja savo tapatumo jausmą, savimonę, savivertę, savigarbą. Tai kolektyvinis amžius, kuomet draugystė tampa labai svarbi. Siekiama autonomijos nuo tėvų ir kitų suaugusių asmenų nuo kurių jaunas žmogus jaučiasi priklausomas. Formuojantis savarankiškumo, nepriklausomybės jausmui šiame amžiaus tarpsnyje gimnazistai jaučiasi užtikrinti savo žiniomis, pasitikintys savimi dėl to tik nedidele dalis: 13,56 proc. merginų (iš jų 10,02 proc. pirmokių ir 3,54 proc. antrokių) bei 3,54 proc. vaikinų (iš jų 1,77 proc. pirmokų ir 1,77 proc. antrokų) abejoja savo turimomis žiniomis bendravimui internete ir tik 2,3 proc.

antrokų (2,25 proc. merginų ir 0,05 proc. vaikinų) nurodė neturintys pakankamai žinių bendravimui internete.

Atskleidžiant gimnazistų bendravimo internetiniuose socialiniuose tinkluose ypatumus tiriamųjų buvo klausiama apie įžeidžiančių žinučių rašymą ir gavimą šiuose tinkluose. Siekta išsiaiškinti ar tiriamieji susiduria su elektroninėmis patyčiomis, ar patys tyčiojasi elektroninėje erdvėje ar dažniau tampa besityčiojančių aukomis. Dėl įžeidžiančių žinučių rašymo abejoja 51,2 proc. gimnazistų (iš jų 37,08 proc. merginų ir 14,12 proc. vaikinų). Labiau dėl rašytų įžeidžiančių žinučių abejoja merginos (iš jų 20,6 proc. pirmokių ir 16,48 proc. antrokių), nei vaikinai (iš jų 5,29 proc. pirmokų ir 8,83 proc. antrokų). Įžeidžiančias žinutes pripažįsta rašę 14,14 proc. vaikinų (iš jų 7,07 proc. pirmokų ir 7,07 proc. antrokų) 8,26 proc. merginų (iš jų proc. 4,13 proc. pirmokių ir 4,13 proc. antrokių) ($\chi 2$ = 18,741, df = 2, $p<0,05$). Įžeidžiančių žinučių pripažįsta nerašę 5,9 proc. vaikinų (iš jų proc. 2,95 proc. pirmokų ir 2,95 proc. antrokų) ir 20,60 proc. merginų (iš jų proc. 11,77 proc. pirmokių ir 8,83 proc. antrokių). Vadinasi vaikinai internete dažniau rašinėja įžeidinėjančias žinutes nei merginos. Dėl įžeidžiančių žinučių gavimo abejoja 51,2 proc. gimnazistų (iš jų 35,9 proc. merginų ir 15,30 proc. vaikinų). Kad internete gauna įžeidžiančias žinutes pripažįsta 26,5 proc. mokinių (iš jų 13,54 proc. merginų ir 12,96 proc. vaikinų). Įžeidžiančias žinutes gauna pirmokai vaikinai (8,25 proc.). Antrokai vaikinai (10 proc.) linkę abejoti dėl internete gautų įžeidžiančių žinučių. Vadinasi įžeidžiančias žinutes dažniau gauna vaikinai nei merginos ($\chi 2$ = 8,315, df = 2, $p<0,05$). O tai tik patvirtina Lietuvoje R. Pilakauskaitės-Valickienės ir kt. (2009) atlikto tyrimo išvadas, jog vyresniųjų klasių berniukai dažniau nei mergaitės patiria elektronines patyčias, o laikas, praleistas internete, pasak autorės yra svarbus rizikos veiksnys tapti internetinių patyčių auka, ypač turint omenyje berniukų imtį. Iš gautų tyrimo rezultatų ir remiantis studijuota literatūra galima teigti, jog elektroninės patyčios – tai XXI amžiaus reiškinys, susijęs su naujausių informacinių technologijų naudojimu ir vis labiau plintantis fenomenas, tai viena iš patyčių formų paplitusi paauglių tarpe. Patyčios kibernetinėje erdvėje vyksta tarp bendraamžių, vaikams tyčiojantis vieniems iš kitų. Visgi silpnesni mokiniai dažniau tampa patyčių internetinėje erdvėje aukomis. Vaikinai dažniau nei merginos patiria elektronines patyčias bei patys linkę tyčiotis elektroninėje erdvėje.

Mokinių buvo klausiama ir apie tėvų bei mokytojų domėjimąsi jų bendravimu internete. Tik nedidelė dalis tyrime dalyvavusių 34,7 proc. gimnazistų teigia, jog tėvai domisi ką jų vaikas veikia internete. 42,9 proc. gimnazistų vis dėlto linkę dėl tėvų domėjimosi, ką jų vaikas veikia internete, abejoti. 22,4 proc. mokinių mano, jog tėvams visiškai neįdomu apie jų vaikų bendravimą internete. Iš gautų rezultatų ir remiantis D. Brasienės (2010) atlikto tyrimo duomenis, galima daryti išvadą, jog daugumai tėvų iš dalies arba visiškai neįdomu ką jų vaikas veikia internete ir kaip leidžia savo laisvalaikį. Dažnai patys gimnazistai nesako ir slepia, ką jie

veikia internete. Pasak L. Straubergaitės S. Petrausko (2010) tėvams dažniausiai visiškai neįdomu, kaip jų vaikas organizuoja savo laisvalaikį. Pasak autorių šeimos nariai neskatina, kad vaikas laisvalaikį leistų organizuotai, todėl laisvalaikio veiklas vaikas renkasi pats niekieno nekontroliuojamas ir tokias, kurios jam yra priimtinesnės ir populiarios tarp jų draugų šiuo atveju – tai dalyvavimas socialiniuose tinkluose. Net 68,2 proc. gimnazistų teigia, jog mokytojai visai nesidomi jų bendravimu internete, likusieji 29,4 proc. dėl pedagogų domėjimosi jų veikla abejoja. Iš gautų rezultatų gautų rezultatų galima daryti išvadą, jog nors tėvai ir mokytojai nelabai domisi tiriamųjų veikla internete, tačiau gimnazistai pasitiki savo jėgomis ir jaučiasi turį pakankamai žinių bendravimui internetu, nors jų ir negauna pakankamai nei iš tėvų, nei iš mokytojų (žr. 5 pav.).

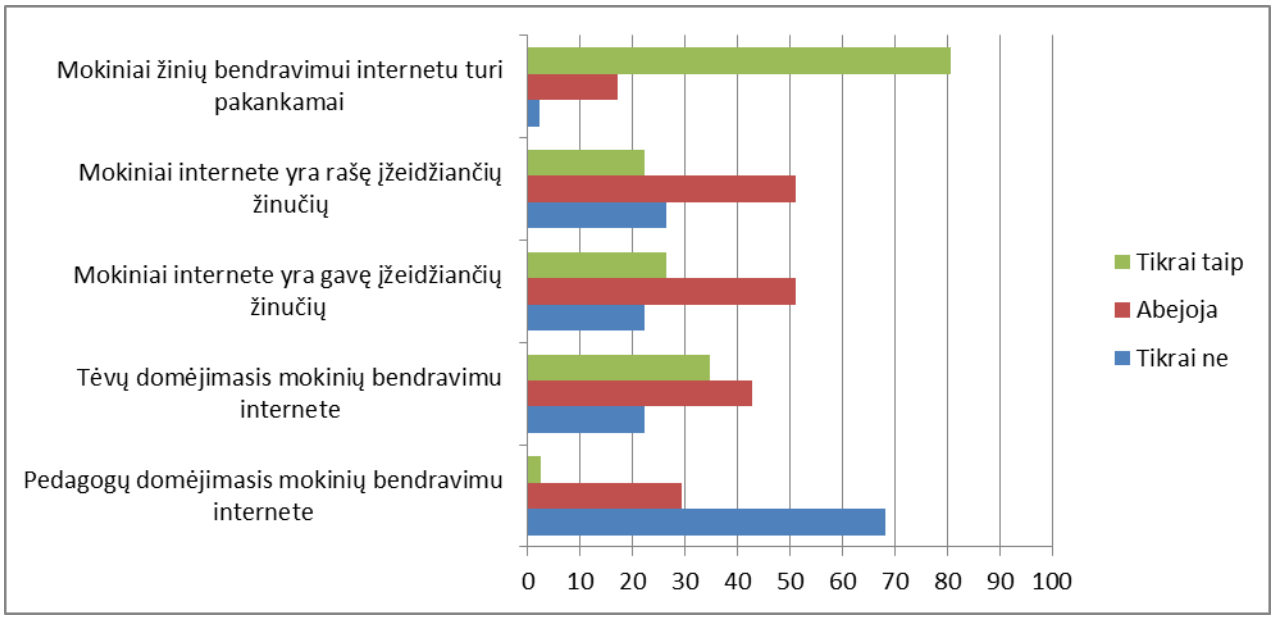

5 pav. Bendravimo internetiniuose socialiniuose tinkluose ypatumai tiriamųjų požiūriu (proc.)

Norint išsiaiškinti ar mokiniai turi pakankamai žinių saugiai naršyti internete ir socialiniuose tinkluose buvo klausiama apie jų turimus gebėjimus. 93,5 proc. apklausoje dalyvavusių mokinių moka pakeisti slaptumo nustatymus socialinio tinklo profilyje, 92,9 proc. geba blokuoti žinutes nuo asmenų, iš kurių nenori jų gauti. 91,8 proc. geba surasti informaciją apie saugų naudojimąsi internetu, 89,4 proc. – šalinti lankymosi svetainėse istoriją, 88,8 proc. palyginti skirtingas svetaines, norint nuspręsti ar informacija yra teisinga, o 74,7 proc. blokuoti nepageidaujamą reklamą arba „brukalą“. 54,1 proc. gimnazistų žino kaip keisti filtrų nustatymus, vadinasi gali pergudrauti tėvus, kurie įsidiegę turinio filtravimo ir valdymo priemones kompiuteryje, siekia apsaugoti savo vaikus nuo žalingo turinio ir riboti jų laiką, praleidžiamą prie kompiuterio. Iš gautų rezultatų galima daryti išvadą, jog gimnazistai mano turį pakankamai žinių ir gebėjimų, kad galėtų save apsaugoti internete, tačiau tik žinojimas neapsaugo nuo galimų

grėsmių ir pavojų internete. Gimnazistai suvokia apie internetiniuose socialiniuose tinkluose tykančius pavojus ir grėsmes, tačiau dažnai nesupranta realaus grėsmių pavojaus. Mano, jog šios grėsmės „netikros, virtualios“ į realybę jos persikelti negali. Šių grėsmių neįsisąmonina, todėl dažnai susiduria su grėsmėmis, kuomet pažeidžiamos jų teisės (žr. 6 pav.).

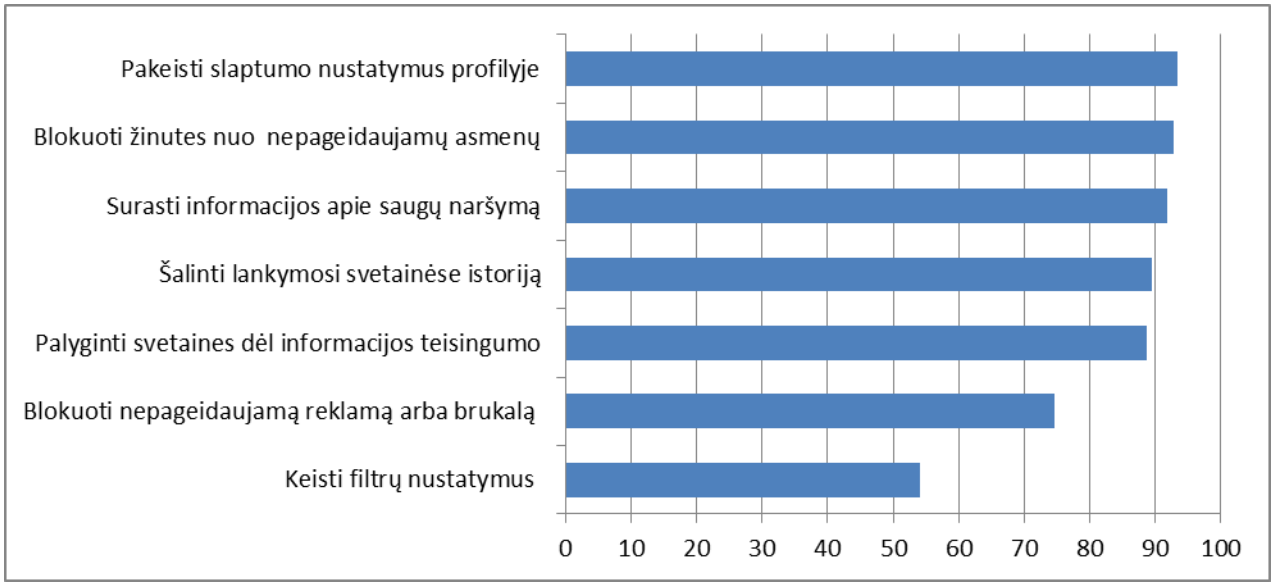

6 pav. Gimnazijos mokinių nuomonė apie turimus saugaus darbo internete gebėjimus (proc.)

Gimnazistų buvo klausiama ir apie dalykus kurie jų amžiaus jaunimą galėtų neraminti, ar tokių dalykų išvis yra internete, jų nuomone. 44,15 proc. merginų ir 12,95 proc. vaikinų teigia, jog internete yra dalykų, kurie priverčia jų amžiaus jaunimą jaustis nemaloniai, 16,47 proc. merginų ir 13,53 proc. vaikinų nežino. 5,28 proc. merginų ir 7,62 proc. vaikinų mano, jog nėra dalykų, kurie galėtų juos ar jų draugus internete neraminti. Vadinasi merginos sutinka su tuo, kad internete jų amžiaus jaunimas gali susidurti su įvairiomis rizikomis ir grėsmėmis bei išgyventi neigiamas emocijas ir jausmus, o vaikinai dažniausiai nežino arba mano, kad internete jų amžiaus jaunimas negali susidurti su grėsmėmis, patirti negatyvių jausmų ($\chi 2$ = 14,485, df = 2, $p<0,01$). Norint išsiaiškinti apie socialiniuose tinklalapiuose vyraujančias grėsmes ir rizikas tiriamųjų buvo klausiama apie tai, kas jų amžiaus jaunimą galėtų neraminti šiuose tinkluose. Pagrindinės grėsmės, kurios galėtų neraminti jaunimą pasak gimnazistų yra vyraujantis smurtas internete – tai patyčios, kuomet rašinėjamos įžeidžiamos, užgauliojamos žinutės, įvairios smurto apraiškos vaizdo įrašuose ir žaidimuose, taip pat jaunuoliai yra gąsdinami, jiems grasinama internete. Gimnazistai įžvelgia ir diskriminacijos apraiškas, merginos teigia ir apie priekabiavimo grėsmę, o taip pažeidžiama viena pagrindinių vaiko teisių – tai teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo. Jaunuoliai susiduria ir su žalingu interneto turiniu, informacijos netikrumu, neaiškumu, taip pat informacija kuri gali būti skirta ne jų amžiui. Pasak gimnazistų susiduriama ir su pornografija bei reklamomis. Taip pat ne

ką mažiau svarbi grėsmė – internetinių duomenų viešinimas, kuomet internete paviešinama tavo asmeninė informacija (vardas, pavardė ir pan.), nuotraukos, vaizdo įrašai. Atskleidus savo asmeninę informaciją iškyla grėsmė, kad ją kažkas gali perimti, panaudoti piktavališkiems tikslams, o taip pažeidžiama vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą. Bendravimą su nepažįstamais asmenimis gimnazistai taip pat pabrėžia kaip grėsmingą. Mokiniai pabrėžia ir priklausomybės grėsmę, kuri pažeidžia vaiko teisę sveikai augti ir vystytis. Vadinasi iš gautų tyrimų rezultatų ir remiantis studijuota literatūra galima daryti išvadą, jog jaunuoliai labai dažnai smalsumo vedami susiduria su vaiko teisės į asmeninį gyvenimą, asmens privatumo išsaugojimo, vaiko teisės būti pasaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo, vaiko teisės sveikai augti ir vystytis pažeidimais elektroninėje erdvėje, o taip pat ir su netinkamu žalingu interneto turiniu (žr. lentelę).

Lentelė. Internetinių socialinių tinklų grėsmės neraminančios jaunuolius tiriamųjų požiūriu

Kategorijos	**Subkategorijos**	**Tipiški pavyzdžiai***
Smurtas (N=48)	Patyčios (N=31)	„Įžeidžiantys komentarai po nuotraukomis, nuotraukų iškraipymas“; „Užgauliojimai išreikšti „postais“; „Baisios įžeidžiančios žinutės“; „Įžeidžiančios frazės“; „Neramina užgauliojimai, dažnai gaunami iš asmenų“; „Nemalonios žinutės“; „Dergimasis“; „Šmeižtas“ ir pan.
	Smurto apraiškos (N=7)	„Žaidimai, kai žudomi žmonės“; „Baisios nuotraukos skriaudžiamų gyvūnų ir pan.“; „Smurtiniai video“ ir pan.
	Gąsdinimas, bauginimas (N=5)	„Svetimas žmogus gali tave sekti, pradėti rašyti bauginančias žinutes ir gąsdinti“; „Grasinančios žinutės“; „Kas nors kam nors grasinti“ ir pan.
	Diskriminacija (N=3)	„Diskriminacija“; „Socialinis pažeminimas“ ir pan.
	Priekabiavimas (N=2)	„Iškrypėliai prisidengę svetimais vardais, amžiumi (ypač soc. tinkluose)“; „Įvairūs priekabiaujantys musulmonai“ ir pan.
Žalingas interneto turinys (N=37)	Informacijos netikrumas, neaiškumas (N=18)	„Manau kad netikros istorijos, apgaudinėjimai“; „Melagingos žinios, netikra informacija“; „Nusipirkti prekę ir būti apgautas“ „Daug informacijos ir neaiškumas, kuri teisinga ir tinkama“; „Daug klaidingos informacijos apie rūpimus dalykus (egzaminus, stojimus, darbą) arba ši informacija yra netiksli“; „Klaidinga mokymosi informacija“ ir pan.
	Informacija ne pagal amžių (N=12)	„Skleidžiama netinkama informacija, kuri gali sutrikdyti vaiko tolimesnį gyvenimą“; „Suaugusiems skirti portalai, svetainės prieinami lengvai visiems“; „Netinkama informacija tam tikro amžiaus moksleiviams“ ir pan.
	Pornografija (N=6)	„Erotinės, pornografinės nuotraukos“;„ Daug nuogo kūno“ ir pan.

	Reklama (N=1)	„Įvairaus pobūdžio reklamos, skelbimai, pasiūlymai“ ir pan.
Asmeninės informacijos viešinimas, plagijavimas ir perėmimas (N=20)	Asmeninių duomenų viešinimas (N=12)	„Paviešinama tavo informacija, kurios tu nenorėjai viešinti, o tai padarė kiti“; „Paviešintos asmeninės nuotraukos“; „Informacijos teikimas nepažįstamiems asmenims“; „Asmeninių dalykų viešinimas internete gali sukelti problemų ne tik pačiam asmeniui, bet ir jo šeimai ir pan.
	Asmeninių duomenų perėmimas (N=8)	„Daug žmonių lankosi tuose tinkluose, kurie gali rinkti apie mus informaciją, o po to pakenkti“; „Pavardės, vardo pasisavinimas“; „Nuotrauka socialiniame tinklapyje yra prieinama visiems, tokiu būdu ja gali panaudoti kitiems blogiems tikslams“ ir pan.
Bendravimas su nepažįstamais žmonėmis (N=4)	Susitikimas su nepažįstamais interneto draugais (N=4)	„Susitikimas su nepažįstamais interneto draugais“; „Per soc. tinklapius jaunimas gali susipažinti su netinkamais draugais“ ir pan.
Interneto poveikis žmogui (N=2)	Priklausomybė (N=2)	„Vaikai apart kompiuterinių žaidimų daugiau nežino ką veikti“; „Daug laiko praleisdami prie interneto jie gali nukentėti“ ir pan.

*Kalba netaisyta lentelės tęsinys

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti ir gimnazistų kaip interneto vartotojų savivoką apie potencialias interneto grėsmes. Pagrindinės grėsmės, kurias įžvelgia gimnazistai yra asmeninių duomenų perėmimas ir atskleidimas. Kad internetiniuose socialiniuose tinkluose galima susidurti su asmeninių duomenų perėmimu mano 93,5 proc. gimnazistų, iš jų 60,75 proc. merginų (35,74 proc. pirmokių ir 25,01 proc. antrokių) ir 32,75 proc. vaikinų (13,07 proc. pirmokų ir proc. 19,68 antrokų). 89,9 proc. gimnazistų, iš jų 59,14 proc. merginų (33,71 proc. pirmokių ir 25,43 proc. antrokių) ir 30,76 proc. vaikinų (14,20 proc. pirmokų ir 16,56 proc. antrokų) mano, jog internete galima susidurti su asmeninių duomenų atskleidimu, kuomet internete gali paplisti tokie asmeniniai duomenys kaip vardas, pavardė, namų adresas, telefono numeris, gimimo data ir pan., kartais netgi tau visai to nenorint. Vadinasi asmeninių duomenų perėmimą ir atskleidimą kaip potencialas interneto grėsmes įžvelgia pirmokės ir antrokės merginos bei antrokai vaikinai. 88,1 proc. gimnazistų, iš jų 61,31 proc. merginų (35,12 pirmokių ir 26,19 proc. antrokių) ir 26,79 proc. vaikinų (13,1 proc. pirmokų ir 13,78 proc. antrokų) mano, jog internete gausu smurto apraiškų, paplitusios elektroninės patyčios. 5,34 proc. antrokų šios grėsmės neįžvelgia. Vadinasi, kad internete galima susidurti su patyčiomis mano pirmokės ir antrokės merginos bei pirmokai vaikinai. 85,1 proc. gimnazistų, iš jų 58,32 proc. merginų (33,92 proc. pirmokių ir 24,4 proc. antrokių) ir 26,78 proc. vaikinų (13,09 proc. pirmokų ir 13,69 proc. antrokų) sutinka, kad internete viena iš potencialių interneto grėsmių yra grasinimai. 5,37 proc. antrokų vaikinų šios grėsmės neįžvelgia. Vadinasi, kad internete galima susidurti su grasinimais mano pirmokės ir antrokės merginos bei pirmokai vaikinai. Grėsmę 80,4 proc. gimnazistų, iš jų

54,79 proc. merginų (33,35 proc. pirmokių ir 21,44 proc. antrokių) ir 25,61 proc. vaikinų (10,12 proc. pirmokų ir 15,49 proc. antrokų) įžvelgia ir bendraudami su nepažįstamais žmonėmis. 7,13 proc. antrokių merginų ir 5,35 proc. pirmokų vaikinų šios grėsmės neįžvelgia. Kad internete galima seksualiai priekabiauti mano 78,7 proc. mokinių, ypač merginos (55,03 proc.) ($\chi 2$ = 4,990, df = 1, $p<0,05$). 7,1 proc. antrokų vaikinų nesutinka su seksualinio priekabiavimo internete grėsme. Erotinius vaizdo įrašus 75,6 proc. gimnazistų įvardija kaip potencialią internetinę grėsmę, ypač merginos (54,17 proc.) ($\chi 2$ = 8,785, df = 1, $p<0,05$). 13,09 proc. vaikinų nesutinka su erotinių vaizdo įrašų internete grėsme. Kad internetas skatina priklausomybę mano 74,4 proc. gimnazistų. Asmeninių nuotraukų ir vaizdo įrašų viešinimo grėsmę įžvelgia 73,2 proc. gimnazistų. Tik 66,6 proc. gimnazistų mano, jog internetiniuose socialiniuose tinkluose galimas diskriminacijos kurstymas dėl tautybės, odos spalvos, tikėjimo, papročių, tradicijų ir t.t. Necenzūrinių žodžių vartojimas – mažiausiai svarbi grėsmė tiriamųjų požiūriu. Taip mano 60,1 proc. gimnazistų. Necenzūrinių žodžių vartojimo grėsmę mažiausiai įžvelgia vaikinai ($\chi 2$ = 6,801, df = 1, $p<0,01$). Iš gautų tyrimo rezultatų ir remiantis studijuota literatūra galima teigti, jog gimnazistai suvokia, kad greta daugelio naudų, gaunamų virtualiu būdu jungiantis prie socialinių tinklų, informacinių ar pramogų šaltinių, šie šaltiniai gali tapti ir tam tikrų grėsmių ir pavojų šaltiniu. Paaugliai suvokia ir įvardija bei įžvelgia įvairias potencialias interneto grėsmes, tačiau ar jie yra jas įsisąmoninę abejotina. Norėdami patys išbandyti, smalsumo vedami jaunuoliai dažniausiai susiduria su šiomis grėsmėmis: nepageidaujamu skverbimusi į interneto vartotojo paauglio emocinę sritį (smurtas, asmeninės informacijos viešinimas, seksas) ir į paauglio fizinę bei psichinę sveikatą (priklausomybė) (žr. 7 pav.).

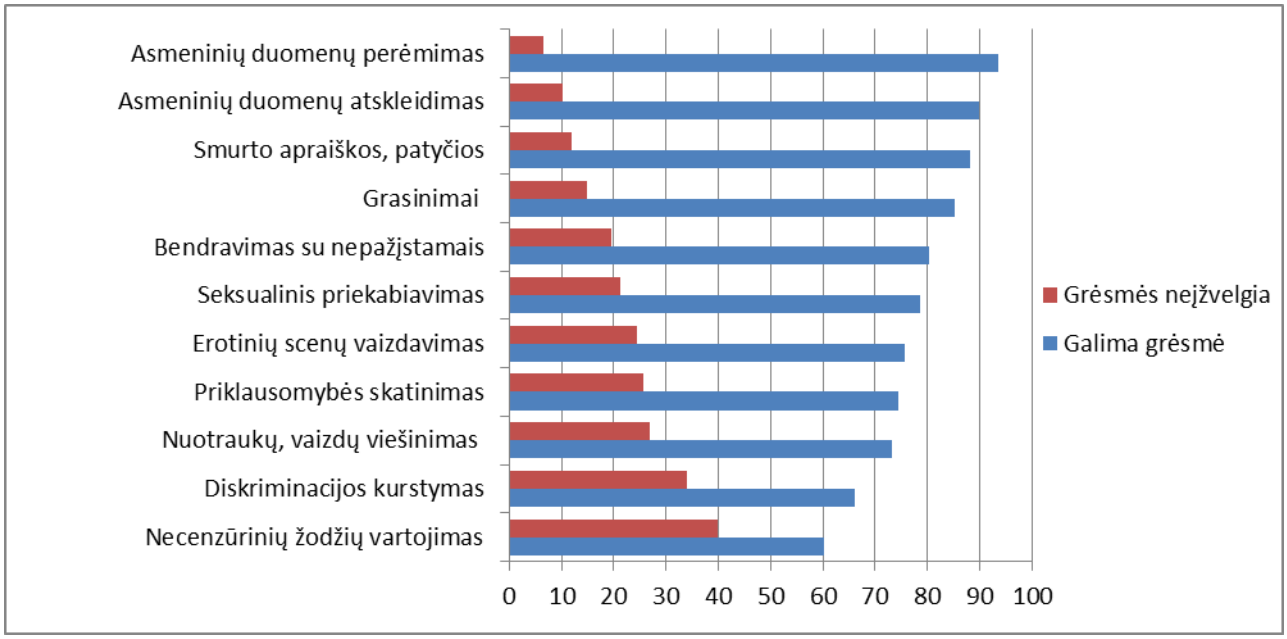

7 pav. Tiriamųjų savivoka apie potencialias interneto grėsmes (proc.)

Gimnazistų buvo klausiama apie jų pačių arba jų draugų susidūrimą su internetinėmis grėsmėmis. 45,2 proc. gimnazistų (N=76), iš jų 33,31 proc. merginų (17,84 proc. pirmokių ir 15,47 proc. antrokių) ir 11,89 proc. vaikinų (4,16 proc. pirmokų ir 7,73 proc. antrokų), teigė, jog buvo susidūrę su internetinėmis grėsmėmis, kai buvo pažeidžiamos jų teisės. Vadinasi tiek merginos tiek vaikinai patiria internetines grėsmes.

Dažniausiai mokiniai internetu gauna bjaurias ir užgaulias žinutes. Bjaurias ir užgaulias žinutes gauna 72,4 proc. gimnazistų. Vadinasi iš vaiko yra tyčiojamasi, jis yra užgauliojamas, o taip pažeidžiama viena iš pagrindinių vaiko teisių – būti apsaugotam nuo bet kokio smurto ar išnaudojimo. Kita grėsmė, su kuria 28,9 proc. tiriamųjų susiduria – tai užgaulių žinučių (nuotraukų, vaizdo medžiagos ir kt.) išplatinimas internete, kad kiti galėtų jas pamatyti. Atskleidžiant asmeninę informaciją, pažeidžiama viena pagrindinių vaiko teisių – teisė į asmeninį gyvenimą ir privatumą. 23,7 proc. gimnazistų susilaukia grasinimų internete, 11,8 proc. patiria diskriminaciją, nes jų nepriima į vienokią grupę ar veiklą arba iš jos pašalina. (žr. 8 pav.).

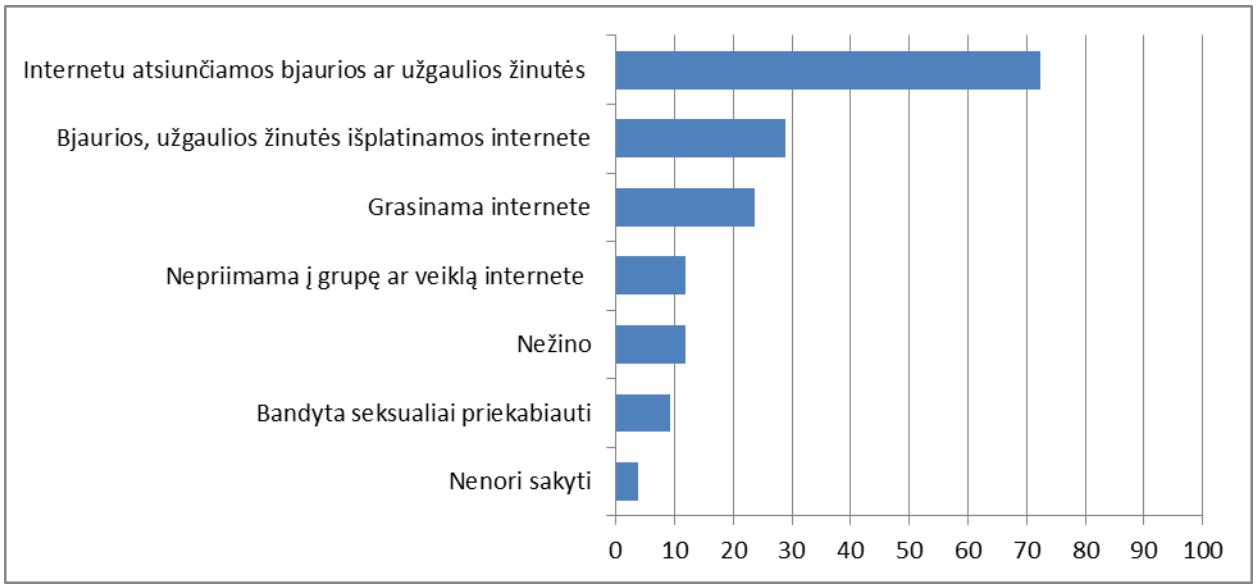

8 pav. Tiriamųjų susidūrimas su grėsmėmis internetiniuose socialiniuose tinkluose (proc.) (N=76)

Lyginant tyrimo duomenis pagal lytį nustatyta, jog prie mokinių internetinėje erdvėje bandoma priekabiauti ir seksualiai. Seksualinį priekabiavimą patiria merginos (8,9 proc.). Kad internetiniuose socialiniuose tinkluose daug grėsmių pritaria ir merginos ir vaikinai, tačiau paprašyti, kad jas įvardintų dažniausiai nežino 11,8 proc. vaikinų, nenori sakyti 3,9 proc. merginų. Iš gautų tyrimo rezultatų galima teigti, kad paauglių smalsumo siekis, noras viską išbandyti praktiškai sukuria naują terpę fiziškai ar psichiškai nukentėti. Vaikai dažnai susiduria su interneto grėsmėmis ir pavojais, kuomet pažeidžiamos jų teisės. Kita vertus remiantis studijuota literatūra tik realiai susidūrę su grėsmėmis, paaugliai galės suvokti tokio smalsumo grėsmes, jas įvardyti, o toks susidūrimas gali būti simboliniu ar net realiu skiepu ateityje į

rizikingas interneto sukuriamas naudas žiūrėti su sveiku atsargumu, padėti tinkamai suprasti interneto galias ir naudas.

Dėl patirtų internete grėsmių tik 2,6 proc. tiriamųjų kreipėsi pagalbos. Pagalbos į tėvus kreipėsi pirmokės merginos. Kiti gimnazistai pagalbos nesikreipė, nes pasak jų tai buvo ne toks reikšmingas įvykis ar reali grėsmė ir jie patys bandė ją spręsti. Susidūrę su internetinėmis grėsmėmis tiriamieji ėmėsi šių veiksmų: 64,5 proc. tiriamųjų bandė blokuoti tą asmenį, kad tas asmuo vėl negalėtų susisiekti, 39,5 proc. gimnazistų pašalino žinutes gautas iš to žmogaus, 32,9 proc. gimnazistų pakeitė slaptumo nustatymus/kontaktinius duomenis, 19,7 proc. kuriam laikui nustojo naudotis internetu. Tik 7,9 proc. gimnazistų pranešė apie problemą, kuomet paspaudė tinkle pagalbos ir panešimo apie netinkamą elgesį mygtuką, susisiekė su interneto pagalbos centru arba pranešė apie problemą interneto tiekėjui. Vadinasi susidūrę su grėsmėmis gimnazistai labiau linkę nemalonią situaciją išgyventi patys nei kreiptis į ką nors pagalbos. Tiriamiesiems susidūrus su nemalonumais svarbus tampa anonimiškumas, jog apie tai niekas nesužinotų, todėl jie labai dažnai linkę apie jų patirtą neigiamą patirtį niekam nesipasakoti ir pagalbos nesikreipti. Susidūrę su grėsme jie dažniausiai patys bando ją spręsti ir tik labai retais atvejais praneša apie problemą pagalbos tinklui, paspaudžia panešimo apie netinkamą elgesį mygtuką, susisiekia su interneto pagalbos centru arba praneša apie problemą interneto tiekėjui. (žr. 9 pav.).

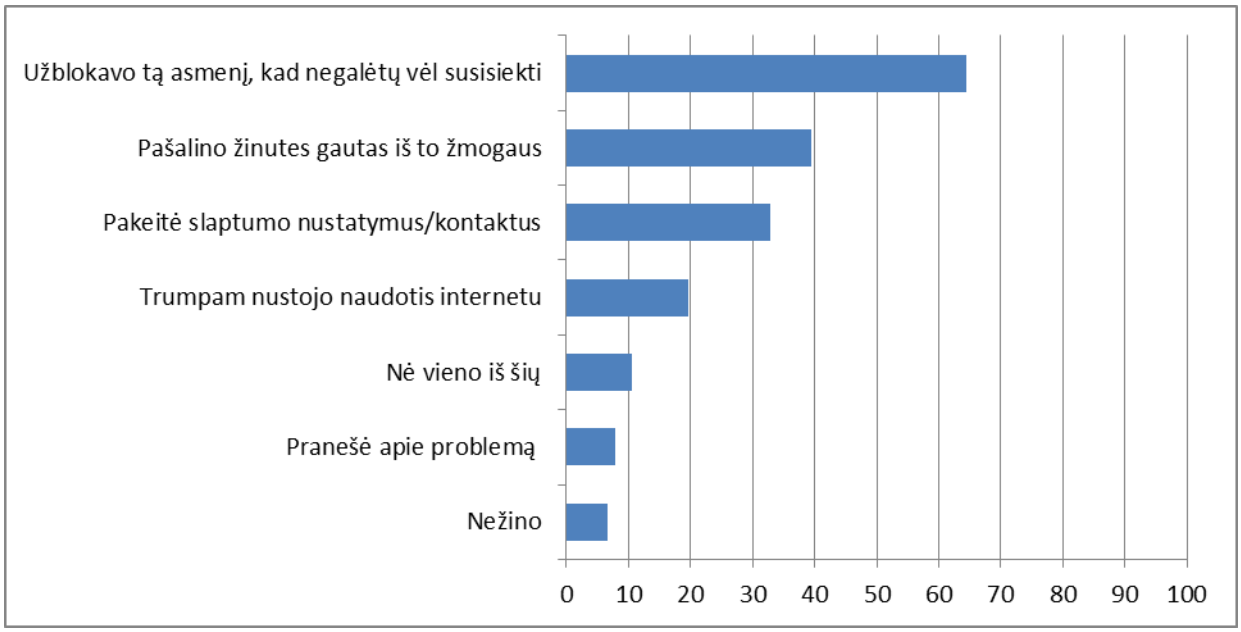

9 pav. Tiriamųjų veiksmai po susidūrimo su grėsmėmis internetiniuose socialiniuose tinkluose (proc.) (N=76)

Gimnazistų buvo klausiama ir apie asmenis į kuriuos jie kreiptųsi pagalbos jei jų teisės internete būtų pažeistos. 60 proc. mokinių pagalbos kreiptųsi į tėvus, 42,4 proc. tiriamųjų

pagalbos kreiptųsi į draugus. 18,8 proc. geriau nesikreiptų pagalbos išvis, nei kreiptųsi į socialinį pedagogą, psichologą, mokytojus ar klasės auklėtojus. 25,9 proc. mokinių kreiptųsi pagalbos į „Karštąją liniją“, kuri atsakinga už neteisėtos ir žalingos informacijos platinimo internete stabdymą. Iš gautų tyrimo rezultatų ir remiantis D. Brasienės (2010) atlikto tyrimų duomenimis galime daryti išvadą, jog tiriamieji pagalbos linkę kreiptis į asmenis, esančius iš artimos jų socialinės aplinkos – pirmiausia į tėvus, ir draugus, kurie šio amžiaus tarpsnio vaikams daro didžiausią įtaką ir nuo kurių jie yra priklausomi. Taip pat gimnazistai linkę pagalbos nesikreipti visai nei jos kreiptis į mokyklos bendruomenę, vadinasi tarp mokinių ir mokytojų nėra artimų santykių palaikymo, nepakankamas bendravimas ir bendradarbiavimas, mokiniai nelabai pasitiki mokytojais ir mano, jog tai ne tie asmenys, kurie padėtų išspręsti susidariusias problemas (žr. 10 pav.).

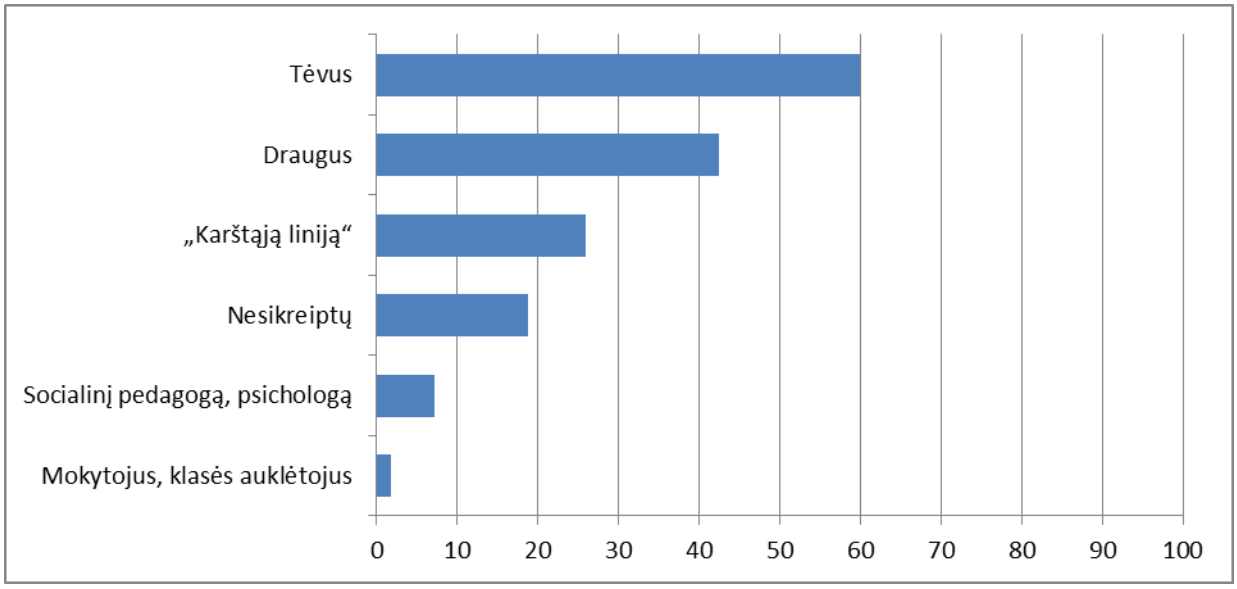

10 pav. Asmenys ir šaltiniai, į kuriuos gimnazistai kreiptųsi pagalbos, jei jų teisės internete būtų pažeistos (proc.)

Į klausimą apie jų tėvų žinias, ką jie veikia internete, dauguma tyrime dalyvavusių gimnazistų teigė, kad jų tėvai mažai žino apie tai ką jie veikia internete. Taip mano 74,1 proc. tiriamųjų. 57,6 proc. gimnazistų teigia, kad jų tėvams tik iš dalies rūpi kaip jie leidžia savo laisvalaikį, o tai tik patvirtina ankstesnes tyrimo metu padarytas išvadas. Tėvų domėjimasis gimnazistų veikla internete pasireiškia tėvų buvimu netoliese, kai jų vaikas naudojasi internetu, taip teigia 55,9 proc. gimnazistų. Nors gimnazistai ir mano, jog jų tėvams visiškai neįdomu, ką jų vaikas veikia internete, 49,4 proc. gimnazistų vis dėlto teigia, kad jų tėvai kalbasi su jais apie tai ką veikia internete. 44,1 proc. gimnazistų teigia, kad jų tėvai juos skatina savarankiškai tyrinėti ir aiškintis. Tiriamieji teigia, jog tėvai nelinkę sėdėti šalia, kai gimnazistai naršo internete, taip pat tėvai nelinkę su vaikais internete dalyvauti bendroje veikloje. Iš to galima daryti išvadą, jog tėvai

labai mažai domisi gimnazistų veikla internete. Tėvų veikla orientuota paviršutinišką kalbėjimąsi su vaiku, buvimą netoliese, kai vaikas naršo internete, tačiau ne į dalyvavimą bendroje veikloje, pagalbos teikimą kai jos reikia (žr. 11 pav.).

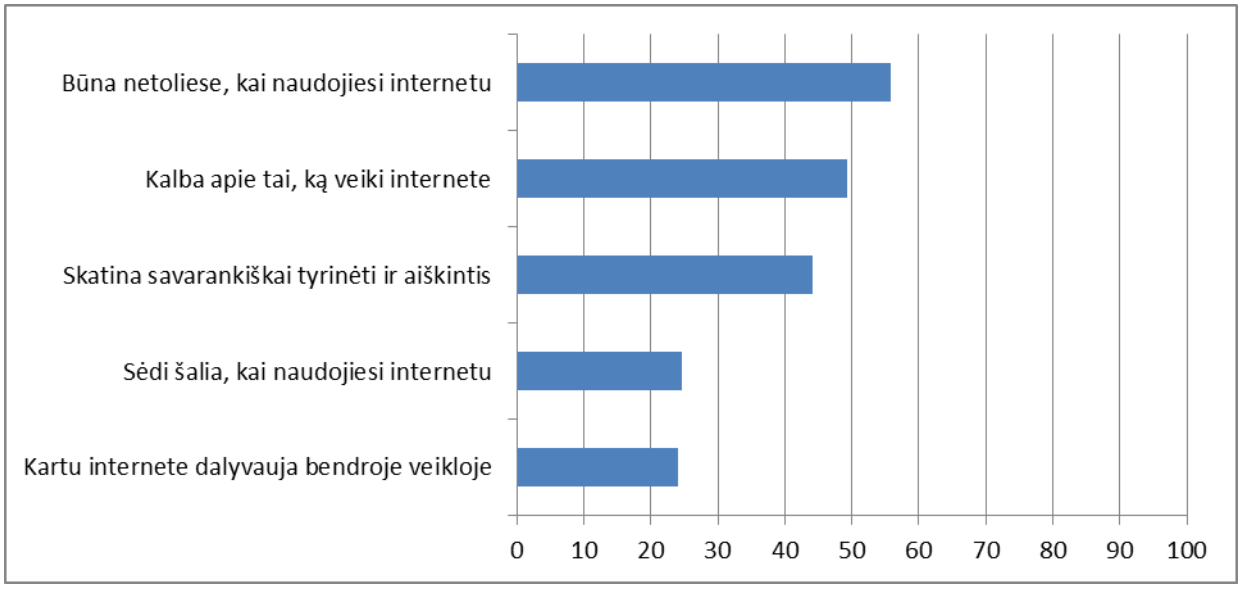

11 pav. Tėvų domėjimasis gimnazistų veikla internete mokinių požiūriu (proc.)

Tyrimu išsiaiškinta, ar pedagogai domisi gimnazistų veikla internete. Ar teikiama informacija vaikų saugiam darbui internete užtikrinti. Iš gautų rezultatų matyti, jog didelė dalis tyrime dalyvavusių mokinių mano, jog pedagogai vis dėlto nesidomi ką gimnazistai veikia internete. Informacijos pasak mokinių kaip saugiai naršyti internete teikia labai mažai. Tyrimo rezultatai parodė, kad pedagogų veikla labiau orientuota į paaiškinimus, patarimus ir nurodymus. 50 proc. gimnazistų teigė, jog pedagogai jiems davė patarimų kaip saugiai naudotis internetu, 44 proc. gimnazistų pedagogai patarė kaip reiktų elgtis su kitais žmonėmis internete. 44,1 proc. mokinių pedagogai bandė paaiškinti kokios internetinės svetainės yra geros, o kurios blogos. 43,5 proc. gimnazistų teigė, jog mokytojai jiems nustatė taisykles, ką jie gali daryti internete mokyklos ribose. Kad pedagogai su vaiku kalbasi apie tai ką jie veikia internete, teikia jiems pagalbą kai mokiniai susiduria su grėsmėmis ir rizikomis mano tik ne didelė dalis tiriamųjų. 27,6 proc. tiriamųjų teigia, jog mokytojai yra kalbėję su jais, ką gimnazistai veikia internete. 14,7 proc. gimnazistų teigia, kad pedagogai kalbėjosi su jais, ką reikėtų daryti, jei kas nors internete priverstų juos nuliūsti ar sutrikdytų. 7,6 proc. mokinių nurodė, kad mokytojai yra padėję, kai kažkas tiriamuosius internete buvo nuliūdinę ar sukėlė nerimą. Vadinasi pedagogai labai mažai domisi gimnazistų veikla internete. Pedagogų veikla orientuota į paaiškinimus, patarimus ir nurodymus, o ne į kalbėjimąsi su vaiku ir pagalbos teikimą (žr. 12 pav.).

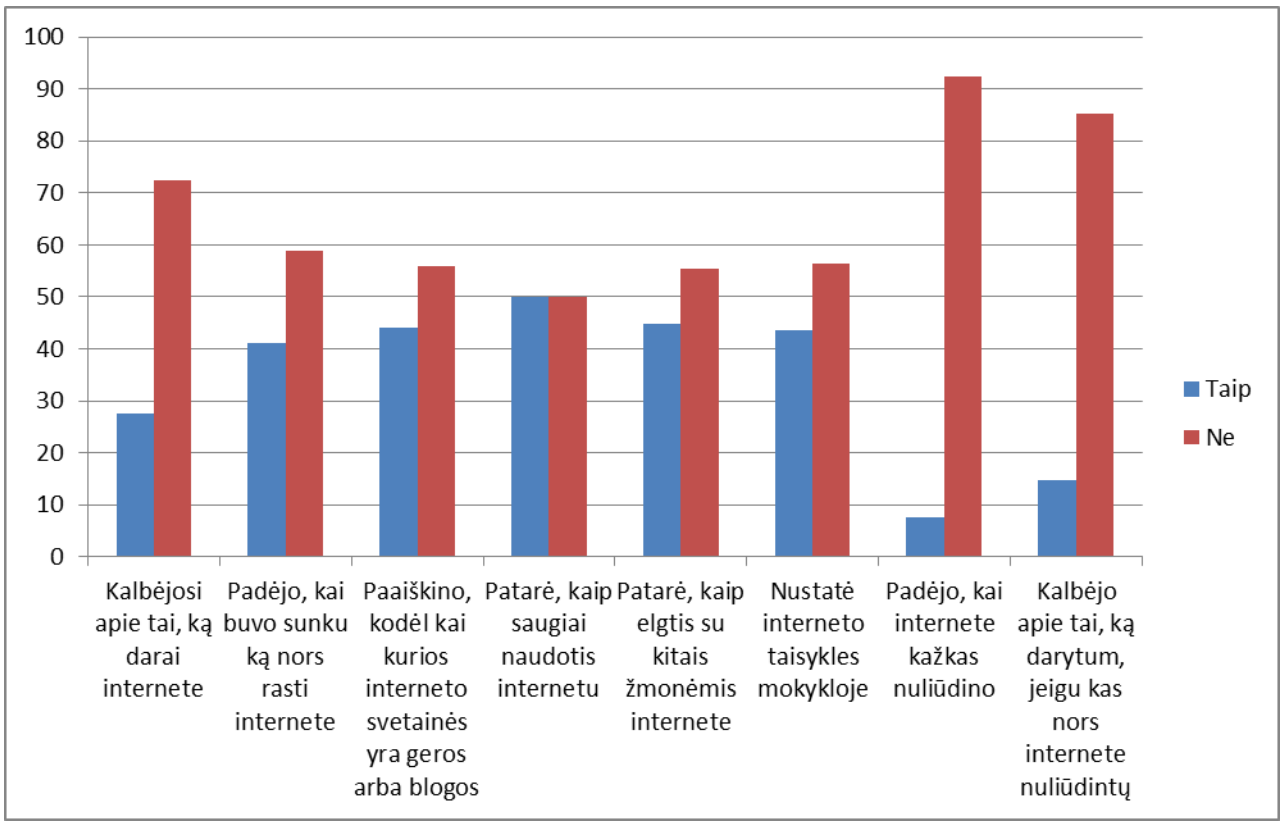

12 pav. Pedagogų domėjimasis gimnazistų veikla internete mokinių požiūriu (proc.)

Tyrimo metu siekta atskleisti asmenis ir šaltinius iš kurių gimnazistai gauna ar gavo patarimų kaip saugiai naudotis internetu (žr. 13 pav.). Pagrindiniai informacijos šaltiniai kaip saugiai naudotis internetu yra televizija, radijas, laikraščiai, žurnalai. Taip teigia 69,4 proc. tiriamųjų. 64,1 proc. gimnazistų teigia, jog informacijos ne ką mažiau galima rasti ir mokyklos stenduose, plakatuose ir lankstinukuose. 63,5 proc. gimnazistų informacijos ieško internetinėse svetainėse ir internetiniuose puslapiuose. Asmenys dažniausiai teikiantys informaciją apie saugų darbą internete pasak tiriamųjų yra giminaičiai. 64,7 proc. gimnazistų teigia, jog patarimų yra gavę iš brolių, seserų, tetų, dėdžių ir kitų artimų giminaičių. Informaciją teikia draugai ir bendraklasiai. Taip teigia 63,5 proc. tiriamųjų. Mažiausiai patarimų tiriamieji yra gavę iš mokyklos bendruomenės, išskyrus mokytojus, kurie informuoja mokinius apie saugų dalyvavimą internete pamokų metu. Kad mokytojai duoda patarimų pamokų metu teigia 52,9 proc. gimnazistų, ypač pirmos gimnazijos klasės mokiniai (31,15 proc.). Iš to galima daryti išvadą, jog mokiniai vienokiais ir kitokiais būdais, bet vis dėlto yra šviečiami ir informuojami apie vaikų saugų darbą internete. Informacijos apie saugų naršymą jie gauna iš įvairių asmenų ir informacinių šaltinių, tačiau matyt ne itin dažnai ir pakankamai, kad vis dėlto neįsisąmonina realių internetiniuose socialiniuose tinkluose tykančių grėsmių ir pavojų, susiduria su jais ir išgyvena neigiamus jausmus.

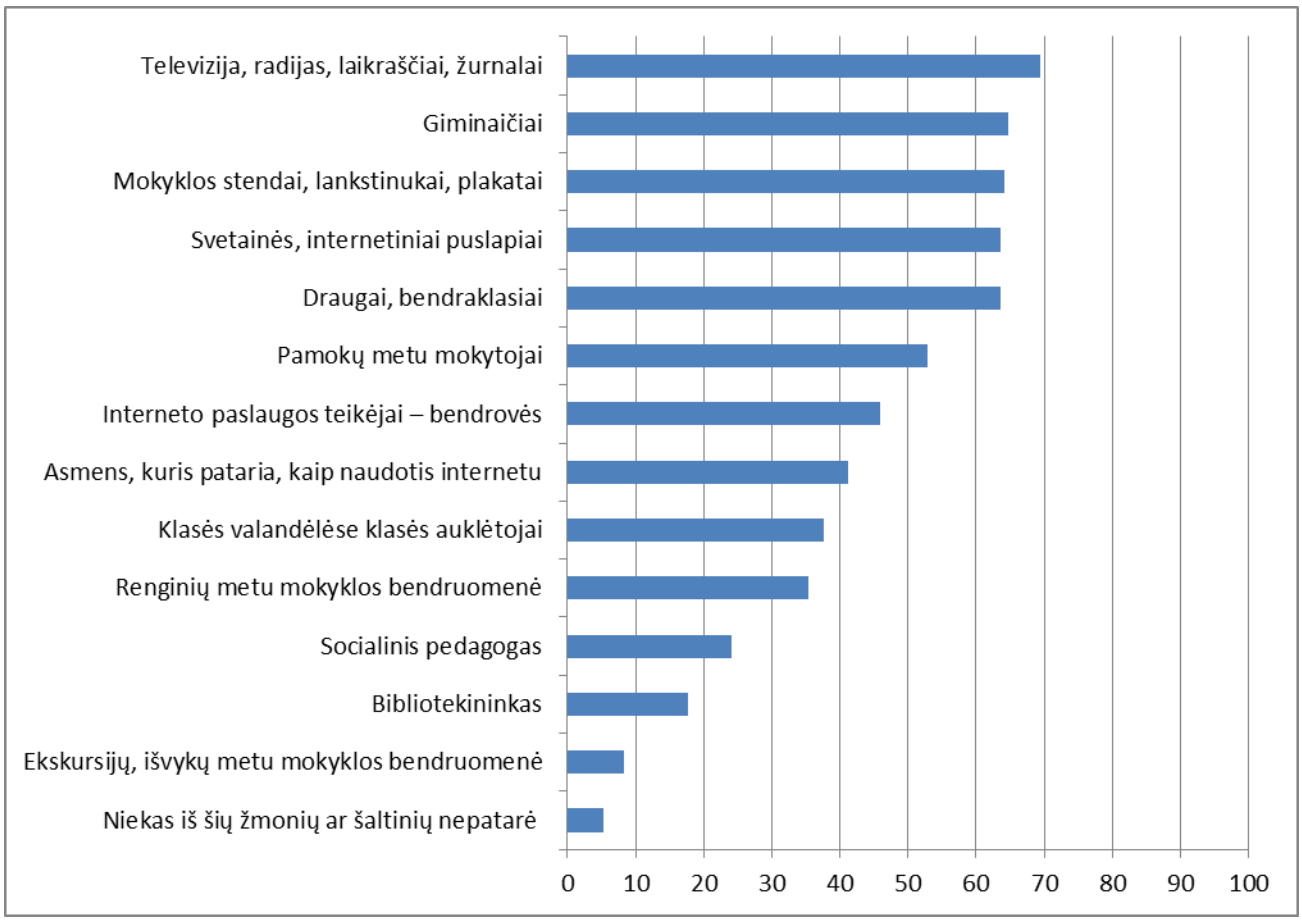

13 pav. Asmenys ir šaltiniai teikiantys informacijos kaip gimnazistams saugiai naršyti internete (proc.)

Gimnazistų buvo klausiama ir apie tai ar jie yra savo draugams patys siūlę būdus kaip galima saugiai naudotis internetu. 38,2 proc. gimnazistų, iš jų 31,15 proc. merginų ir 7,05 proc. vaikinų, teigė, jog yra draugams patarę kaip saugiai naudotis internetu. Vadinasi gimnazistai retai savo draugams siūlo saugaus naršymo internete būdus, nors ir jaučiasi turintys pakankamai žinių bendravimui internete. Iš to galima daryti išvadą, jog gimnazistai nėra pakankamai įsisąmoninę internetinių grėsmių, jų realaus pavojaus kad galėtų apie tai kalbėtis su savo bendraamžiais ir pasiūlyti jiems būdus kaip naršyti internete saugiai.

3.3. Pedagogų požiūris į galimus vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose

Siekiant išsiaiškinti pedagogų požiūrį į vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose buvo anketuojami 35 pedagogai, tarp jų ir socialinis pedagogas, bibliotekininkas ir karjeros koordinatorius (žr. priedą Nr. 2).

Norint išsiaiškinti pedagogų požiūrį į mokinių patiriamas internetines grėsmes ir pavojus internetiniuose socialiniuose tinkluose, kuomet pažeidžiamos vaikų teisės, pedagogų buvo klausiama apie jų pačių susidūrimą su vaikų teisių pažeidimais internetiniuose socialiniuose tinkluose, dirbant su jaunu žmogumi. 10 apklausoje dalyvavusių mokytojų teigė susidūrę su vaiko teisių pažeidimais internetiniuose socialiniuose tinkluose. Mokytojai pabrėžė, jog susidūrimų vaiko teisių pažeidimais gausu ne tik socialiniuose tinklalapiuose, bet ir internetiniuose žaidimuose bei reklamose. Daugiausia pedagogai teigė susidūrę su vaiko teisės į asmens privatumą ir asmeninio gyvenimo pažeidimais, kuomet mokinių nuotraukos buvo paviešinamos internete be jų sutikimo. Vadinasi, pedagogai dirbdami su jaunu žmogumi susiduria su vaiko teisių pažeidimais internetiniuose socialiniuose tinkluose, apie juos žino ir sutinka, kad šių pažeidimų prevencija yra aktuali ir svarbi šiandieniniame jaunų žmonių gyvenime, siekiant, kad šių pažeidimų internetiniuose tinkluose sumažėtų.

Kad vaiko teisės internetiniuose socialiniuose tinkluose yra pažeidinėjamos mano 13 apklausoje dalyvavusių mokytojų, 18 respondentų teigia, jog teisės pažeidžiamos šiuose tinkluose tik iš dalies. Vadinasi mokytojai sutinka, jog vaiko teisės šiuose tinkluose yra pažeidinėjamos ir tai opi šių dienų problema. Kalbėdami apie vaikų teisės pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose mokytojai pabrėžia vaiko teisės į privatumą ir asmeninį gyvenimą, taip pat teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo pažeidimais. Pedagogai sutinka, kad iš dalies pažeidžiama ir vaiko teisė sveikai augti ir vystytis, nes internetas pasak jų sukelia priklausomybę ir taip dažnai nukenčia mokinių darbas, poilsis, pablogėja sveikata. Teisė į laisvalaikį pasak jų pažeidžiama tik iš dalies. Respondentai pripažįsta, kad gimnazistams dalyvaujant internetiniuose socialiniuose tinklalapiuose dažnai susiduriama su įvairiomis interneto grėsmėmis ir rizikomis, žalingu interneto turiniu. Susidūrus su grėsmėmis ir rizikomis pažeidžiamos tokios pagrindinės vaiko teisės kaip teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą, teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo formų. Dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose pasak respondentų dažnai sukelia priklausomybę, o taip pažeidžiama viena pagrindinių teisių – tai teisė sveikai augti ir vystytis. Vadinasi mokytojai sutinka, kad internete vaikai dažnai susiduria su žalingu interneto turiniu, kuomet pažeidžiamos jų teisės, todėl pedagogams atsiranda naujas uždavinys – surasti būdus kaip apsaugoti mokinius nuo tokių virtualios aplinkos grėsmių kaip elektroninės patyčios,

priekabiavimas, žalingas ir neteisėtas turinys ir pan., siekiant kad vaikų naršymas internetiniuose socialiniuose tinkluose būtų saugesnis.

Pedagogų buvo klausiama ir apie mokinių patiriamas internetines grėsmes ir rizikas internetiniuose tinklalapiuose, jų nuomone. 30 pedagogų sutiko, jog pagrindinės grėsmės su kuriomis vaikai gali susidurti šiuose tinklalapiuose yra asmeninės informacijos (vardo, pavardės, namų adreso ir pan.) atskleidimas, nuotraukų ir vaizdo įrašų paviešinimas, patyčios ir smurtinių scenų vaizdai bei besivystanti priklausomybė. Vadinasi mokytojai sutinka, kad mokiniai kartais dėl savo nepakankamo amžiaus, subrendimo, nesuvaldomo smalsumo ir noro išbandyti poreikių, manymo „kad man taip nenutiks“ bei nesugebėjimo atsirinkti tinkamos informacijos susiduria su žalingu interneto turiniu, todėl pedagogai turėtų suvokti, kad jie yra vieni pagrindinių asmenų, privalantys ir turintys šviesti ir informuoti mokinius šia tematika.

Atskleidžiant gimnazijos mokinių patiriamas interneto grėsmes ir pavojus pedagogų požiūriu, pedagogų buvo klausiama apie tai, ar gimnazistai jiems pasakoja apie susidūrimus ir grėsmes patiriamas internetiniuose tinklalapiuose. Tik 8 mokytojams mokiniai yra pasakoję apie grėsmes su kuriomis jie susiduria internete. Mokytojai teigė, jog vaikai jiems pasakoja, jog internetinėje erdvėje iš jų yra tyčiojamasi, rašomi įžeidžiantys komentarai po jų nuotraukomis. Taip pat internete paviešinama jų asmeninė informacija – nuotraukos, namų adresas. Vienas pedagogas teigė, jog jam mokinys yra guodęsis apie tai, kad internete yra susilaukęs gąsdinimų, kurie vėliau persikėlė ir į realų gyvenimą. Kitas pedagogas kalbėdamas apie gimnazistų patiriamas grėsmes ir rizikas, akcentavo internetą kaip priklausomybę, jam mokinys yra pasakojęs, jog prie interneto praleidžia visą naktį, kartais nepadaro namų darbų. Jo nuomone, internete įgyjamas polinkis smurtauti, ypač žaidžiant smurtinius internetinius žaidimus, sutrinka bendravimas natūralus, traukia virtualus. Vis dėlto didžiajai daliai mokytojų gimnazistai nelinkę atskleisti grėsmių ir pavojų su kuriais jie susiduria internetiniuose tinklalapiuose. Iš to galima daryti išvadą, jog nors mokiniai ir susiduria su internetinėmis grėsmėmis ir pavojais, tačiau vis dėlto mokiniai nelinkę pasakotis pedagogams apie tai. Pedagogai, turintys šviesti ir informuoti mokinius apie saugų darbą internete dažnai apie mokinių patiriamas internetines grėsmes ir rizikas nežino, jiems mokiniai paprasčiausiai nesipasakoja apie tai.

Anketuojant pedagogus buvo siekiama išsiaiškinti ir jų požiūrį į mokinių lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastis. Pagrindinė priežastis pasak mokytojų dėl ko mokiniai lankosi internetiniuose socialiniuose tinkluose yra noras bendrauti su draugais, taip mano 28 apklausos dalyvių. Kita ne ką mažiau svarbesnė priežastis yra noras susipažinti su draugais, taip mano 19 pedagogų. Noras žaisti kompiuterinius žaidimus, pasak 18 tiriamųjų taip pat svarbi priežastis mokiniams, dėl ko jie lankosi internetiniuose socialiniuose tinkluose. Vadinasi pedagogai sutinka, kad lankydamiesi internetiniuose socialiniuose tinkluose

gimnazistai tenkina savo svarbiausią poreikį tokiame amžiuje – tai bendravimą su draugais, pažįstamais, naujų santykių užmezgimą. Taip pat internete leidžiamas gimnazistų laisvalaikis, žaidžiant internetinius žaidimus. Vadinasi pedagogai sutinka su tuo, kad šių dienų jaunuoliams internetas tampa kasdienine veiklos dalimi be kurios neįsivaizduojamas jaunuolio gyvenimas (žr. 14 pav.).

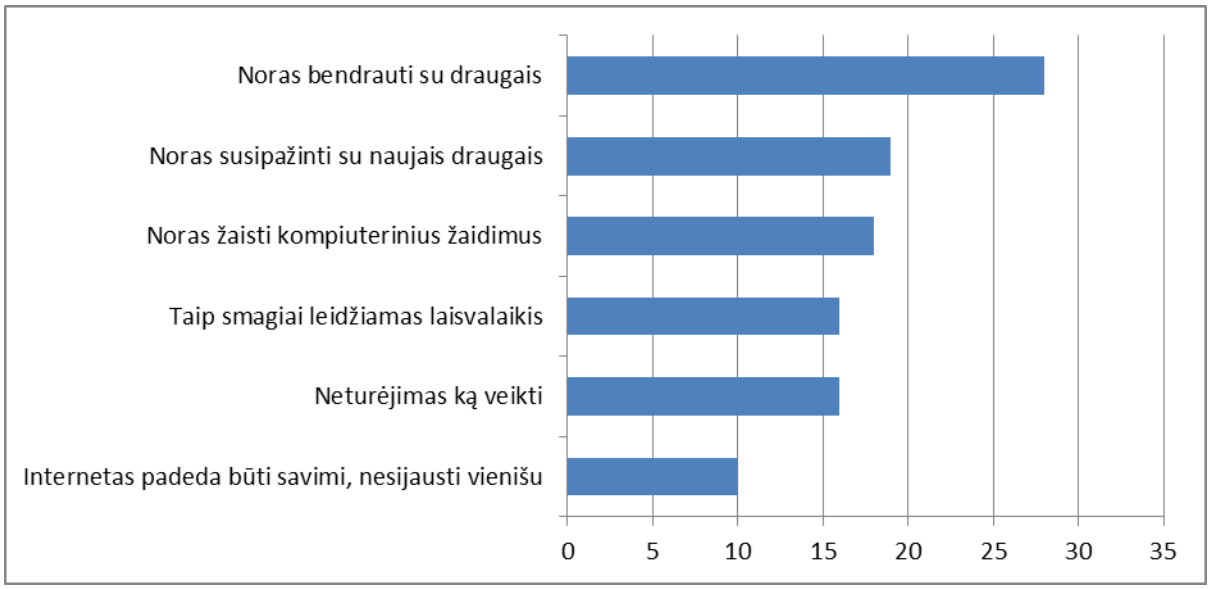

14 pav. Gimnazistų lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastys pedagogų ir kitų gimnazijos darbuotojų požiūriu

3.4. Pedagogų galimybės užtikrinti vaiko saugų darbą internete lyginant mokytojų ir mokinių požiūrį

Siekiant išsiaiškinti mokytojų galimybes užtikrinti jų mokinių saugų darbą internete buvo anketuojami 35 pedagogai, tarp jų ir socialinis pedagogas, bibliotekininkas ir karjeros koordinatorius (žr. priedą Nr. 2), o taip pat palygintas mokytojų ir mokinių požiūris į mokytojų turimas ir teikiamas galimybes užtikrinti vaikų saugų darbą internete, internetiniuose socialiniuose, tinkluose.

Atskleidžiant mokinių internetinių grėsmių ir pavojų, kuomet pažeidžiamos vaiko teisės prevencijos organizavimo ir įgyvendinimo gimnazijoje ypatumus, mokytojų buvo teiraujamasi apie asmenis ir šaltinius, kurie jų nuomone turėtų šviesti mokinius apie jų saugų darbą internete. Pagrindiniai asmenys turintys šviesti ir informuoti vaikus apie jų darbą internete pasak tiriamųjų yra tėvai. Taip mano 34 apklausoje dalyvavę pedagogai. Lyginant mokytojų ir mokinių požiūrį apie tėvų švietimą respondentų nuomonės sutampa. Mokiniai ir mokytojai sutinka su tuo, kad tėvai yra svarbūs asmenys, turintys šviesti ir informuoti savo vaikus apie saugų dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose. Pedagogai mano, kad būtent tėvai turi kalbėtis su vaikais apie saugų darbą internete. Mokiniai pripažįsta, jog tėvai yra tie asmenys, į kuriuos jie kreiptųsi

pagalbos, jeigu susidurtų su internetinėmis grėsmėmis, kuomet būtų pažeistos jų teisės. Mokykloje informuoti ir šviesti mokinius šia tema, pasak pedagogų, turi socialinis pedagogas. Žiniasklaida taip pat ne ką mažiau svarbus šaltinis pasak mokytojų turintis teikti informaciją ir šviesti mokinius šia tema. Kad šia tema turi šviesti ir informuoti klasės auklėtojai, psichologai ir dalykų mokytojai mano mažiau kaip pusė pedagogų dalyvavusių apklausoje. Vadinasi nors mokytojai ir suvokia bei žino apie vaikų patiriamas grėsmes ir pavojus internete, jiems mokiniai ne dažnai, bet vis dėlto yra pasakoję susidūrę su šiomis grėsmėmis, tačiau jie linkę manyti, kad jie nėra tie asmenys, turintys šviesti ir informuoti mokinius šia tematika. Mokytojai linkę šį darbą priskirti atlikti tėvams ir socialiniam pedagogui, nors literatūroje ir pabrėžiamas ne tik tėvų ir socialinio pedagogo, bet ir dalykų mokytojų ir klasės auklėtojų vaidmuo. (žr. 15 pav.).

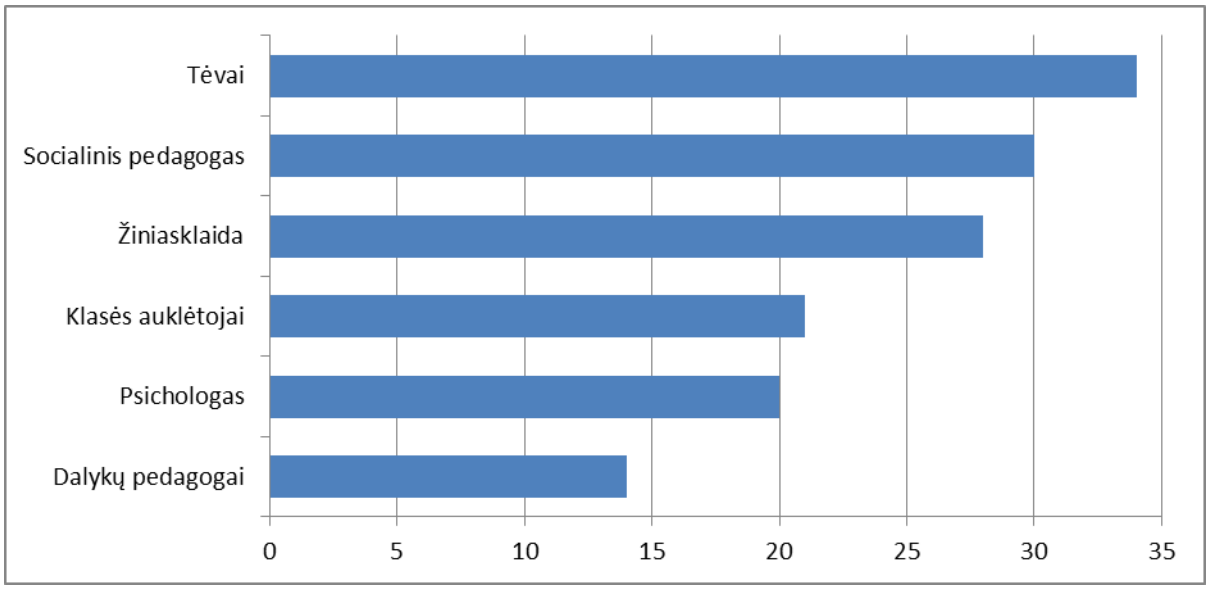

15 pav. Asmenys ir šaltiniai turintys šviesti ir informuoti mokinius apie saugų darbą internete pedagogų ir kitų gimnazijos darbuotojų požiūriu

Siekiant išsiaiškinti prevencijos organizavimo ir įgyvendinimo gimnazijoje ypatumus, pedagogų buvo klausiama apie tai ar mokiniai turi patys domėtis kaip saugiai dalyvauti, naršyti internetiniuose socialiniuose tinkluose ir internete. Visi apklausoje dalyvavę mokytojai mano, kad mokiniai turi patys domėtis kaip saugiai dalyvauti internetiniuose socialiniuose tinkluose ir kaip saugiai naršyti internete. Pasak pedagogų mokiniai greičiau nei mokytojai ar tėvai priima naujoves, todėl turi patys mokėti save apsaugoti internetinėje erdvėje, ugdyti atsakomybę už savo veiksmus, būti sąmoningi piliečiai. Pasak jų per prievartą niekam nieko nereikia aiškinti, todėl kad prievarta dar labiau skatina nei draudimas. Mokiniai turi stengtis išmokti analizuoti situaciją ir priimti tinkamiausią sprendimą. Jie turi suvokti kokios pasekmės jų laukia. Tik žinojimas ir atsakomybė pasak mokytojų už savo saugumą padeda apsaugoti nuo netikėtumų. Pedagogai teigia, jog mokinys turi išmokti saugoti savo privatų gyvenimą, reputaciją, būti

savarankiškas, nes visko sukontroliuoti tiesiog neįmanoma. Nors literatūroje taip pat pabrėžiamas vaikų sąmoningumas prisiimant atsakomybę už savo veiksmus, tačiau pabrėžiamos ir amžiaus ribos – kuo vyresnis vaikas tuo didesnę atsakomybę jam tenka prisiimti už savo veiksmus. Literatūroje teigiama, jog jaunesnio amžiaus vaikai per maži suvokti tikrųjų internetinių grėsmių pavojų ir pasekmių už savo neatsargius veiksmus. Taip pat minimi ir jautresni, uždaresni vaikai, kurie dažniau nei savimi pasitikintys, bendraujantys vaikai linkę pernelyg stipriai išgyventi neigiamus išgyvenimus, dėl patirtų grėsmių internete, labiau linkę į internetinę priklausomybę. Šiems vaikams dažniau prireikia pagalbos, kuri būtina tiek iš tėvų pusės, tiek iš mokyklos bendruomenės bei žiniasklaidos ir šie asmenys turi tai suvokti ir šviesti mokinius šia tema. Lyginant mokytojų ir mokinių nuomones apie sąmoningumą ir atsakomybės prisiėmimą už savo veiksmus internetinėje erdvėje jos sutampa. Mokiniai pripažįsta turį pakankamai žinių apsaugoti save internete ir mano esantys pakankamai subrendę ir galintys prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Vadinasi pedagogai ir mokiniai žino apie internete tykančias pavojus ir grėsmes, žino, jog galima su jomis susidurti. Tačiau nereikėtų pamiršti, jog mokiniai dažniausiai neįvertina tikrojo šių grėsmių pavojaus, jų sukeliamų pasekmių ir galimos žalos. Apie patirtas grėsmes mokiniai linkę niekam nesipasakoti, neigiamus jausmus išgyventi patys. Mokytojai „kratydamiesi“ atsakomybės ir primesdami, jog tai tėvų pareiga dažniausiai nesigilindami į mokinių pasikeitusį elgesį, nepasikalbėdami su juo tik dar labiau skatina jį užsisklęsti savyje ir niekam mokinys apie patirtą nemalonų įvykį stengiasi nesipasakoti. Pedagogai turi suvokti, jog būtent šiame amžiuje svarbus tampa bendravimas, noras kažkam atsiverti, pasidalinti apie savo neigiamus jausmus ir sulaukti pagalbos ar bent patarimų. Refleksija, diskusija ir pokalbis tikėtina, yra labiausiai plėtotinos ir potencialiai veiksmingos priemonės, didinant vaikų psichologinį bei socialinį atsparumą, gebėjimą išgyventi neigiamus jausmus, susidariusią nemalonią situaciją išspręsti. Remiantis studijuota literatūra galima teigti, jog atpažinti grėsmes, didinti sąmoningumą, suvokti savisaugą galima tik esant grupinei išmoningų bei jautrių vaikų situacijoms pedagogų ir įvairių – teigiamų ir neigiamų – patyrimų turinčių mokinių. Prioritetiška ugdyti pedagogų ir mokinių gebėjimą drauge analizuoti jautrias temas, tradiciškai esančias tabu, neišsakytas, neišdiskutuotas. Mokiniai ir mokytojai turi nebijoti kalbėtis šia tema, o tam būtinas glaudus tiek mokinių, tiek mokytojų bei tėvų bendradarbiavimas.

Atskleidžiant prevencijos organizavimo ir įgyvendinimo gimnazijoje ypatumus, pedagogų ir kitų gimnazijos darbuotojų buvo klausiama apie tai ar jie informuoja ir šviečia mokinius apie galimus vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose. 22 apklausoje dalyvavę mokytojai teigė šviečiantys ir informuojantys mokinius apie vaikų saugų darbą internete. Tai dalykų mokytojai, klasės auklėtojai ir socialinis pedagogas. Vadinasi respondentai nors ir ne visi, bet vis dėlto šviečia mokinius šia tema: dalykų mokytojai ir

socialinis pedagogas stengiasi informuoti mokinius apie galimas grėsmes ir pavojus, pasakoja apie atvejus kai buvo pažeistas vaikų privatumas, saugumas, vaikai buvo įžeidinėjami, rekomenduoja vaikams nedėti nuotraukų į tinklalapius, nepasitikėti nepažįstamais draugais, neskelbti savo asmeninės informacijos ir duomenų. Vienas mokytojas apie internetą mokiniams pasakoja kaip apie naują priklausomybės formą, privatumo praradimą, rekomenduoja bendrauti su žmonėmis realybėje, o ne internetinėje erdvėje. Kitas mokytojas klasės valandėlės metu gimnazijoje rengia debatus, pasikviečia į pagalbą teisininkus, kurie papasakoja apie privatumo apsaugą. Dar kitas mokytojas su mokiniais nagrinėja temą „Asmens duomenų apsauga“, diskutuoja kokius duomenis kam galima teikti, kokios įstaigos rūpinasi vaiko teisių apsauga, kokią informaciją apie save galime teikti interneto portaluose. Pasak J. Ruškaus ir kt. (2010) daugybė priemonių ir rekomendacijų, kurios diegiamos mokyklos praktikoje, yra neveiklios ir neveiksmingos. Neveikia pernelyg paprastos ir moralizuojančios taisyklės, gąsdinimas, baime grįsta taktika. Būtina nevengti nepatogios terminologijos, nepatogios informacijos, tačiau didinti vaikų žinojimą ir supratimą, kas vyksta internete, vaikų suvokimą apie galimus spąstus internete ir galėjimą geriau atpažinti rizikas bei atsispirti interneto gundymams, ką ir daro gimnazijos pedagogai, tačiau ne didelė dalis iš jų, informuodami, pasakodami, bandydami integruoti šią temą į dalykų turinį. Pasak autorių pabrėžiama ir būtinybė kuo daugiau inicijuoti diskusijų šiais klausimais, ką šiuo atveju daro vienas gimnazijos mokytojas rengdamas debatus, pasikviesdamas žmonių, turinčių daugiau žinių ir patirties šioje srityje ir galinčių šiomis žiniomis ir patirtimi pasidalinti. Mokinių sąmoningumo didinimas literatūroje laikytinas esmine prevencine priemone, tačiau vykdo prevencinį darbą gimnazijoje ne visi apklausoje dalyvavę pedagogai, todėl ir nepasiekiama siekiamų rezultatų, mokiniai vis dėlto susiduria su žalingu interneto turiniu ir išgyvenama neigiamus jausmus. Trikdo ir pedagogų nuomonė apie tai, jog jie neturi įtakos vaikų saugiam darbui internete užtikrinti. Pasak M. Mažionienės (2012) svarbu šviesti mokinius apie tinkamą bendravimą bei saugų elgesį elektroninėje erdvėje kalbantis su mokiniais šia tematika, ugdant mokinių sąmoningumą, rengiant diskusijas, atvirus pokalbius su mokiniais, o tokių pokalbių tarp gimnazijos bendruomenės narių stinga. Lyginant mokytojų ir mokinių požiūrį apie pedagogų saugaus darbo internete švietimą nuomonės nesutampa. Nors daugelis mokytojų dalyvavusių apklausoje ir teigia šviečiantys ir informuojantys mokinius apie jų saugų darbą internete, vis dėlto mokiniai mano priešingai. Jie linkę manyti, jog pedagogams visiškai neįdomus jų bendravimas internete ir informacijos apie saugų darbą jie gauna labai minimaliai. Tiek mokiniai, tiek mokytojai pabrėžia, jog pedagogai dažniausiai pamokų metų informuoja gimnazistus apie jų saugų darbą internete, integruodami šią temą į dalyko turinį, duodami patarimų kaip saugiai naudotis internetu. Vadinasi mokiniai mano, jog pedagogai teikdami informaciją apie saugų darbą internete remiasi paaiškinimais, patarimais ir nurodymais, tačiau

atvirai nesikalba su gimnazistais. Mokiniai teigia, jog pedagogams neįdomu ką jie veikia internete, su kokiais pavojais ir grėsmėmis jie susiduria bei gimnazistams nepadeda kai tiriamieji internete išgyvena neigiamus jausmus, susidurdami su internetinėmis grėsmėmis ir pavojais, kuomet pažeidžiamos jų teisės. Ypač ryškiai pedagogai ir gimnazistai pabrėžia socialinio pedagogo vaidmenį, šviečiant ir informuojant mokinius šia tema. Tačiau nors socialinis pedagogas ir teigia šviečiantis ir informuojantis mokinius apie jų saugų darbą internete, tačiau gimnazistai, mano atvirkščiai. Jie teigia, jog socialinis pedagogas gimnazijoje teikia informacijos mažai, nesikalba su mokiniais šia tema. Informacijos apie saugų darbą internete socialinis pedagogas teikia mažiau nei dalykų mokytojai ir klasės auklėtojai.

Į klausimą apie bendravimo formas atsakinėjo tik tie pedagogai, kurie informuoja ir šviečia mokinius apie galimus jų teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose. Dažniausiai mokytojai ir klasės auklėtojai teikdami informaciją apie saugų darbą internete integruoja turimą informaciją į dalyko pamokas, informuoja klasės valandėlių metu, kalbasi su gimnazistais asmeniškai. Taip pat pateikia informaciją stenduose, plakatuose, lankstinukuose, informuoja išvykų, ekskursijų metu, tačiau labai minimaliai. Gimnazijoje visiškai nevykdomi prevenciniai renginiai, mažai mokiniai informuojami ir šviečiami užklasinės neformalios veiklos metu, pabrėžiant ir kitų veiklų ne tik dalyvavimo internete svarbą. Vadinasi gimnazijoje visiškai neugdomas vaikų supratimas, kad būtina neužsisklęsti vienoje veikloje, nors literatūroje ir pabrėžiama, jog vaikai turi užsiimti įvairiausiomis veiklomis, siūlant jiems įvairius neformaliojo ugdymo užsiėmimus. Kad gimnazijoje nevykdomi prevenciniai renginiai, mažai vykdoma užklasinė neformali veikla, o taip pat ir organizuojamos išvykos ir ekskursijos sutinka ir mokytojai ir mokiniai. Nors pedagogai ir teigė šviečiantys mokinius klasės valandėlės metu, mokiniai mano priešingai. Daugiausia informacijos pasak mokinių jie gauna iš mokyklos stendų, lankstinukų, plakatų. Socialinis pedagogas turintis šviesti ir informuoti mokinius šia tematika, tiek pasak tiriamųjų, vis dėlto informacijos šia tema teikia labai mažai. Iš to galima daryti išvadą, jog pedagogai ir kiti mokyklos darbuotojai nors ir šviečia mokinius šia tema ir stengiasi naudoti kuo įvairesnes bendravimo formas, tačiau nepakankamai ir neįvairiais, todėl jų švietimas apsiriboja vien tik informacijos suteikimu, daugiau pamokymais grįsta taktika, nei atvirais pokalbiais su vaiku, rengiamomis diskusijomis, kurių metu mokiniai galėtų išsikalbėti, atskleisti savo jausmus, patirtus neigiamus išgyvenimus elektroninėje erdvėje (žr. 16 pav.).

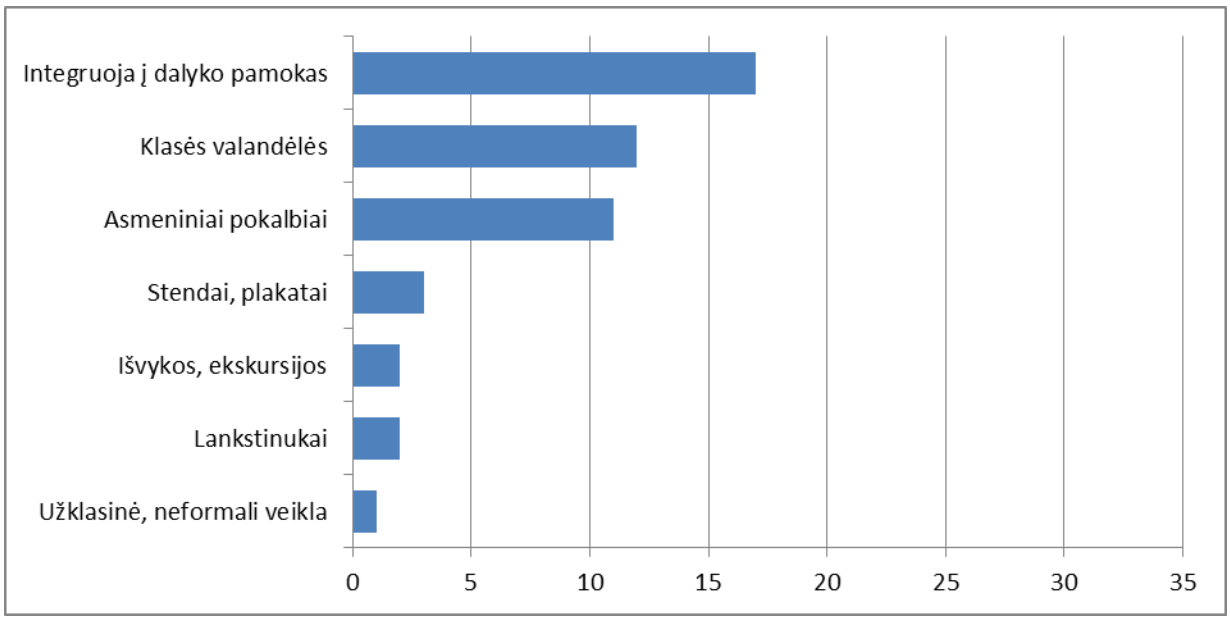

16 pav. Tiriamųjų bendravimo formų naudojimas, teikiant informaciją apie saugų darbą internete mokiniams (N=22)

Į klausimą apie informacinių šaltinių naudojimą teikiant informaciją mokiniams atsakinėjo tik tie pedagogai, kurie informuoja ir šviečia mokinius apie galimus jų teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose. Teikdami informaciją mokiniams dalykų mokytojai, klasės auklėtojai ir socialinis pedagogas dažniausiai naudojasi informacija randama internetiniuose straipsniuose ir medžiagoje. Respondentai naudojasi įvairių seminarų medžiaga bei teisiniais aktais. Padeda ir asmeninė sukaupta patirtis. Vadinasi daugiausia informacijos skirtos šviesti ir informuoti mokinius šia tematika, tiriamieji randa internetiniuose straipsniuose ir medžiagoje, taip pat dalyvaudami kvalifikacijos kėlimo seminaruose, nemažai informacijos randa ir teisiniuose aktuose. Pasak mokytojų vis dėlto knygų, mokslinės medžiagos šia tematika dar pakankamai mažai, ji nesusisteminta ir jos trūksta. (žr. 17 pav.).

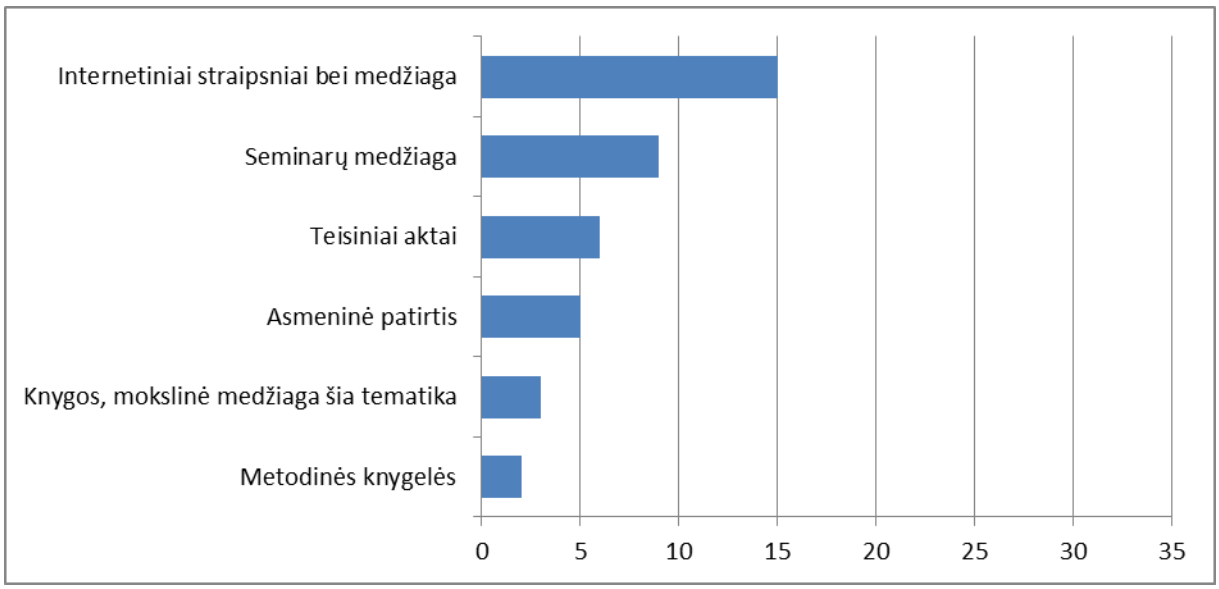

17 pav. Tiriamųjų informacijos šaltinių naudojimas teikiant informaciją apie saugų darbą internete gimnazistams (N=22)

Pedagogų ir kitų mokyklos darbuotojų buvo klausiama ir apie tai ar jie gauna ir turi pakankamai informacijos, skirtos šviesti ir informuoti mokinius apie jų saugų darbą internete. Daugelis tyrime dalyvavusių pedagogų nesijaučia turį pakankamai žinių informuojant ir šviečiant mokinius apie jų saugų darbą internete. Pasak tiriamųjų jiems trūksta informacijos ir žinių šia tematika. Pateikta informacija apie vaiko saugaus darbo internete užtikrinimą pasak pedagogų netiksli, neaiški, nesusisteminta. Medžiagos, skirtos šviesti ir informuoti vaikus reikia ieškoti pačiam, o mokytojai ne visada žino kur jos ieškoti ir kaip ją surasti. Dažnai pedagogai remiasi savo asmenine patirtimi ir nuomone, kuri pasak jų yra subjektyvi. Pedagogai mini ir nepakankamą kitų institucijų dėmesį vaiko apsaugos internete švietimui, pabrėžia nesisteminį darbą vaikų saugumo klausimais (gimnazijos pedagogai ne išimtis). Tik du pedagogai pabrėžė turintys pakankamai žinių šviečiant ir informuojant mokinius šia tematika, tačiau informacijos vaikams vis dėlto teikia labai minimaliai. Vadinasi pedagogams ir kitiems gimnazijos darbuotojams trūksta informacijos, skirtos informuoti ir šviesti mokinius šia tematika, todėl pirmiausia reikėtų švietimo politiką pradėti vykdyti nuo pedagogų: suteikti jiems pakankamai žinių skirtų šviesti ir informuoti mokinius apie jų saugų darbą internete, didinant vaikų sąmoningumą apsaugant save internete. Remiantis literatūra ypač didelis dėmesys turėtų būti skirtas pedagogų apmokymams, kaip dirbti su jaunu žmogumi, kad mokinys galėtų mokytojui atsiskleisti, išsikalbėti, atsiverti. Pedagogams turėtų būti ugdomi tokie gebėjimai, kaip tolerancija, supratimas, empatiškumo jausmas, taip pat nuolat pabrėžiama glaudesnių santykių tarp mokytojo ir mokinio sukūrimo svarba, paremta tarpusavio pasitikėjimu, pagarba. Mokytojai turėtų būti informuoti ir apie tai, kur ieškoti ir kaip surasti medžiagos, skirtos saugiam vaiko

darbui internete užtikrinti. Ši medžiaga turėtų būti labiau susisteminta, išleista daugiau knygų, straipsnių mokslo žurnaluose šia tematika.

Pedagogų ir kitų gimnazijos darbuotojų buvo klausiama ir apie jų dalyvavimą projektinėje veikloje, ir programų rengime, siekiant šviesti ir mokyti mokinius kaip saugiai naršyti internete. Vis dėlto nei projektų rengime, nei programose skirtose šviesti ir mokyti mokinius kaip saugiai naršyti internete mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai nedalyvauja. Literatūroje pabrėžiama, jog Lietuvoje būtina kurti ir įgyvendinti nuoseklią informacinę politiką mokiniams ir jų tėvams bei mokytojams, propaguoti žiniasklaidos etikos, įstatymų nuostatas, taip pat mokyti vertinti viešąją informaciją, ieškoti patikimų jos šaltinių, mokyti jais naudotis įvairioje aplinkoje, šiam tikslui pasiekti, būtina rengti įvairias edukacines ir prevencines programas ir projektus. Tačiau gimnazijos pedagogų nedalyvavimas projektų ir programų rengime tik įrodo, kad Lietuvoje vis dėlto nėra dar nuoseklios informacinės politikos, pedagogai prie švietimo politikos jungiasi pasyviai arba yra nepakankamai informuojami apie tai, kas Lietuvoje yra vykdoma šia tematika, nepabrėžiama šios tematikos svarba mokinių atžvilgiu, nevyksta glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Respondentų buvo klausiama ar jie šviečia ir informuoja gimnazistų tėvus apie jų vaikų galimus teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose ir kokias bendravimo formas naudoja teikdami informaciją tėvams. Tik 7 tyrime dalyvavę mokytojai šviečia ir informuoja mokinių tėvus apie jų vaikų saugų darbą internete. Pedagogai dažniausiai tėvus apie grėsmes perspėja per tėvų susirinkimus arba pasikalba asmeniškai, išdalina lankstinukus, dalomąją medžiagą. Gimnazijoje nevykdomi renginiai, išvykos ir ekskursijos, skirtos ugdyti mokinių sąmoningumą internete dalyvaujant ir mokinių tėvams. Vadinasi, nors pasak J. Ruškaus ir kt. (2010) didinti tėvų žinojimą ir supratimą, kas vyksta internete yra svarbus uždavinys skirtas pedagogams, tačiau gimnazijos mokytojai ir socialinis pedagogas tėvus šviečia ir informuoja minimaliai. Tėvai paviršutiniškai yra informuojami apie galimus vaikų teisių pažeidimus internete. Visiškai neugdomas tėvų supratimas, kad jie atsakingi už savo vaikus, kad jie kaip ir mokytojai privalo užtikrinti, kad jų vaikų saugus dalyvavimas internete būtų saugesnis. Pasak autoriaus tėvų sąmoningumo didinimas, šviečiant ir informuojant tėvus, jog jie atsakingi už savo vaikų saugų darbą internete, laikytina esmine prevencine priemone, tačiau ši prevencijos priemonė gimnazijoje taikoma labai mažai, naudojant tik tokias bendravimo formas kaip susirinkimai, asmeniniai pokalbiai bei lankstinukai ir dalomoji medžiaga (žr. 18 pav.).

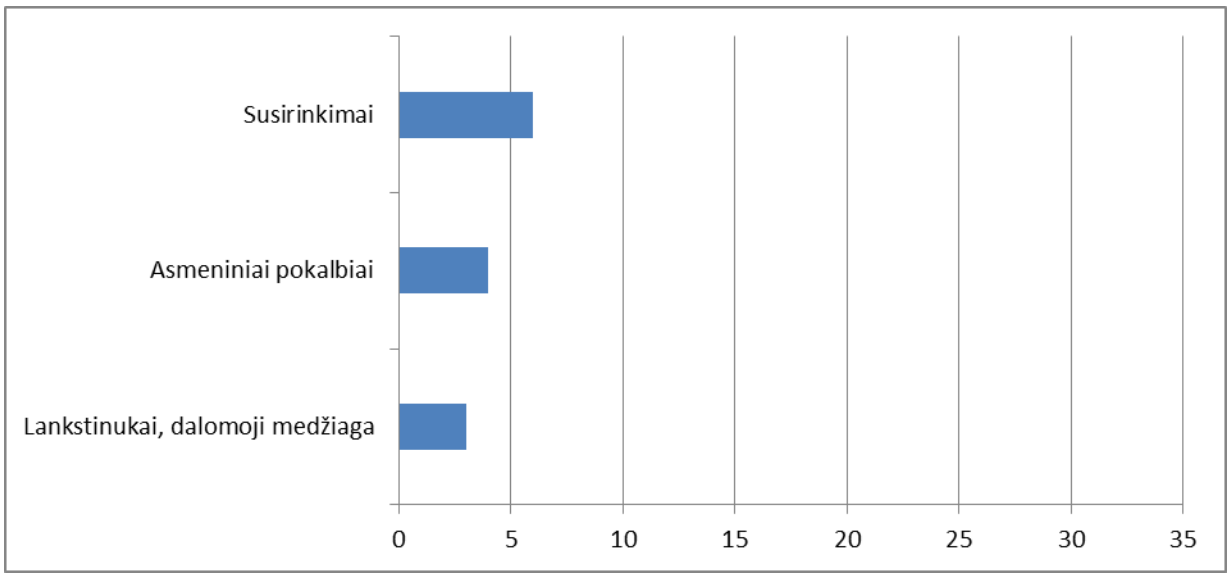

18 pav. Tiriamųjų informacijos šaltinių naudojimas teikiant informaciją apie saugų darbą internete mokinių tėvams (N=7)

Į klausimą apie informacinių šaltinių naudojimą teikiant informaciją tėvams atsakinėjo tik tie pedagogai ir kiti gimnazijos darbuotojai, kurie informuoja ir šviečia tėvus apie jų vaikų galimus teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose. Teikdami informaciją tėvams tiriamieji naudojasi internetiniais straipsniais, taip pat seminarų medžiaga bei teisiniais aktais. Vadinasi daugiausia informacijos skirtos šviesti ir informuoti tėvus šia tematika, tiriamieji randa internetiniuose straipsniuose ir medžiagoje, taip pat dalyvaudami kvalifikacijos kėlimo seminaruose, nemažai informacijos randa ir teisiniuose aktuose, tačiau susistemintos informacijos pasak tiriamųjų dar pakankamai mažai ir jos trūksta (žr. 19 pav.).

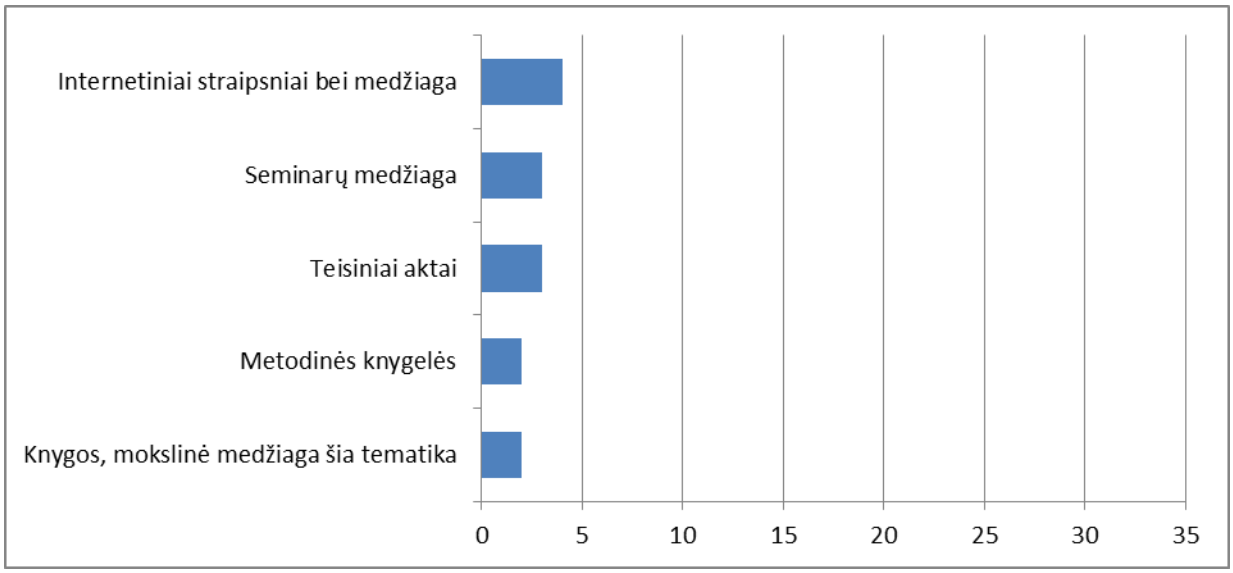

19 pav. Tiriamųjų informacijos šaltinių naudojimas teikiant informaciją apie saugų darbą internete mokinių tėvams (N=7)

Į klausimą apie tai, ar pakankamai gauna ir turi informacijos, skirtos šviesti ir informuoti tėvus apie jų vaikų saugų darbą internete atsakinėjo tik tie pedagogai, kurie informuoja ir šviečia tėvus apie jų vaikų galimus teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose. Iš 7 tyrime dalyvavusių tiriamųjų tik du pedagogai teigė, kad informacijos skirtos šviesti ir informuoti tėvus apie jų vaikų saugų darbą internete jie turi pakankamai. Vis dėlto 5 tiriamieji teigė, jog jiems trūksta informacijos ir žinių, skirtų šviesti ir informuoti tėvus šia tematika. Vienas mokytojas pabrėžė, kad tai opi šių dienų problema, kurią reikia spręsti, tačiau informacijos šia tema tikrai trūksta, ji nesusisteminta, neaišku kur jos ieškoti. Tai tik patvirtinta ankstesnes tyrimo metu padarytas išvadas, kad pirmiausia pedagogai turėtų būti šviečiami ir informuojami šia tematika, kad vėliau galėtų pasidalinti turima informacija tiek su tėvais, tiek su mokiniais. Vadinasi, siekiant, kad vaiko naršymas internetiniuose socialiniuose tinkluose būtų saugesnis būtinas glaudus tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas. Pedagogams čia vėl tenka naujas uždavinys – įtraukti tėvus į gimnazijos gyvenimą: skatinti dalyvauti gimnazijos renginiuose, išvykose ir ekskursijoje, galbūt atsirastų tėvų, kurie integruotose pamokose, klasės valandėlės metu pravestų diskusiją, suteiktų informaciją apie saugų darbą internete mokiniams ir tai būtų naudinga tiek mokiniams, tie patiems tėvams ir mokytojams, kuriant glaudesnius ir pasitikėjimu grįstus santykius tarp gimnazijos bendruomenės narių.

IŠVADOS

1. Atlikta literatūros ir dokumentų analizė rodo, kad:

1.1. Nors Lietuvoje priimta bei ratifikuota daugybė įstatymų ir teisės aktų ginančių vaiko teises, daug dėmesio skiriama vaiko teisių pažeidimams šeimoje, mokykloje, tačiau dar nelabai kreipiamas visuomenės dėmesys vaiko teisių pažeidimams internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose. Nepabrėžiama vaiko teisių užtikrinimo svarba. Vis daugiau vaikų susiduriant su tokiomis interneto, interneto socialinių tinklų grėsmėmis kaip pornografija, patyčios, grasinimai, viliojimai, siekiant seksualiai išnaudoti, seksualinio turinio žinučių gavimas, kontaktai su nepažįstamais žmonėmis, kitų interneto vartotojų sukurto potencialiai žalingo turinio informacija, piktnaudžiavimas asmeniniais duomenimis, jų paviešinimas, nusavinimas, kuomet pažeidžiamos tokios vaikų teisės: teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir privatumą, teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo formų, teisė sveikai augti ir vystytis, būtina iškelti į viešumą naują vaiko teisę – tai teisė būti apsaugotam nuo interneto grėsmių. Būtina susisteminti, sureguliuoti įstatyminę bazę užtikrinančią šią vaiko teisę internete, pabrėžti šios teisės užtikrinimo aktualumą šiandieniame vaiko gyvenime.

1.2. Siekiant užtikrinti vaiko saugų dalyvavimą internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose teisiniu lygmeniu visą internete skelbiamą informaciją siekiama riboti teisės aktais, apibrėžiant jos nelegalų turinį (neigiamas poveikis nepilnamečio fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi), už kurį numatyta administracinė, civilinė ir baudžiamoji atsakomybė. Remiantis mokslinės literatūros analize, prevencinės galimybės numatytos rengiant įvairius projektus ir programas skirtus mokyti nepilnamečius apie jų saugų darbą internete, pabrėžiamas mokyklos vaidmuo, šviečiant mokinius ir jų tėvus šia tema, jų nuolatinis tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas, numatyti būtini įstaigos personalo apmokymai. Remiantis teisės aktų ir mokslinės literatūros analize, siekiant užtikrinti vaiko saugų dalyvavimą internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose būtina peržvelgti ir susisteminti teisės aktus užtikrinančius vaiko saugų darbą internete, numatyti griežtesnę atsakomybę už vaiko teisių internete pažeidimus, teisės normomis įtvirtinti grėsmės vaikui internete apibrėžimą, nustatyti asmenis atsakingus už vaikų saugaus dalyvavimo internete užtikrinimą bei grėsmės internete vertinimą ne tik pagal turinį, bet ir pagal vaiko amžių.

2. Tyrimo metu išaiškėjo, kad:

2.1. Mokinių suvokimas apie internetines, internetinių socialinių tinklų grėsmes yra nepakankamas. Nors jie suvokia apie interneto grėsmes, pavojus, su jais susiduria, bet laiko juos „netikrais“ ir mano, jog jie į realų vaiko gyvenimą persikelti negali. Gimnazistai aktyviai

dalyvauja internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose ir ten leidžia savo laisvalaikį. Susikūrę savo profilį socialiniuose tinklalapiuose atskleidžia apie save daug asmeninės informacijos, dalinasi šia informacija ne tik su draugais, bet ir su nepažįstamais asmenimis, todėl dažnai susiduria su interneto grėsmėmis, kuomet pažeidžiamos jų teisės. Gimnazistus neramina internetinės grėsmės, su kuriomis jie susiduria internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose, tačiau apie pažeistas savo teises internete mokiniai linkę niekam nepasakoti ir su patirtais neigiamais išgyvenimais susidoroti patys. Vis dėlto gimnazistai pasitiki savo jėgomis ir jaučiasi turį pakankamai žinių ir įgūdžių bendravimui internetu, jaučiasi galintys apsaugoti save internete, nors ir negauna jų pakankamai nei iš pedagogų, nei iš tėvų, tačiau jų pažeidinėjamos teisės internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose tik įrodo, kad informacijos apie saugų naršymą, kaip apsaugoti save, kur kreiptis pagalbos, jiems trūksta.

2.2. Pedagogų požiūriu mokiniai susiduria su internetinėmis grėsmėmis internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose, pažeisdami savo teises bei pabrėžia šių pažeidimų prevencijos aktualumą ir svarbą šiandieniniame jaunų žmonių gyvenime, siekiant, kad šių pažeidimų sumažėtų. Vis dėlto pedagogai skeptiškai žiūri į savo kaip asmens įtaką vaiko teisių pažeidimų internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose reiškinio mažėjimui, jų nuomone jie nėra tie asmenys, kuriems reiktų šviesti ir informuoti mokinius šia tema. Mokytojams šiai dienai trūksta informacijos apie prevencines galimybes užtikrinti jų vaikų saugų darbą internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose, todėl jie labai mažai šia tema šviečia mokinius, tėvus.

3. Tyrimo metu nustatyti šie vaiko teisių pažeidimų internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose prevencijos gimnazijoje organizavimo ypatumai lyginant mokytojų ir mokinių požiūrį:

3.1. Mokytojų ir mokinių nuomonės sutampa šiais aspektais:

- Gimnazijoje mažai vykdoma įtaigi prevencinė veikla, gimnazijos bendruomenė šviesdama mokinius apie jų saugų darbą internete apsiriboja gimnazistų paviršutinišku švietimu, informacijos suteikimu, daugiau pamokymais grįsta taktika, nei atvirais pokalbiais, diskusijomis su vaikais.
- Pedagogai teikdami informaciją apie saugų darbą internete remiasi paaiškinimais, patarimais ir nurodymais.
- Tik dalis pedagogų šviečia ir informuoja mokinius apie jų saugų darbą internete.
- Aktyviausiai prevenciją vykdo dalykų pedagogai, integruotų pamokų metu.
- Visiškai nevykdomi gimnazijoje prevenciniai renginiai.
- Mažai vykdoma neformali, popamokinė veikla, organizuojamos išvykos ir ekskursijos.

- Pedagogai nėra tie asmenys į kuriuos mokiniai galėtų kreiptis, jeigu jų teisės internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose būtų pažeistos (mokiniai geriau pagalbos nesikreiptų visai, nei kreiptųsi į gimnazijos bendruomenę).
- Pabrėžiamas tėvų vaidmuo, šviečiant ir kalbantis su savo vaikais apie jų saugų dalyvavimą internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose.
- Pabrėžiamas pačio vaiko sąmoningumo, savarankiškumo ugdymas, gebėjimas prisiimti atsakomybę už savo veiksmus ir mokėjimas apsaugoti save internetinėje erdvėje.

3.2. Mokytojų ir mokinių nuomonės išsiskiria šiais aspektais:

- Klasės auklėtojai teigia šviečiantys mokinius organizuotų klasės valandėlių metu, tačiau mokiniai mano, kad daugiausia informacijos jie gauna iš gimnazijos stendų, lankstinukų, plakatų, o klasės auklėtojai juos informuoja labai minimaliai.
- Nors ir pabrėžiamas socialinio pedagogo vaidmuo, šviečiant ir informuojant mokinius šia tema, tačiau informacijos socialinis pedagogas gimnazijoje, pasak mokinių, teikia labai mažai, nesikalba su mokiniais šia tema. Socialinis pedagogas teigia šviečiantis mokinius šia tema ir turintis pakankamai žinių ir įgūdžių tai daryti.

Tyrimo hipotezė pasitvirtino. Nors gimnazistai ir suvokia apie internetines grėsmes, siekiant apsaugoti save internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose, naudoja įvairius apsisaugojimo būdus, tačiau dėl turimų žinių neįsisamoninimo vis tiek dažnai susiduria su internetinėmis grėsmėmis, kuomet pažeidžiamos jų teisės ($\chi 2$ = 13,358, df = 2, $p<0,01$). Pedagogai taip pat suvokia apie internetines grėsmes, žino, kad mokiniai gali su jomis susidurti, tačiau jiems trūksta informacijos užtikrinti vaiko saugų darbą internete.

REKOMENDACIJOS

1. Gimnazijos administracijai

- Surengti vidinius mokymus pedagogams, supažindinant juos su gimnazijoje taikomomis duomenų saugos taisyklėmis, saugiu interneto naudojimu bei vaikų apsauga nuo interneto grėsmių, jų saugaus darbo internete temomis.
- Aptarti gimnazijos ir pedagogų vaidmens svarbą šviečiant ir informuojant mokinius, jų tėvus apie vaikų saugų dalyvavimą internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose.
- Atkreipti dėmesį į įvairesnių neformaliojo ugdymo užsiėmimų pasiūlą ir siekti, kad kuo daugiau vaikų įsitrauktų į šią veiklą. Tai būtų tarsi alternatyva populiarėjantiems internetiniams socialiniams tinklams kaip vienai iš mokinių laisvalaikio leidimo formai.

2. Gimnazijos pedagogams

- Aktyviau vykdyti prevencinę veiklą gimnazijoje, šviečiant, informuojant ir atvirai kalbantis su mokiniais šia tematika integruotų pamokų, klasės valandėlių, įvairių išvykų ir ekskursijų metu bei jų tėvais, bendradarbiaujant ir skatinant juos įsitraukti į gimnazijos veiklą.
- Sistemingai organizuoti prevencinius renginius gimnazijoje (pvz. Saugesnio interneto diena), skirtus aptarti internete ir internetiniuose socialiniuose tinkluose patiriamas grėsmes, vaiko teisių pažeidimus, kurių lektoriais galėtų būti ne tik pedagogai, bet ir vyresnių klasių mokiniai, gimnaziją baigę mokiniai (studentai).

3. Gimnazistams

- Ugdytis ir prisiimti atsakomybę už savo veiksmus internetinėje erdvėje, būti sąmoningais piliečiais ir suvokti, kad jie patys pirmiausia gali apsaugoti save šioje erdvėje, tereikia laikytis tam tikrų saugaus darbo internete taisyklių, kaip pavyzdys, „Garbingo elgesio internete kodeksas“ (žr. 3 priedą). Susidūrę su internetinėmis grėsmėmis ir nežinodami kaip elgtis kreiptųsi pagalbos į suaugusius asmenis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. About Insafe.

<http://www.saferinternet.org/web/guest/about-us/> [žiūrėta: 2012-12-19]

2. Antinienė D. ir kt. Lietuvos studentų socialiniai ryšiai: diagnostinis tyrimas naudojant socialinio tinklo matricą // Psichologija. 2004, Nr. 30, p 32-47.

3. Apie programą.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/program/informacija> [žiūrėta: 2012-12-19]

4. Bagdonaitė N. Problemiškas interneto naudojimas paauglystėje.

<http://www.prevencija.lt/problemiskas-interneto-naudojimas-paauglysteje/> [žiūrėta: 2012-02-01]

5. Ballantyne N. and etc. Corporate Parenting in the Network Society // Journal of Technology in Human Services, 2010, vol. 28, p. 95–107.

6. Bendravimo psichologija. Kaunas: Technologija, 2006.

7. Bereikienė D., Vaščova Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. 2011, Nr. 5, p. 43-55.

8. Berns R. Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė. Vilnius: UAB „Poligrafija ir informatika“, 2009.

9. Boyd D. Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life // Berkman Center Research Publication, 2007, vol. 16, p. 119-142.

10. Brasienė D. Vaiko teisių pažeidimų problemos internetiniuose socialinio bendravimo tinklalapiuose: bakalauro darbas. Šiauliai, 2010.

11. Buffardi L., Campbell W. Narcissism and Social Networking Web Sites. Personality and Social Psychology Bulletin // Pers Soc Psychol Bull, 2008, vol. 34, p. 1303-1314.

12. Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija. Vilnius: Tyto alba, 2009.

13. Butvilas T., Juozapaitytė A. Virtuali erdvė puola vaikus // Dialogas, 2007, Nr. 26, p.10.

14. Butvydienė G. Prieglobstis nuo problemų – virtualiame pasaulyje.

<http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/prieglobstis-nuo-problemu-virtualiame-pasaulyje-31178> [žiūrėta: 2012-02-01].

15. Civilka M. ir kt. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: NVO teisės institutas, 2004.

16. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

17. Davidavičius A. ir kt. Interneto gidas. Vilnius: Viešosios politikos strategijos centras, 2008.

18. Digrytė E. Socialiniai tinklai vienus gelbsti, kitiems kelia pavojų. <http://mokslas.delfi.lt/technology/socialiniai-tinklai-vienus-gelbsti-kitiems-kelia-pavoju.d?id=24731783> [žiūrėta: 2012-02-01].

19. Fraser M., Dutta S. Mano virtualusis aš. Vilnius: Eugrimas, 2010.

20. Interneto grėsmės vaikams: patarimai tėvams ir mokytojams. <http://www.google.lt/search?q=interneto%20gresmes%20vaikams%20patarimai%20pedagogams%20ir%20tevams&ie=utf8&oe=utf8&aq=t&rls=org.mozilla:lt:official&client=firefox-a&source=hp&channel=np> [žiūrėta: 2012-06-15]

21 Jones S. and etc. Whose space is MySpace? A content analysis of MySpace profiles // First Monday, 2008, vol. 13 (9 – 1). <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/2202/2024> [žiūrėta: 2012-12-19]

22. Interneto kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus: tyrimo ataskaita // Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, UAB „Factus Dominus. Vilnius. UAB „Efrata“, 2005.

23. Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

24. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios,1995, Nr. 60-1501.

25. Juodaitytė A. Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga. Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga. IV respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

26. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex, 2002.

27. Kvietkienė G. Pozityvioji vaiko socializacija. Vilnius: VPU leidykla, 2005.

28. Leliūgienė I, Simanavičiūtė G. Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida // Socialinis darbas, 2010, 9 (1), p. 114-121.

29. Liaudanskienė A. Edukacija: patirtis ir naujovės. Kaunas: UAB „Arx Baltica“, 2008.

30. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 22-804.

31. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas su pakeitimais ir papildymais (2012-06-05). Vilnius: „Piligrimas“, 2012.

32. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybinės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

33. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

34. Lietuvos Respublikos Konstitucija su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. birželio 1 d. Vilnius: UAB „Vaistų žinios“, 2006.

35. Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 86-3637.

36. Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo 7 ir 9 straipsnio pakeitimo įstatymas. // Valstybės žinios 2011, Nr. 132-6277

37. Lietuvos Respublikos Reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1937

38. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-424 Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų programa <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4449&p_d=52636&p_k=1> [žiūrėta: 2012-12-19]

39. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804.

40. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-80 7.

41. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254.

42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003-03-05 nutarimu Nr. 290 Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=442085> [žiūrėta: 2013-04-15]

43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1121 Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašas <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=139538> [žiūrėta: 2013-04-15]

44. Lietuvos Statistikos departamentas. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M9020101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=9494&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> [žiūrėta: 2013-04-13]

45. Lukošiūtė S. Bendravimo su tėvais ir bendraamžiais stoką vaikai kompensuoja interneto svetainėse. <http://www.santarve.lt/aktualijos/nauja-vaiku-ir-paaugliu-liga-virtualus-supermenas/> [žiūrėta: 2012-02-01]

46. Lost in Cyber World.

<http://www.lostincyberworld.eu> [žiūrėta: 2012-06-15]

47. Marčėnaitė M. ir kt. Vaiko privatumo apsauga internete. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2011.

48. Mažionienė M. ir kt. Elektroninės patyčios ir jų prevencija.

<http://www.bepatyciu.lt/static/cms_page_media/4/Leidinys%20%20Elektronines%20patycios%20ir%20ju%20prevencija.pdf> [žiūrėta: 2012-12-19]

49. Nekrasova N., Nekrasova Z. Kaip atitraukti vaiką nuo kompiuterio ir ką daryti paskui: tėvams, mokytojams, psichologams, gydytojams: naujieji vaikai jau atėjo. 2008, Kaunas: leidykla: „Mijalba“.

50. Niekada nežinai, kas yra kitoje pusėje.

<http://www.vaikystebesmurto.lt/lt/niekada-nezinai-kas-yra-kitoje-puseje> [žiūrėta: 2012-12-19]

51. Nuo internetinių pavojų Lietuvos paauglius žada saugoti ir lietuviška pažinčių svetainė.

<http://az.atn.lt/straipsnis/15884/nuo-internetiniu-pavoju-lietuvos-paauglius-zada-saugoti-ir-lietuviska-pazinciu-svetaine> [žiūrėta: 2012-02-01]

52. Oneill T., Zinga D. Children‘s Rights: Multidisciplinary Approaches to Participation and Protection. London, 2008.

53. Povilaitis R. Paskaita apie vaikų saugumą elektroninėje erdvėje ir joje slypinčius pavojus: webinaro medžiaga.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/press?id=10853> [žiūrėta: 2013-04-14]

54. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Apie priekabiavimą.

<http://www.vaikulinija.lt/index.php/skaitiniai/priekabiavimas/> [žiūrėta: 2012-02-01]

55. Remeika R. Netapk interneto grėsmių auka: Mikcrosoft konferencijos medžiaga.

<http://www3.lrs.lt/docs2/VFZQVQPP.PPT> [žiūrėta: 2012-06-15]

56. Ruškus J. ir kt. Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos // Socialinis darbas. 2010, Nr. 9 (2), p. 70-78.

57. Ruškus J., ir kt. Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje // Tyrimo ataskaita, 2009.

58. Ruškus J., Sujeta I. Moksleivių vaikinų sąmoningumo ugdymas reflektuojant internetinę pornografiją // Acta Pedagogica Vilnensia. 2011, Nr. 26, p. 82-95.

59. Safer Internet LT AN-HL: Final Public Report 2009-2010.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/3.%20viesa%20ataskaita_2009-2010%20EN.pdf> [žiūrėta: 2012-12-19]

60. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.

61. Safe Social Networking: guideliness for these working with young people. Ireland, 2009.

62. Saugus darbas internete: rekomendacijos, 2005.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/Saugus%20darbas%20internete_rekomendacijos.pdf> [žiūrėta: 2012-12-19]

63. Saugesnis internetas LT AN-HL: galutinė viešoji ataskaita 2007-2009.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/program/ataskaitos> [žiūrėta: 2012-02-01]

64. Saugesnis internetas LT AN-HL: metinė viešoji ataskaita 2009.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/2.%20viesa%20ataskaita_2009%20%20LT.pdf> [žiūrėta: 2012-12-19]

65. Saugesnis internetas pedagogams // Nuotolinių mokymo kursų medžiaga, 2013.

66. Saugesnio interneto programa: 2009-2013.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:325:0081:0086:LT:PDF> [žiūrėta: 2012-06-15]

67. Septyni argumentai, kurių pakanka pagrįsti kvietimą: kurkime Europą vaikams ir su vaikais.

<http://www.coe.int/t/dg3/children/other%20langauges/bookletLithuan.pdf> [žiūrėta: 2012-02-01].

68. Straubergaitė L., Petrauskas S. Socialinės kultūros veiksniai, darantys įtaką paauglių laisvalaikiui internetinėse svetainėse: pilotinis tyrimas // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2007, Nr. 3 (14), p. 86-90.

69. Šeimos interneto saugumo sutartis: tėvų sutarties dalis.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/adult/news?id=8713> [žiūrėta: 2012-04-16].

70. Šumenas A. Politinė komunikacija socialinių tinklų svetainėse // Informacijos mokslai, 2009, Nr. 51, p. 24-36.

71. Targamadzė V., Valeckienė D. Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas // Acta Pedagogika Vilnensia. 2007, Nr. 19, p. 159-171.

72. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma litera, 2005.

73. Teisės aktai.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/legal/responsibility> [žiūrėta: 2012-02-01].

74. Troiano A. Striking A Balance Between Reporting Online Child Exploitation And Protecting Users Privacy Rights: A Survival Guide For Social Networking Sates // Journal of Internet Law. 2008, vol. 11 (10). p. 3-11.

75. Vaikai ir internetas.

< http://www.whitenet.eu/lt/internet.html> [žiūrėta: 2013-04-15]

76. Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidimo biuras, 2010.

77. Vaikų asmeninė informacija ir nuotraukos internete.

<http://www.draugiskasinternetas.lt/isc/html/v_lapsen_oikeudet.htm#> [žiūrėta: 2012-02-01].

78. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. Vilnius: LR Seimo leidykla, 1996.

79. Valickienė Pilkauskaitė R. ir kt. Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasės moksleivių // Socialinis darbas. 2009, Nr. 8 (2), p. 114-121.

80. Valickienė Pilkauskaitė R., Žukaitytė S. Ar patyrę ir nepatyrę elektronines patyčias Lietuvos paaugliai skiriasi pagal suvokiamą saviveiksmingumą: tarptautinė mokslinė konferencija „Saugi vaikystė globaliame pasaulyje. Vilnius, 2011.

81. Vandoninck S. ir kt. Social networking sites and contact risks among Flemish youth // Childhood, 2011, vol. 19 (1), p. 69-85.

82. Wellman B., kt. Computer networks as social networks: Collaborative Work, Telework and Virtual Community // Annual Review Sociology. 1996, vol. 22, p. 213-238.

83. Willard N. Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to The Challenge of Online Social Cruelty, Threats, and Distress. Center for Safe and Responsible Internet Use, 2006.

84. Zwart and etc. Legal risks of Social Media // Legaldate. 2012, vol. 24, p. 8-9.

85. Žalinga informacija viešojoje erdvėje - kaip apsaugoti vaiką.

<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/zalinga-informacija-viesoje-erdveje-kaip-apsaugoti-vaika-/4410> [žiūrėta: 2012-06-15]

86. Žydžiūnaitė V. Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos: mokomoji knyga. Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija ir Pedagogų profesinės raidos centras, 2006.

87. Žiliūkaitė R. Socialinis kapitalas ir internetas // Sociologija: Mintis ir veiksmas. 2004, Nr. 1., p. 104-114.

88. Žiobienė E. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio // Mokslo darbai: Jurispundencija. 2006, Nr. 9 (87), p. 31-36.

89. Žukauskienė R. ES vaikai internete II.

<http://e-erdveje.mruni.eu/moksliniai-tyrimai> [žiūrėta: 2012-04-01]

90. Žukauskienė R. Saugesnių socialinių interneto tinklų principų įgyvendinimas ES One.lt

<ec.europa.eu/information_society/...11/report_lithuanian.pdf> [žiūrėta: 2012-06-15]

91. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2002.

SANTRAUKA

D. Brasienė. Vaiko teisių pažeidimai ir jų prevencija internetiniuose socialiniuose tinkluose: magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė: Doc. dr. Gintautė Žibėnienė, Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Socialinio darbo katedra, 2013, p.102.

Tyrimo tikslas yra aptarti vaiko teisių galimus pažeidimus ir prevenciją internetiniuose socialiniuose tinkluose. **Magistro darbe analizuojamas** vaiko teisių pažeidimų internetiniuose socialiniuose tinkluose prevencijos organizavimas ir įgyvendinimas gimnazijoje, siekiant išsiaiškinti esamą situaciją, kad būtų imtasi konkrečių veiksmų plano. Tyrimas buvo organizuojamas 2012 metų gruodžio 17-21 dienomis. **Anketinės apklausos** metodu ištirti 170 gimnazijos I ir II klasės mokiniai (iš jų 88 pirmokai ir 82 antrokai) bei 35 pedagogai ir kiti gimnazijos darbuotojai, dirbantys šioje gimnazijoje. **Tyrimo rezultatai** parodė, jog gimnazistai suvokia internetinių socialinių tinklų grėsmes, dažnai su jomis susiduria pažeisdami savo teises. Šios grėsmės internete juos neramina, o susidūrę su jomis jie linkę apie tai niekam nepasakoti. Mokiniai jaučiasi turį pakankamai žinių ir įgūdžių bendravimui internete, gebėjimų siekiant užtikrinti saugų darbą internete. Atlikta tyrimų rezultatų analizė atskleidė šiuos vaiko teisių pažeidimų internetiniuose socialiniuose tinkluose prevencijos gimnazijoje organizavimo ypatumus: gimnazijoje vis dėlto nepakankamai vykdoma įtaigi prevencinė veikla, gimnazijos bendruomenė šviesdama mokinius apie jų saugų darbą internete apsiribojama gimnazistų paviršutinišku informavimu ir švietimu, ne visi pedagogai šviečia ir informuoja mokinius apie jų saugų darbą internete. Aktyviausiai prevenciją vykdo dalykų pedagogai, integruotų pamokų ir klasės auklėtojai organizuotų klasės valandėlių metu, dažniausiai teikdami informaciją apie saugų darbą internete remdamiesi paaiškinimais, patarimais ir nurodymais, tačiau atvirai nesikalbėdami su gimnazistais. Gimnazijos socialinis pedagogas informacijos šia tema teikia labai mažai, visiškai nevykdomi gimnazijoje prevenciniai renginiai. Nepakankamas dėmesys neformaliojo ugdymo užsiėmimams (būrelių, klubų, projektinės veiklos ir kt.) bei pedagogų skeptiškas požiūris į savo kaip asmens įtaką vaiko teisių pažeidimų internetiniuose socialiniuose tinkluose reiškinio mažėjimui, priverčia mokinius susidurti su interneto grėsmėmis, kuomet pažeidžiamos vaikų teisės. Tyrimo rezultatai parodė, jog pedagogams šiai dienai trūksta informacijos apie galimybes užtikrinti vaikų saugų darbą internete ir jie dėl to labai minimaliai informuoja šia tema tiek moksleivius, tiek jų tėvus.

Raktiniai žodžiai: internetiniai socialiniai tinklai, vaiko teisių pažeidimai, prevencija.

SUMMARY

D. Brasienė. Violations of children‘s rights and their prevention in social networks: MA thesis. Supervisor: Doc. dr. Gintautė Žibėnienė, Vilnius: Mykolas Romeris University, Department of social work, 2013, 102 p.

Research objective is to review violations of children’s rights in online social networks. In MA thesis there is being analysed the prevention management and implementation of violations of children‘s rights in gymnasium having the aim to clarify a present situation in order the efficient action plan to be created. The research was conducted 17-21 December in 2012. Using **the method of questionnaire survey** there were interviewed 170 gymnasium‘s first and second graders (out of them 88 first graders and 82 second graders), 35 teachers and other employees who work in this gymnasium. **Research outcome** showed that gymnasium students realise threats of social networks and face them violating their rights. These threats on the Internet make them feel anxious and while facing them they are tend not to talk to anybody. Students feel quite confident in having knowledge and skills to communicate on the Internet and abilities to ensure safe work online. The analysis of research findings revealed particularities of prevention management in the gymnasium concerning violations of children‘s rights in social networks: impellent prevention activity is not sufficient enough in the gymnasium; the gymnasium community educating students about their safe work online narrow to shallow spreading of information and education; not all teaching staff educate and inform students about their safe work online. The most active prevention is organised by subjects’ teachers during integrative lessons and class tutors during class lessons. Providing the information about safe online they use explanations, some advice and directions, however, they do not talk to students openly. A gymnasium social educator provides little information on this topic and hardly any prevention events are organised at gymnasium. There is a deficient attention to after class activities (clubs, projects etc.) and a sceptical attitude of teaching staff to a personal influence on decreasing as a phenomenon of violations of children’s rights in social networks. Consequently, students are made to face online threats when children’s rights are violated. Research findings showed that teaching staff are lack of the information about possibilities to guarantee children’s safe work online; as a result, they hardly inform either students or their parents on this issue.

Key words: online social networks, violations of children’s rights, prevention.

PRIEDAI

1 priedas

ANKETA GIMNAZISTAMS

Gerbiamieji mokiniai!

Ši anketa yra skirta atlikti vaiko teisių pažeidimų ir jų prevencijos internetiniuose socialiniuose tinkluose tyrimą. Mane domina TAVO požiūris į internetinius socialinius tinklus[2] *ir TAVO galimybės užtikrinti SAVO saugų darbą internete.*

Anketa yra ***ANONIMINĖ****: Niekas nesužinos Tavo vardo, pavardės ir mokymo įstaigos, kurioje Tu mokaisi. Anketą sudarė Mykolo Romerio universiteto Edukologijos fakulteto vaiko teisių apsaugos magistrantūros ištęstinio skyriaus studentė Dovilė Brasienė.*

Tau tinkamus atsakymus prašau apibraukti, įrašyti arba pažymėti taip: ×

Dėkoju Tau už dalyvavimą ir linkiu sėkmės!

Duomenys apie respondentą

Tavo amžius (įrašyk)_____

Klasė (įrašyk)_____

Lytis: mergina ☐ vaikinas ☐

[2] **Internetiniai socialiniai tinklai** – tai interneto svetainės, kuriose susiburia ir bendrauja žmonės, keičiamasi įvairiausio pobūdžio informacija, palaikomas ryšys su draugais ir .t.t. Tai tokios svetainės kaip One.lt, Draugas.lt, Frype.lt, Facebook.vom, Youtube.ccm, Myspace.com ir t.t.

LAISVALAIKIS IR INTERNETAS

Žmonės internete gali nuveikti daug įvairių dalykų ir ten smagiai leisti savo laisvalaikį. Dabar užduosiu keletą klausimų apie tai, ką tu veiki internete.

1. Internetas – kaip viena iš TAVO laisvalaikio veiklų (pažymėk)

Mėgstama veikla internete	Labai svarbu	Svarbu	Nelabai svarbu	Nesvarbu
Vaizdo ir medžiagos mainai, peržiūra ir klausymas				
Informaciniai ir pažintiniai tinklalapiai				
Socialiniai tinklai				
Žaidimai				
Prekyba pasitelkiant internetą				
Erotika ir pornografija				

a) TAVO praleistas laikas internete (pažymėk)

Dažnumas	Nepraleidžiu	1-2 val.	3-4 val.	5-6 val.	7 val. ir daugiau
Kasdien					

SOCIALINIAI TINKLAI

Dabar norėčiau užduoti TAU keletą klausimų apie socialinius tinklus. Sakydama „socialiniai tinklai" turiu omeny tokius puslapius, kaip „Facebook.com", „Draugas.lt", „One.lt", kuriuose gali turėti susikūręs profilį (t.y. puslapį ar vietą, kur talpini informaciją apie save, o kiti gali matyti) ir kur gali bendrauti, palaikyti ryšį su pažįstamais žmonėmis.

b) **Ar turi susikūręs SAVO profilį socialiniame tinkle, kuriuo šiuo metu naudojiesi? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)**

a) taip;

b) ne.*

(*jei atsakei ne, toliau atsakinėk į 7 klausimą)

4. Ar šis Tavo profilis yra ..? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) viešas ir kiekvienas gali jį peržiūrėti;

b) iš dalies uždaras, jį gali peržiūrėti tik draugų draugai arba asmenys, kuriuos esi prisijungęs tinkle;

c) uždaras, jį gali peržiūrėti tik draugai.

5. Ar visi žmonės esantys TAVO kontaktuose yra TAU pažįstami žmonės arba TAVO draugai? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) taip;

b) ne.

6. Norėčiau TAVĘS paprašyti, kad pažiūrėtum į šiuos TEIGINIUS ir pasakytum, kokia informacija nurodyta TAVO profilyje? (apibrauk TAU tinkamus atsakymus, jų <u>GALI BŪTI IR NE VIENAS</u>)

a) nuotrauka, kurioje aiškiai matyti TAVO veidas;

b) TAVO pavardė;

c) TAVO namų adresas;

d) TAVO telefono numeris;

e) TAVO mokykla;

f) TAVO tikrasis amžius;

g) kitoks nei TAVO tikrasis amžius;

h) TAVO pomėgiai, laisvalaikio veikla;

i) kita (įrašyk)

.....

GEBĖJIMAI

Kai kuriems žmonėms gerai sekasi įvairius dalykus daryti internete, kai kuriems naudotis internetu sekasi šiek tiek sunkiau. Dabar noriu užduoti TAU keletą klausimų apie tai, ką TU sugebi daryti naudodamasis internetu ir dalyvaudamas socialiniuose tinkluose.

7. Kokiu tikslu Tu ir Tavo draugai lankotės internetiniuose socialiniuose tinkluose? (apibrauk TAU tinkamus atsakymus, jų <u>GALI BŪTI IR NE VIENAS</u>)

a) noras bendrauti, susipažinti su draugais;
b) neturėjimas ką veikti;
c) noras žaisti kompiuterinius žaidimus;
d) noras pasidalinti reikiama informacija;
e) nenorėjimas atsilikti nuo draugų;
g) internetas padeda nesijausti vienišu, būti savimi;
h) tai smagus laisvalaikio leidimo būdas;
i) kita (įrašyk**)**

.....

8. Tavo ir TAVO draugų bendravimo socialiniuose tinkluose ypatumai (pažymėk „x", kurie teiginiai/klausimai TAU būdingi)

Teiginys/Klausimas	Tikrai taip	Abejoju	Tikrai ne
Ar pakanka žinių bendravimui internetu?			
Ar esate internete rašęs/iusi įžeidžiančių žinučių?			
Ar esate internete gavęs/usi įžeidžiančių žinučių?			
Ar tavo tėvai domisi Tavo bendravimu internete?			
Ar mokytojai domisi Tavo bendravimu internete?			

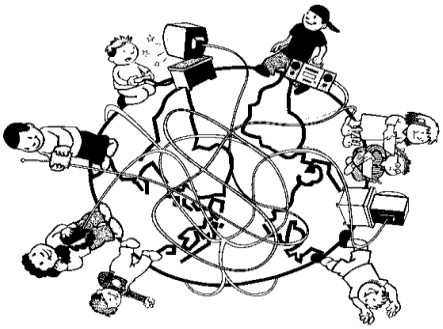

9. Kuriuos iš šių dalykų moki daryti naudodamasis internetu? (pažymėk „x",.)

Gebėjimas	Taip	Ne
Keisti filtrų nustatymus (turiu omeny galimybę pakeisti kompiuterio arba interneto naršyklės filtrus ir nustatymus, kad būtų rodomos arba nerodomos tam tikros svetainės)		
Blokuoti nepageidaujamą reklamą arba brukalą („SPAMą")		
Šalinti lankymosi svetainėse istoriją		
Pakeisti slaptumo nustatymus socialinio tinklo profilyje, t.y. nustatymus, kurie nustato, kokią informaciją apie tave gali matyti kiti žmonės internete		
Blokuoti žinutes nuo asmenų, iš kurių nenori gauti žinučių, t.y. nustatymus, kurie nebeleidžia kitam žmogui internetu su tavimi susisiekti		
Surasti informacijos apie saugų naudojimąsi internetu		

GRĖSMĖS IR RIZIKOS

10. Kaip manai, ar internete yra kokių nors dalykų, kurie TAVO amžiaus vaikus/jaunimą galėtų neraminti? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) taip;
b) ne;
c) nežinau.

11. Kokie dalykai internete galėtų TAVO amžiaus vaikus/ jaunimą neraminti? (pagalvok ir parašyk)

.....
.....
.....
.....
.....

12. Tavo kaip interneto vartotojo savivoka apie potencialias interneto grėsmes (pažymėk „x", TIK vieną atsakymo variantą)

Socialinių tinklų grėsmės	Galima grėsmė	Grėsmės neįžvelgiu
Bendravimas su nepažįstamais žmonėmis		
Asmeninių duomenų perėmimas		
Asmeninių duomenų atskleidimas (vardas, pavardė, namų adresas, telefonas, gimimo data ir pan.)		
Diskriminacijos dėl tautybės, odos spalvos, tikėjimo, papročių, tradicijų ir t.t. kurstymas		
Grasinimai		
Seksualinis priekabiavimas		
Asmeninių nuotraukų, vaizdo įrašų viešinimas		
Necenzūrinių žodžių vartojimas		
Smurto apraiškos, patyčios		
Erotinių scenų vaizdavimas		
Priklausomybės skatinimas		

13. Ar pameni įvykį, kuris internetiniuose socialiniuose tinkluose Tave ar Tavo draugą privertė jaustis nemaloniai? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) taip;
b) ne*.
(*jei į 13 klausimą atsakei ne, toliau atsakinėk į 17 klausimą)

14. Norėčiau patikslinti, kuris iš šių dalykų nutiko Tau ar Tavo draugui? (apibrauk TAU tinkamus atsakymus, jų GALI BŪTI IR NE VIENAS)

a) internetu man ar mano draugui buvo atsiųstos bjaurios ar užgaulios žinutės (pvz., žodžiai, paveiksliukai, vaizdo medžiaga);

b) bjaurios, užgaulios žinutės apie mane ar mano draugą (pvz., žodžiai, paveiksliukai, vaizdo medžiaga) buvo išplatinti internete, kur kiti galėjo jas pamatyti;

c) manęs ar mano draugo nepriėmė į grupę ar veiklą internete arba iš ten pašalino;

d) prie manęs ar mano draugo bandyta seksualiai priekabiauti;

e) man ar mano draugui grasino internetu;

f) nežinau;

g) nenoriu sakyti.

15. Ar dėl šio įvykio Tu ar Tavo draugas kreipėtės į ką nors pagalbos? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą ir parašyk)

a) taip (į ką?) .....

b) ne (kodėl?) .....

16. Vis dar galvojant apie tą kartą, ar Tu ar Tavo draugas darėte ką nors iš šių dalykų? (apibrauk TAU tinkamus atsakymus, jų GALI BŪTI IR NE VIENAS)

c) trumpam nustota naudotis internetu;

d) pašalintos visos žinutės gautos iš to žmogaus;

c) pakeisti slaptumo nustatymai/kontaktiniai duomenys;

d) užblokuotas tas asmuo, kad negalėtų vėl susisiekti;

e) pranešta apie problemą (pvz. paspaustas tinkle pagalbos arba pranešimo apie netinkamą elgesį mygtukas, susisiekta su interneto pagalbos centru, pranešta apie problemą interneto tiekėjui);

f) nė vieno iš šių;

g) nežinau.

TARPININKAVIMAS

Kaip žinai, tėvai ir pedagogai skiriasi požiūriu į vaikų/mokinių naudojimąsi internetu, ir tai priklauso nuo daugelio dalykų. Norėčiau sužinoti apie TAVO tėvų/ globėjų susidomėjimą TAVO interneto naudojimusi bei TAVO mokytojų ir kitų artimų žmonių bei įvairių šaltinių pastangas, siekiant užtikrinti TAVO saugų darbą internete.

17. Jei TAVO teisės internetiniuose socialiniuose tinkluose būtų pažeistos, į ką kreiptumeisi pagalbos? (apibrauk TAU tinkamus atsakymus, jų <u>GALI BŪTI IR NE VIENAS</u>)

a) tėvus;
b) draugus;
c) mokytojus, klasės auklėtojus;
d) socialinį pedagogą, psichologą;
e) „Karštąją liniją" (pagrindinis kanalas, kuriam gali būti pranešta apie neteisėtą ir žalingą informaciją internete);
f) nesikreipčiau.

18. Kiek, TAVO manymu, TAVO tėvai žino apie tai, ką TU veiki internete? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) daug;
b) nemažai;
c) mažai;
d) nieko nežino.

19. Ar TAVO tėvai domisi, ką TU veiki internete ir kaip leidi savo laisvalaikį? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) taip;
b) iš dalies;
c) ne.

20. Ar TAVO tėvai kartais (pvz., 1 k. per mėnesį)...? (pažymėk „x“)

Tavo tėvų domėjimasis Tavo veikla internete	Taip	Ne
Kalba su tavim apie tai, ką tu veiki internete		
Sėdi šalia tavęs, kai tu naudojiesi internetu (žiūri, ką tu veiki, bet nesinaudoja internetu kartu)		
Būna netoliese, kai tu naudojiesi internetu		
Skatina tave savarankiškai tyrinėti ir aiškintis įvairius dalykus internete		
Kartu su tavimi internete dalyvauja bendroje veikloje		

21. Ar mokytojai TAVO mokykloje kada nors darė šiuos dalykus? (pažymėk „x“)

Tavo mokytojų domėjimasis Tavo veikla internete	Taip	Ne
Kalbėjosi su tavimi apie tai, ką tu darai internete		
Padėjo tau, kai buvo sunku ką nors padaryti ar rasti internete		
Paaiškino, kodėl kai kurios interneto svetainės yra geros arba blogos		
Patarė tau, kaip saugiai naudotis internetu		
Patarė, kaip elgtis su kitais žmonėmis internete		
Nustatė taisykles, ką tu gali daryti internete, kuriuo naudojiesi mokykloje		
Padėjo tau, kai internete kažkas tave nuliūdino arba sukėlė nerimą		
Kalbėjo su tavimi apie tai, ką darytum, jeigu kas nors internete tave nuliūdintų ar sutrikdytų		

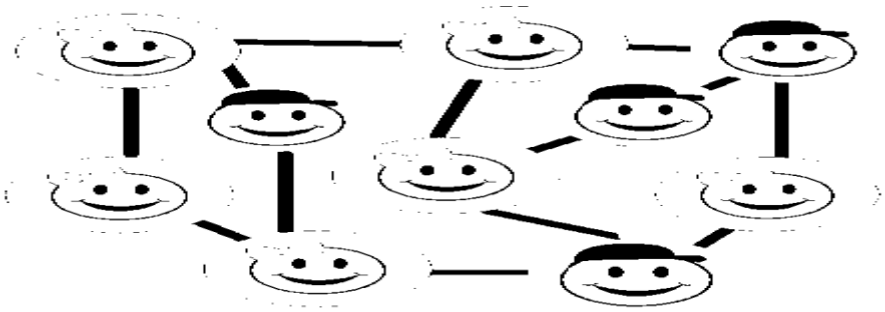

22. Ar KADA NORS gavai patarimų, kaip saugiai naudotis internetu iš šių asmenų ar šaltinių? (pažymėk „x“)

Asmenys ir šaltiniai	Taip	Ne
Pamokų metu iš mokytojų		
Klasės valandėlėse iš klasės auklėtojų		
Renginių metu iš mokyklos bendruomenės		
Iš socialinio pedagogo		
Iš bibliotekininko		
Ekskursijų, išvykų metu iš mokyklos bendruomenės		
Iš mokyklos stendų, lankstinukų, plakatų		
Savo draugų, klasiokų		
Giminaičio (pvz. brolio, sesers, tetos, dėdės, senelių ir pan.)		
Asmens, kurio darbas yra patarti, kaip naudotis internetu		
Svetainių, internetinių puslapių		
Televizijos, radijo, laikraščių, žurnalų		
Interneto paslaugos teikėjo – bendrovės, teikiančios interneto paslaugą namams ar mokyklai (pvz., TEO, ZEBRA, SKYNET ir t.t.)		
Niekas iš šių žmonių ar šaltinių nepatarė kaip saugiai naudotis internetu		

23. Ar TU kada nors siūlei savo draugams būdus, kaip galima naudotis internetu saugiai? (apibrauk TIK vieną atsakymo variantą)

a) taip;

b) ne

Ačiū už atsakymus!!!☺

2 priedas

ANKETA

GIMNAZIJOS PEDAGOGAMS

Gerbiamieji pedagogai!

Ši anketa yra skirta atlikti vaiko teisių pažeidimų ir jų prevencijos internetiniuose socialiniuose tinkluose tyrimą. Mane domina Jūsų požiūris į internetinius socialinius tinklus[3] *ir Jūsų galimybės užtikrinti vaiko saugų darbą internete.*
Anketa yra ***ANONIMINĖ****: Niekas nesužinos Jūsų vardo, pavardės ir mokymo įstaigos, kuriai Jūs atstovaujate. Anketą sudarė Mykolo Romerio universiteto Edukologijos fakulteto vaiko teisių apsaugos magistrantūros ištęstinio skyriaus studentė Dovilė Brasienė.*
Jums tinkamus atsakymus prašau apibraukti, įrašyti arba pažymėti taip: ×
Dėkoju Jums už dalyvavimą ir linkiu sėkmės!

Duomenys apie respondentą

Lytis: moteris ☐ vyras ☐

Jūs dirbate:

Humanitarinių mokslų mokytoju (-a)	☐
Tikslųjų mokslų mokytoju (-a)	☐
Socialinių mokslų mokytoju (-a)	☐
Menų mokytoju (-a)	☐
Kita (įrašykite)	☐

Ar turite savo auklėjamąją klasę?

Taip ☐ Ne ☐

KLAUSIMAI

1. Ar Jums kada teko susidurti su vaiko teisių internetiniuose socialiniuose tinkluose pažeidimais?
a) taip (kur?) .....
.....
b) ne.

[3] **Internetiniai socialiniai tinklai** – tai interneto svetainės, kuriose susiburia ir bendrauja žmonės, keičiamasi įvairiausio pobūdžio informacija, palaikomas ryšys su draugais ir .t.t. Tai tokios svetainės kaip One.lt, Draugas.lt, Frype.lt, Facebook.vom, Youtube.ccm, Myspace.com ir t.t.

2. Ar manote, jog vaiko teisės internetiniuose socialiniuose tinkluose yra pažeidinėjamos?
a) taip;
b) iš dalies;
c) ne*.
(*jei į klausimą atsakėte ne, toliau atsakinėkite į 6 klausimą).

3. Ar sutinkate su šiais vaiko teisių pažeidimais internetiniuose socialiniuose tinkluose?

Vaiko teisės pažeidimas	**Taip**	**Iš dalies**	**Ne**	Jeigu norite pakomentuokite savo pasirinkimą
Teisė sveikai augti ir vystytis				
Teisė į privatumą ir asmeninį gyvenimą				
Teisė būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto ir išnaudojimo				
Teisė į laisvalaikį				
Kita (įrašykite)				

4. Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis mokiniai gali susidurti dalyvaudami internetiniuose socialiniuose tinkluose?

Grėsmės internetiniuose socialiniuose tinkluose	**Taip**	**Ne**
Paviešinta ir atskleista asmeninė informacija (vardas, pavardė, namų adresas ir pan.)		
Bandyta seksualiai priekabiauti ar priekabiauta		
Virusų pavojus		
Paviešintos nuotraukos iš privataus gyvenimo		
Paviešinti vaizdo įrašai iš privataus gyvenimo		
Tyčiojamasi		
Besivystanti priklausomybė		
Erotinių scenų vaizdai		
Smurtinių scenų vaizdai		
Asmens orumo žeminimai, įžeidinėjimai		
Kita (įrašykite)		

5. Ar Jums teko susidurti su atvejais, kuomet vaiko teisės internetiniuose socialiniuose tinkluose būtų pažeistos?
a) taip (papasakokite) .....
.....
.....
b) ne.

6. Kokiu tikslu, Jūsų nuomone, mokiniai lankosi internetiniuose socialiniuose tinkluose? (apibraukite svarbiausius variantus, jų gali būti ir ne vienas)
a) noras bendrauti su draugais;
b) noras susipažinti su naujais draugais;
c) neturėjimas ką veikti;
d) noras žaisti kompiuterinius žaidimus;
e) taip smagiai leidžiamas laisvalaikis;
d) internetas padeda būti savimi, nesijausti vienišu;
e) kita (įrašykite) .....

7. Kas Jūsų nuomone, turi informuoti ir šviesti mokinius apie saugų darbą internete?

Asmenys	Taip	Ne
Dalykų pedagogai		
Klasės auklėtojai		
Socialiai pedagogai		
Psichologai		
Tėvai		
Žiniasklaida		
Kita (įrašykite)		

8. Kaip Jūs galvojate, ar mokiniai turi patys domėtis kaip saugiai dalyvauti, naršyti internetiniuose socialiniuose tinkluose ir internete? (pažymėkite ir parašykite, kodėl taip manote)

Kodėl taip manote?	Taip	Kodėl taip manote?	Ne
....		....	

9. Ar Jūs informuojate ir šviečiate mokinius apie galimus vaiko teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose?
a) taip (kokią informaciją teikiate mokiniams? Įrašykite) .....
.....
.....
.....
b) ne*.
(*jei atsakėte ne, toliau atsakinėkite į 14 klausimą)

10. Kokias bendravimo formas naudojate, teikdami informaciją apie vaikų saugų darbą internete, mokiniams? (apibraukite svarbiausius variantus, jų gali būti ir ne vienas)
a) integruoju į dalyko pamokas;
b) klasės valandėlės;
c) asmeniniai pokalbiai;
d) mokyklos renginiai;
e) užklasinė, neformali veikla;
f) stendai, plakatai;
g) lankstinukai;
h) išvykos, ekskursijos;
i) kita (įrašykite) .....

11. Kokiais informaciniais šaltiniais naudojatės teikdami mokiniams informaciją apie saugų darbą internete?
a) teisiniai aktai;
b) metodinės knygelės;
c) seminarų medžiaga;
d) knygos, mokslinė medžiaga šia tematika;
d) internetiniai straipsniai bei medžiaga;
e) kita (įrašykite) .....
.....

12 Kaip manote, ar pakankamai gaunate ir turite informacijos šviesti ir informuoti mokinius apie jų saugų darbą internete? (pažymėkite ir parašykite, kodėl taip manote)

Kodėl taip manote?	Taip	Kodėl taip manote?	Ne
....		....	

13. Ar Jūs dalyvaujate projektinėje veikloje, ir programų rengime, siekiant šviesti ir mokyti mokinius kaip saugiai naršyti internete? (parašykite pavadinimus tik tuomet, jeigu projektinėje veikloje ar programų rengime dalyvaujate)

Veiklos	Taip	Kokie? (parašykite pavadinimus)	Ne
Projektai			
Programos			

14. Ar šviečiate ir informuojate tėvus apie jų vaikų galimus teisių pažeidimus internetiniuose socialiniuose tinkluose?
a) taip* (kokią informaciją teikiate tėvams? Įrašykite) .....
.....
.....
.....
.....
b) ne.
(*jei į klausimą atsakėte taip, atsakykite ir į 15,16, 17 klausimus)

15. Kokias bendravimo formas naudojate teikdami informaciją, apie vaikų saugų darbą internete, tėvams? (apibraukite svarbiausius variantus, jų gali būti ir ne vienas)
a) asmeniniai pokalbiai;
b) susirinkimai;
c) mokyklos renginiai;
d) išvykos, ekskursijos;
e) mokyklos stendas, plakatai;
f) lankstinukai, dalomoji medžiaga
g) kita (įrašykite) .....

16. Kokiais informaciniais šaltiniais naudojatės teikdami tėvams informaciją apie jų vaikų saugų darbą internete?
a) teisiniai aktai;
b) metodinės knygelės;
c) seminarų medžiaga;
d) knygos, mokslinė medžiaga šia tematika;
d) internetiniai straipsniai bei medžiaga;
e) kita (įrašykite) .....
.....
.....

17 Kaip manote, ar Jūs pakankamai gaunate ir turite informacijos, skirtos švieti ir informuoti tėvus apie jų vaikų saugų darbą internete? (pažymėkite ir parašykite, kodėl taip manote)

Kodėl taip manote?	Taip	Kodėl taip manote?	Ne
....		....	

Ačiū už atsakymus!!!!!!

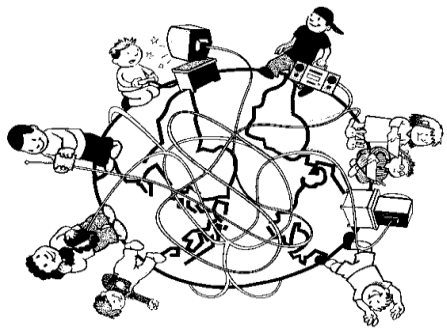

3 priedas

Garbingo elgesio internete kodeksas

Bendravimas socialiniuose tinkluose:

- *Viešai neskelbk savo draugų paslapčių, kurios jiems labai svarbios, nesvarbu, ar jie tave įžeidė, ar susipykot;*
- *Nesišaipyk iš kitų nuotraukų, neviešink privačių vaizdo įrašų;*
- *Nepriimk į draugus nepažįstamų žmonių;*
- *Būk garbingas ir elkis taip, kaip norėtum, kad kiti su tavimi elgtųsi.*

Tu ir tavo įvaizdis internete:

- *Saugok savo privatumą, būk atsargus;*
- *Nenaudok žargono ar keiksmažodžių;*
- *Nesinaudok ir nesidalink kitų asmenine informacija ir duomenimis;*
- *Elkis atsakingai ir nepamiršk savo ir kitų teisių.*

Komentavimas:

- *Reikšk savo nuomonę pagarbiai, neįžeidinėk kitų;*
- *Gerbk kitokią nuomonę;*
- *Prieš rašydamas, gerai pagalvok. Skelbk patikrintą informaciją, nešmeižk kitų;*
- *Kritikuok argumentuotai ir protingai.*

Bendravimas elektroniniu paštu:

- *Saugok savo asmeninius duomenis ir kitą svarbią informaciją;*
- *Laikykis elektroninio laiško rašymo taisyklių. Nesiųsk įžeidžiančių arba nemandagių laiškų;*
- *Neatidarinėk įtartinų elektroninių laiškų ir juose esančio turinio. Nesiųsk tokio laiško, kokio nenorėtum pats gauti;*
- *Nesiųsk nereikalingų laiškų ar grandininių žinučių.*

draugiškas INTERNETAS

TVIRTINA: Lietuvos Respublikos moksleiviai. 2013 m. vasario 5 d., Saugesnio interneto diena